

T.C.

Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

İslam Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı

İslam Tarihi Bilim Dalı

Yüksek Lisans

UBEYDULLAH b. ABBAS'IN HAYATI VE SİYASİ KİŞİLİĞİ

Cansel GÜZEL OSKAN

21936016

Danışman

Doç. Dr. Abdulkerim ÖNER

Diyarbakır 2024

T.C.
Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
İslam Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı
İslam Tarihi Bilim Dalı

Yüksek Lisans

**UBEYDULLAH b. ABBAS'IN HAYATI VE SİYASİ
KİŞİLİĞİ**

Cansel GÜZEL OSKAN
21936016

Danışman
Doç. Dr. Abdulkerim ÖNER

Diyarbakır 2024

TAAHHÜTNAME
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dicle Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum **“Ubeydullah b. Abbas’ın Hayatı ve Siyasi Kişiliği”** adlı tezin/projenin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve tez yazım kılavuzuna uygun olarak hazırladığımı taahhüt eder, tezimin kağıt ve elektronik kopyalarının Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde saklanmasına izin verdiğimi onaylarım. Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

25.11.2024

Cansel GÜZEL OSKAN

ÖN SÖZ

Tarih boyunca pek çok kişi aldığı kararlarla tarihin akışını değiştirmiş ve ona yeni bir yön kazandırmıştır. Ubeydullah b. Abbas da aldığı kararlar neticesinde tarihin akışını değiştiren isimler arasında sayılabilir. Onun Hz. Hasan'ın ordu komutanlığını bırakıp kritik bir noktadayken Muâviye b. Ebû Süfyân'ın tarafına geçmesi Hz. Hasan ile Muâviye arasındaki barış sürecini hızlandıran sebeplerden olmuştur. Hz. Hasan'ın halifeliği Muâviye'ye bırakmasıyla birlikte hilâfet makamı Hâşimî soyundan Ümeyyeoğulları soyuna geçmiş ve 90 yıl kadar sürecek olan Emevî Devleti'nin kuruluşu gerçekleşmiştir. Hâşimî soyundan olan Ubeydullah'ın böyle önemli bir pozisyondayken amca oğlu sayılan Hz. Hasan'ı bırakıp muhalifi konumunda olan Muâviye'nin tarafına geçmesi tarihçiler tarafından tartışma konusu olmuştur. Bu yüzden tarihe böyle önemli ölçüde etki etmiş olan Ubeydullah b. Abbas'ın hayatının bütüncül olarak ele alınması gerekmektedir. Bu çalışmada da Ubeydullah b. Abbas'ın soyu, ailesi, şahsiyeti ve siyasi yönü bütüncül olarak işlenmeye çalışılmıştır.

Çalışmamız giriş ve iki ana bölümden oluşmaktadır. Çalışmamızın giriş kısmında araştırmanın önemi, amacı, sınırlılıkları, yöntemi ve kaynaklarından bahsedildikten sonra Ubeydullah b. Abbas'ın yaşadığı dönem hakkında bilgi verilmiştir. Bu kısımda özellikle Ubeydullah'ın içine doğduğu Hz. Peygamber döneminden vefat ettiği Muâviye zamanına kadar yaşanan genel olaylardan bahsedilmiştir.

Araştırmamızın birinci bölümünde Ubeydullah b. Abbas'ın doğumundan ölümüne genel hayatı ele alınmıştır. Bu bölüme Ubeydullah'ın kabilesi, soyu ve ailesi ele alınarak başlanmış daha sonra doğumu, Hz. Peygamber ile münasebeti, hanımları ve çocuklarından bahsedilerek devam edilmiştir. Ancak bu bölümde özellikle Araplar arasında cömertliği ile darb-ı mesel haline gelen Ubeydullah'ın kişiliği üzerinde durulmuş ve son olarak vefatı ile ilgili rivayetler verilmiştir.

Araştırmamızın ikinci ve son bölümünde ise Ubeydullah b. Abbas'ın siyasi kişiliği ele alınmıştır. Araştırmamızın bu bölümünde Ubeydullah'ın siyaset hayatına girişi, Emevîler ile Hâşimîler arasında yaşanan çekişmedeki rolü ele alındıktan sonra Hz. Ali dönemindeki faaliyetleri üzerinde durulmuştur. Daha sonra Hz. Hasan

dönemindeki ordu komutanlığı ve Hz. Hasan'a ihaneti ile ilgili tartışmalar değerlendirilerek çalışma tamamlanmıştır.

Çalışmamızın tamamlanmasında bizden desteklerini ve katkılarını esirgemeyen, bize yol gösteren saygıdeğer danışman hocam Doç. Dr. Abdulkerim ÖNER'e, ders döneminde ve sonrasında bizlere yardımcı olan Mutlu SAYLIK hocamıza ve Doç. Dr. Cuma KARAN hocamıza, bu güzel yola beraber çıkıp tez sürecimizi beraber tamamladığımız değerli dostum Ümmühan DİREK'e, beni her daim destekleyen aileme ve eşime teşekkürü bir borç bilirim.

Cansel GÜZEL OSKAN
Diyarbakır 2024

ÖZET

Ubeydullah b. Abbas, Allah Resûlü'nün amcası Hz. Abbas'ın oğlu olup Hz. Peygamber zamanında doğmuştur. Çocukluğunda Hz. Peygamber ile vakit geçirme şerefine nail olan Ubeydullah, Hz. Peygamber'in vefatında on iki yaşında genç bir sahâbîydi. Müslüman oluşu hakkında pek bir bilgi olmamakla birlikte o ve kardeşlerinin, babaları Hz. Abbas ile birlikte İslâm'a girdiği düşünülmektedir. Ubeydullah b. Abbas, Araplar arasında cömertliği ile tanınmıştır. O, eline geçen her şeyi paylaşmayı seven ve başkalarını kendi nefesine tercih eden biriydi. Ubeydullah, sık sık kurbanlar keserek çevresindekileri doyurmuş ve ihtiyaç sahiplerine yardımcı olmuştur. Bu yüzden Ubeydullah'ın cömertliği Araplar arasında zamanla darb-ı mesel haline gelmiş ve kendisine "*Teyyârü'l-Furât*" yani "*Fırat Nehri'nin Akıntısı*" lakabı verilmiştir.

Ubeydullah b. Abbas, Hz. Osman'ın vefatının ardından siyaset hayatında etkin rol oynamıştır. Ubeydullah, İslâm öncesi dönemde başlayıp Allah Resûlü döneminde kısmen sükûnete eren ve Hz. Osman'nın halifeliğinin sonlarında tekrar alevlenen Emevî-Hâşimî çekişmesinde Hz. Ali'nin yanında yer almıştır. Hz. Ali'nin vefatının ardından Kûfelilerle görüşüp Hz. Hasan'a biat etmelerini sağlamıştır. Hz. Hasan'ın halifeliği zamanında Ubeydullah, ordu komutanlığına getirilmiştir. Ancak Ubeydullah'ın Hz. Hasan'ı bırakıp Muâviye'nin tarafına geçmesi, tartışmalara sebep olmuştur.

Anahtar Kelimeler

İslâm Tarihi, Hulefâ-yi Râşidîn, Ubeydullah b. Abbas, Hz. Ali, Hz. Hasan, Muâviye

ABSTRACT

Ubaydullah b. Abbas was the son of the Prophet's uncle Hazrat Abbas and was born during the time of the Prophet. Ubaydullah, who had the honor of spending time with the Prophet during his childhood, was a twelve-year-old young Companion at the time of the Prophet's death. Although there is not much information about his conversion to Islam, it is believed that he and his brothers converted to Islam together with their father, Hazrat Abbas. Ubaydullah b. Abbas was known among the Arabs for his generosity. He was a person who loved to share everything he had and preferred others to his own self. Ubaydullah often sacrificed sacrifices, fed those around him and helped those in need. For this reason, Ubaydullah's generosity became a proverb among the Arabs over time and he was nicknamed “Teyyâr al-Furât”, meaning “the current of the Euphrates River”.

Ubaydullah b. Abbas played an active role in political life after the death of Hazrat Osman. Ubaydullah sided with Hazrat Ali in the Umayyad-Hāshimi rivalry that started in the pre-Islamic period, partially calmed down during the reign of the Messenger of Allah, and flared up again at the end of Hazrat Osman's caliphate. After the death of Hazrat Ali, he met with the people of Kufa and secured their allegiance to Hazrat Hasan. During the caliphate of Hz. Hasan, Ubaydullah was appointed as the commander of the army. However, Ubeydullah's Hz. His leaving Hasan and joining Muawiya's side caused controversy.

Keywords

Islamic History, Hulefa-yi Raşidin, Ubaydullah b. Abbas, Hz. Ali, Hz. Hasan, Muawiya

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖN SÖZ.....	I
ÖZET.....	III
ABSTRACT	IV
İÇİNDEKİLER	V
KISALTMALAR.....	VII
GİRİŞ.....	1
I. İÇERİK VE YÖNTEM	1
A. Araştırmanın Önemi, Amacı, Yöntemi ve Sınırlılıkları	1
B. Araştırmanın Kaynakları	2
II. UBEYDULLAH B. ABBAS'IN YAŞADIĞI DÖNEM	4
BİRİNCİ BÖLÜM.....	8
UBEYDULLAH B. ABBAS'IN HAYATI.....	8
1.1. Ailesi ve Nesebi.....	8
1.1.1. Kabilesi.....	8
1.1.2. Dedesi.....	9
1.1.3. Babası.....	11
1.1.4. Annesi.....	15
1.1.5. Kardeşleri	16
1.2. Doğumu ve Künyesi.....	19
1.3. Hz. Peygamber ile Münasebeti.....	20
1.4. Hanımları ve Çocukları.....	22
1.4.1. Fer'a bt. Katan b. el-Hâris.....	22
1.4.2. Âişe bt. Abdullah b. Abdülmedân b. Deyyân b. Hârisî.....	23
1.4.3. Amre bt. Arîb b. Abdüküllâl b. Ma'dikerib	23

1.4.4. Ümmü Hâkim bt. Kâriz.....	24
1.5. Şahsiyeti.....	25
1.6. Vefatı.....	30
İKİNCİ BÖLÜM	32
SİYASİ KİŞİLİĞİ.....	32
2.1. Siyaset Hayatına Girişi.....	32
2.1.2. Ubeydullah b. Abbas'ın Emevî-Hâşimî Çekişmesindeki Rolü.....	32
2.2. Hz. Ali dönemi.....	35
2.2.1. Ubeydullah b. Abbas'ın Yemen Valiliği.....	36
2.2.1.1. Ubeydullah b. Abbas'ın Yemen Valiliği Esnasında Muâviye b. Ebû Süfyan'ın Hicaz ve Yemen'e Hücumu	40
2.2.2. Ubeydullah b. Abbas'ın Hac Emîrliği Görevi.....	44
2.2.3. Hz. Ali'nin Vefatı.....	46
2.3. Hz. Hasan Dönemi.....	48
2.3.1. Hz. Hasan'ın Hilâfete Geçişi.....	48
2.3.2. Hz. Hasan ile Muâviye b. Ebû Süfyan'ın Mektuplaşması ve Savaş Hazırlıkları	49
2.3.3. Ubeydullah b. Abbas'ın Ordu Komutanlığı	49
2.3.4. Ubeydullah b. Abbas'ın Muâviye b. Ebû Süfyan ile Anlaşması.....	52
2.3.5. Hz. Hasan'ın Muâviye b. Ebû Süfyan ile Barış Yapması	55
2.3.6. Ubeydullah b. Abbas'ın Hz. Hasan'a İhaneti ile İlgili Tartışmalar.....	55
SONUÇ	58
KAYNAKÇA	60

KISALTMALAR

a.s.	Aleyhisselâm
b.	Bin, İbn
Bk./bk.	Bakınız
bt.	Bint
çev.	Çeviren
ed.	Editör
H.z.	Hazreti
öl.	Ölüm, ölüm tarihi
s.a.v.	Sallallahu aleyhi ve sellem
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
ts.	Tarihsiz

GİRİŞ

I. İÇERİK VE YÖNTEM

A. Araştırmanın Önemi, Amacı, Yöntemi ve Sınırlılıkları

İslâm Tarihi alanında yapılan çalışmalara bakıldığında Abbâsî hanedanlığından pek çok isim hakkında araştırma ve eserler hazırlandığı görülmektedir. Ancak Abbâsî ailesine mensup olan Ubeydullah b. Abbas hakkında derli toplu herhangi bir çalışma yapılmadığı görülmektedir. Bu yüzden Ubeydullah b. Abbas'ın hayatını toplu bir şekilde işleyip bunun yanında onun siyaset hayatına yaptığı etkileri ele almaya çalışacağız.

Ubeydullah b. Abbas, her ne kadar kaynaklarda pek zikredilmese de Abbâsî Devleti'nin soyunun kendisinden geldiği kişilerdendir. Genel olarak kaynaklarımız Abbâsî Devleti'nin Abdullah b. Abbas'ın soyundan geldiği üzerinde durmaktadır. Oysa bilinmektedir ki Abbâsî Devleti, hem Abdullah b. Abbas'ın hem de Ubeydullah b. Abbas'ın soyundan gelen çocuklar tarafından kurulmuştur. Ubeydullah b. Abbas'ın kızı Âliye ile Abdullah b. Abbas'ın oğlu Ali'nin evlenmesi sonucu dünyaya gelen “Muhammed b. Ali” Abbâsî propagandasını ve hareketini başlatan isimdir. Dolayısıyla Ubeydullah b. Abbas, Abbâsî Devleti hanedanlığının atalarındandır.

Bu çalışmayı yapmamızdaki asıl sebep, Ubeydullah b. Abbas'ın ilk hayatını ve siyaset hayatındaki etkilerini bütüncül olarak ele almaktır. Bu yüzden çalışmamızda önce Ubeydullah'ın doğumundan vefatına kadar olan kısmı anlattık. Daha sonra ise özellikle siyaset alanındaki etkileri üzerinde durmaya ve Muâviye ile anlaşmasının altındaki sebepleri irdelemeye çalıştık.

Tarihi yazılar, yazılış yöntemlerine göre birkaç gruba ayrılır. Bunlar; rivayetçi (hikayeci) tarih yazımı¹, öğretici (pragmatik) tarih yazımı² ve araştırmacı (neden-nasilci) tarih yazımıdır.³ Araştırmacı tarih yazımı, geçmişte yaşanmış olayları neden

¹ Olayların ağızdan ağıza anlatılmasıyla gerçekleştirilen tarih yazım tarzıdır. Bu yazım tarzında olaylar nedenlere bağlanmaz ve sistematikleştirilme kaygısı güdülmez. Olaylar olduğu gibi aktarılır. Mübahat S. Kütükoğlu, *Tarih Araştırmalarında Usul* (İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 1998), 5.

² Geçmişte yaşanmış olaylardan ders çıkararak geleceğe yön vermek amacıyla yapılan tarih yazım şeklidir. Kütükoğlu, *Tarih Araştırmalarında Usul*, 6.

³ Tarihi olayları nedenleri ve sonuçlarıyla araştırıp olaylar arasındaki bağlantıları irdelleyerek yapılan tarih yazım şeklidir. Kütükoğlu, *Tarih Araştırmalarında Usul*, 7.

sonuçlarıyla araştırdığı gibi aynı zamanda olayların gelişimini hazırlayan alt nedenleri de irdelemektedir. Ayrıca günümüz modern tarih araştırmaları da bu yazın şekliyle hazırlanmaktadır. Bu yüzden biz de çalışmamızı araştırmacı tarih yazım tarzına göre hazırladık. Çalışmamızda Ubeydullah b. Abbas'ın ilk hayatını ele alıp daha sonra siyaset hayatına girişini, Hz. Ali ve Hz. Hasan dönemlerindeki siyasi faaliyetlerini ve bu faaliyetlerin altındaki sebepleri irdelemeye çalıştık. Bunların yanı sıra çalışmamızı olabildiğine objektif bir bakış açısıyla aktarmaya gayret ettik.

Ubeydullah b. Abbas ile ilgili bilgilerin kısıtlı ve az olması tezimizin en büyük sınırlılığını oluşturmaktadır. Yaptığımız araştırmalarda ve kaynak taramalarında Ubeydullah hakkında az bilgi olduğu, bazı tabakat kitaplarında çok kısa yer verildiği ve onunla ilgili bilgilerin kopuk olduğu görülmektedir. Bu yüzden biz bu çalışmamızda Ubeydullah b. Abbas'ın hayatını bütüncül olarak ele almaya ve özellikle Hz. Ali ile Hz. Hasan dönemlerindeki faaliyetleri üzerinde durmaya çalıştık.

B. Araştırmanın Kaynakları

Çalışmamızda öncelikle İslâm tarihinin ana kaynaklarından olan “tabakat” kitaplarından yararlandık. Başvurduğumuz tabakat kitaplarının başında İbn Sa’d'ın (öl. 230/845) “*Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*”i gelmektedir. İbn Sa’d, bu eserinin ilk birkaç cildinde Hz. Peygamber'in doğumundan vefatına kadar hayatını geniş bir şekilde ele almıştır. Diğer ciltlerinde ise binlerce sahâbî ve Tabiîn hakkında önemli bilgiler vermiştir. Ayrıca son cildinde de hanım sahâbîlerden ve Müslüman hanımlardan bahsetmiştir. Biz de çalışmamızda birçok şahıstan bahsettiğimiz için İbn Sa’d'ın “*Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*”inden çokça istifade ettik. Özellikle Ubeydullah'ın ve aile üyelerinin hayatlarını ele alırken İbn Sa’d'ın bu eseri bize büyük bir yol gösterici oldu.

Çalışmamızda en çok başvurduğumuz diğer bir tabakat kitabı da Belâzürî'nin (öl. 279/892-93) “*Ensâbü'l-Eşrâf*”ı oldu. Bu eser Hz. Peygamber'in hayatı, Hulefâ-yi Râşidîn ve Emevîlerin tamamını, Abbâsîlerin de ilk dönemlerini ihtiva eden önemli bir kaynaktır. Çalışmamızın konusu olan Ubeydullah b. Abbas, Hz. Peygamber döneminin sonlarına doğru doğup büyümüş, Hulefâ-yi Râşidîn döneminde özellikle Hz. Ali döneminde siyaset hayatında yerini almış ve Emevîlerin de ilk dönemlerine

kadar yaşamıştır. Bu yüzden çalışmamızın birçok yerinde Belâzürî'nin *"Ensâbü'l-Eşrâf"*ından faydalandık.

Çalışmamızda başvurduğumuz diğer tabakat kitapları ise şunlardır: İbn Kâni'nin (öl. 351/962) *"Mu'cemü's-sahâbe"*si, İbn Abdülber en-Nemerî'nin (öl. 463/1071) *"el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-ashâb"*ı, İzzeddin İbnü'l-Esîr'in (öl. 630/1233) *"Üsdü'l-Gabe fî Ma'rifeti's-Sahâbe"*si, Zehebî'nin (öl. 748/1348) *"Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ"*sı, İbn Hacer el-Askalânî'nin (öl. 852/1449) *"el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe"* ve *"Tehzîbü't-Tehzîb"*i, İbn Abdülber en-Nemerî'nin (öl. 463/1071) *"el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-ashâb"* adlı eserleri istifade ettiğimiz diğer tabakat kitaplarıdır.

Çalışmamızda İslâm Tarihi klasiklerinden genel tarih kitaplarından da faydalandık. Bu alanda yararlandığımız eserler şunlardır: Halîfe b. Hayyât'ın (öl. 240/854-55) *"et-Târîhu Halîfe b. Hayyât"*ı, Ya'kübî'nin (öl. 292/905'ten sonra) *"Târîhu'l-Ya'kübî"*si, Muhammed b. Cerîr Taberî'nin (öl. 310/923) *"Târîhu'r-Rusûl ve'l-Mülûk"*udur. Bu eserlerden daha çok Hz. Ali ve Hz. Hasan dönemlerinde yaşanan siyasi olaylar ele alınırken istifade ettik.

İstifade ettiğimiz diğer klasik kaynaklar ise Ebü'l-Ferec El-İsfahânî'nin (öl. 356/967) *"Mekatilü't-Talibiyyin"* adlı eseridir. Bu eserde ehl-i beytten şehit olanların şehadet sebepleri, nerede ve kimler tarafından şehit edildikleri hakkında bilgiler yer almaktadır. Ayrıca aynı müellifin *"el-Eğânî"* adlı eserinden de yararlandık.

Çalışmamızda klasik eserler dışında güncel ve modern eserlerden de istifade etmeye çalıştık. İstifade ettiğimiz günümüz eserleri ise şunlardır: İbrahim Sarıçam'ın *"İslâm Öncesinden Abbâsîlere Kadar Emevî-Hâşimî İlişkileri"*, Adnan Demircan'ın *"İslâm Tarihinin İlk Asrında İktidar Mücadelesi"*, Resul Caferiyan'ın *"Masum İmamların Fikrî ve Siyasî Hayatı"*

II. UBEYDULLAH b. ABBAS'IN YAŞADIĞI DÖNEM

Ubeydullah b. Abbas, Hz. Peygamber zamanında doğmuş⁴ ve Muâviye b. Ebû Süfyan'ın⁵ ya da Yezîd b. Muâviye'nin⁶ zamanına kadar yaşamıştır. Ubeydullah, bu zaman dilimi içerisinde pek çok siyasi olaya hem şahit olmuş hem de çoğu yerde müdahil olmuştur.

Ubeydullah'ın doğumu, Müslümanların Medine'ye hicretinden ortalama iki sene öncesine denk gelmektedir.⁷ Bu dönemde Müslümanlar Mekkeli müşriklerin baskı ve eziyetlerinden kurtulup dinlerini özgürce yaşayabilecekleri bir yurt arayışındaydı⁸. Hz. Peygamber Müslümanları bu durumdan kurtarabilmek için 621 ve 622 yıllarının hac mevsiminde diğer şehirlerden gelen kabileler ile görüşmüştür. Bu kabileler arasında Yesrib'den gelen Evs ve Hazleç kabileleri de vardı. Hz. Peygamber bu senelerde Evs ve Hazleç kabileleri ile Akabe denilen yerde görüşmüş ve onları İslâm'a davet etmiştir.⁹ Yesriblilerden Müslümanları koruma sözü alan Allah Resûl'ü 622 senesi itibariyle Müslümanların Mekke'den Medine'ye hicretine izin vermiştir.¹⁰ Böylece Müslümanlar Medine'de huzur ortamına erişmiş ve burada Medine İslâm Devleti'ni kurmuşlardır.

İslâm'ın Medine dönemine baktığımızda Müslümanların Medine'ye hicretinden Mekke'nin Fethi'ne kadar yaklaşık 10 yıl boyunca Müslümanlar ile Mekkeli müşrikler arasında savaşlar ve çekişmeler yaşandığı görülmektedir.¹¹ Bunların yanı sıra Müslümanlar, Hristiyan ve Yahudilerle de çeşitli çekişmeler

⁴ Ebû Abdillâh Muhammed İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr* (Kahire: Mektebetü'l-Hancî, 2001), 6/348; Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali b. Muhammed Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb* (Kahire: Dâr el-Kitabu'l-İslâmî, ts.), 7/19; Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ* (Beyrut: el-Resalah Vakfı, 1996), 3/513; Ebû'l-Kasım İbn Asakir, *Târîhu Dimaşk* (Beyrut: Dâr el-Fikr, 1998), 37/472; Yûsuf b. Abdurrahman Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâ'ir-ricâl* (Beyrut: el-Resalah Vakfı, 1980), 19/60.

⁵ Ebû'l-Hasen Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvûd Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşraf* (Beyrut: Dâr el-Fikr, 1996), 4/79.

⁶ Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 7/20.

⁷ Ebû Abdillâh Muhammed İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr* (Kahire: Mektebetü'l-Hancî, 2001), 4/12; Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali b. Muhammed Askalânî, *el-İsâbe fî temyizi's-sahâbe* (Kahire: Arap ve İslam Araştırmaları Merkezi, 2008), 5/13.

⁸ Ebû Abdillâh Muhammed İbn İshâk, *es-Sîre ve'l-Meğâzî* (Beyrut: Dâr el-Fikr, 1978), 154-167.

⁹ Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye* (Mısır: Şirketu Mektebe ve Matbaatu Mustafa el-Babî, 1955), 1/425-443.

¹⁰ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 1/468.

¹¹ Muhammed Hamîdullah, *İslâm Peygamberi* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2021), 185-221.

yaşamıştır.¹² Bu süre zarfında İslâmiyet Arabistan Yarımadasında hızla yayılmıştır. Mekke'nin Fethi'nin ardından Allah Resûl'ü Veda Haccı'nı gerçekleştirmiş ve 632 yılında vefat etmiştir.¹³

Hiz. Peygamber'in ardından Hulefâ-i Raşidîn dönemi başlamış ve ilk halife Hiz. Ebû Bekir olmuştur.¹⁴ Hiz. Ebû Bekir'in hilâfet döneminde ridde hareketleri ve yalancı peygamberlik iddiaları ile ilgili sorunlarla ilgilenilmiş ve fetih hareketleri pek yapılamamıştır.¹⁵

Hulefâ-i Raşidîn'in ikincisi¹⁶ olan Hiz. Ömer döneminde fetih hareketleri ön plandadır. Hiz. Ömer'in on yıllık hilâfetinde bir taraftan Suriye, İran, Irak ve Horasan gibi yerler fethedilirken bir taraftan da Kuzey Afrika fetihleri gerçekleştirilmiştir.¹⁷ Fetihlerin yanı sıra Hiz. Ömer'in İslâm Devleti'ni kurumsallaştırdığı da bilinmektedir. Hiz. Ömer'in devletleşme faaliyetleri arasında hicrî takvimin kullanılmaya başlanması, çeşitli kesimlerden vergi alınmaya başlanması, fethedilen yerleri istimlak etmesi ve Beytûlmâl¹⁸'i kurması gösterilebilir.¹⁹

Hiz. Ömer'den sonra hilâfete geçen Hiz. Osman²⁰, fetih hareketlerini sürdürmüş ve devletin sınırlarını Hulefâ-i Raşidîn devrinin en geniş sınırları haline getirmiştir.²¹ Sınırların bu denli genişlemesi toplum yapısını büyük ölçüde değiştirmiştir. Elbette ki bu değişim beraberinde çeşitli sorunlar da meydana getirmiştir. Hiz. Osman'ın halifeliğinin ilk altı yılında halk tarafından çeşitli uygulamalara karşı bazı itirazlar meydana gelse de işler yolunda gitmiştir. Ancak son altı yılında pek çok sorun ortaya çıkmıştır. Bu sorunların başında Hiz. Osman'ın çeşitli valiliklere Benî Ümeyye soyundan olan akrabalarını getirmesi gelmektedir. Atanan bu valilerin gittikleri

¹² Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, 474-523.

¹³ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 1/642-654; Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, 220-235.

¹⁴ Ebû Abdillâh Muhammed İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr* (Kahire: Mektebetü'l-Hancî, 2001), 3/166.

¹⁵ Adnan Demircan, "Hiz. Ali ve Halifelik Dönemi", *İslâm Tarihi*, ed. Eyüp Baş (Ankara: Grafiker Yayınları, 2021), 237-239.

¹⁶ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, 2001, 3/254.

¹⁷ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, 2001, 3/263; Mustafa Fayda, "Hiz. Ömer ve Halifelik Dönemi", *İslâm Tarihi*, ed. Eyüp Baş (Ankara: Grafiker Yayınları, 2021), 251-252.

¹⁸ Beytûlmâl, devlet gelirlerinin toplandığı, korunduğu ve devlet harcamalarının yapıldığı kurumdur. Detaylı bilgi için bk. Abdülkerim Öner, *Dört Halife Dönemi'nde Beytûlmâl* (İstanbul: Siyer Yayınları, 2019), 63.

¹⁹ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, 2001, 3/263; Fayda, "Hiz. Ömer ve Halifelik Dönemi", 258-263.

²⁰ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, 2001, 3/58-59.

²¹ Adem Apak, "Hiz. Osman ve Halifelik Dönemi", *İslâm Tarihi*, ed. Eyüp Baş (Ankara: Grafiker Yayınları, 2021), 270.

yerlerde yaptığı uygulamalar da aynı şekilde tepkilere neden olmuştur.²² Bunlar dışında toplum yapısının değişmesi, Hz. Osman'ın Kur'an-ı Kerim'i çoğaltma işleminin ardından eski Mushafları yaktırması, Hz. Peygamber'e ait olan hilâfet yüzüğünü Ureys kuyusuna düşürmesi ve bazı sahâbîleri sürgün etmesi gibi uygulamaları çıkan problemlerin diğer sebepleridir.²³ Çıkan bu problemler gittikçe büyümüş ve sonunda Hz. Osman'ın isyancılar tarafından şehit edilmesine sebep olmuştur.²⁴

Hz. Osman'ın şehadetinden sonra Hz. Ali Hulefâ-i Raşidîn'in sonuncusu olmuştur.²⁵ Hz. Ali'nin hilâfete geçmesiyle birlikte hilâfet, Emevî soyundan Hâşimî soyuna geçmiştir. Hilâfetin bu şekilde el değiştirmesi başta Muâviye b. Ebû Süfyan olmak üzere Benî Ümeyye'nin tepkisine sebep olmuştur. Hz. Ali döneminde Hz. Osman zamanında ortaya çıkan iç karışıklıkların yanı sıra daha pek çok karışıklık ortaya çıkmıştır. Bu karışıklıkların başında Hz. Osman'ın katillerini talep edenlerin Cemel Grubu'nda Hz. Aişe, Talha b. Ubeydullah ve Zübeyr b. Avvam gibi önde gelen sahâbîlerin etrafında birleşmesi gelmektedir.²⁶ Cemel Vak'a'sının yanı sıra Muâviye tarafından başlatılan isyan ve bu isyan sonucunda meydana gelen Sıffin Olayı da Hz. Ali döneminde yaşanan büyük sorunlardandır.²⁷ Sıffin'in ardından Hz. Ali'nin saflarında yer alanlar arasında büyük bir ikilik meydana gelerek Hâricîler ortaya çıkmıştır. Hâricîler, Hz. Ali'yi hilâfeti boyunca uğraştıran ve sonunda onlar tarafından şehit edildiği bir grup olmuştur.²⁸

Hz. Ali'nin Hâricîler tarafından şehit edilmesinin ardından oğlu Hz. Hasan Kûfelilerden biat alarak hilâfet makamına geçmiştir.²⁹ Hz. Hasan, Kûfelilerin yanı sıra Mekke, Medine, Hicaz ve Yemen bölgelerinden de biat almışsa da Mısır ve Şam bölgelerinden biat alamamıştır.³⁰ Şam'da bulunan Muâviye, Hz. Hasan'ın halife olarak

²² İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, 2001, 3/60; Apak, "Hz. Osman ve Halifelik Dönemi", 272.

²³ Apak, "Hz. Osman ve Halifelik Dönemi", 273.

²⁴ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, 2001, 3/68-71; Apak, "Hz. Osman ve Halifelik Dönemi", 281-283.

²⁵ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, 2001, 3/29; Demircan, "Hz. Ali ve Halifelik Dönemi", 286.

²⁶ Demircan, "Hz. Ali ve Halifelik Dönemi", 288.

²⁷ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, 2001, 3/29-30; Demircan, "Hz. Ali ve Halifelik Dönemi", 293.

²⁸ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, 2001, 3/30; Demircan, "Hz. Ali ve Halifelik Dönemi", 296-299.

²⁹ Ebû'l-Hasen Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvûd Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşraf* (Beyrut: Dâr el-Fikr, 1996), 3/278-279.

³⁰ Adnan Demircan, "Hz. Hasan ve Halifeliği Muaviye'ye Devri", *İslâm Tarihi*, ed. Eyüp Baş (Ankara: Grafiker Yayınları, 2021), 318.

biat aldığını öğrenir öğrenmez ordusunu hazırlayarak Hz. Hasan'ın üzerine yürümüştür.³¹ Ayrıca Muâviye, Hz. Hasan ve taraftarlarını güçsüz bırakabilmek adına Hz. Hasan'ın ordu komutanı olan Ubeydullah b. Abbas'a para teklif ederek onu kendi safına çekmeyi başarmıştır.³² Ubeydullah'ın saf değiştirmesi Hz. Hasan'ın taraftarları arasında büyük bir infiale yol açmış ve ordudaki askerler bir çöküş yaşamıştır.³³ Bu olaylar üzerine Hz. Hasan'ın taraftarları arasında büyük bir ayaklanma yaşanmış ve bu ayaklanma sonucunda Hz. Hasan yaralanmıştır.³⁴ Ve sonunda Hz. Hasan, Muâviye ile barış yapmak zorunda kalarak hilâfeti Muâviye'ye devretmiştir.³⁵ Böylece hilâfet Hz. Osman'dan sonra ikinci kez Emevî hanedanlığına geçmiştir.

³¹ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1996, 3/280-281; Demircan, “Hz. Hasan ve Halifeliği Muaviye'ye Devri”, 318.

³² Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1996, 4/78.

³³ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1996, 4/79; Ebü'l-Ferec Alî b. el-Hüseyn b. Muhammed b. Ahmed el-Kureşî İsfahânî, *Mekatilü't-Talibiyyin* (Beyrut: el-A'lamî, 2006), 73.

³⁴ İsfahânî, *Mekatilü't-Talibiyyin*, 71-72.

³⁵ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî Taberî, *Târîhu'r-Rusûl ve'l-Mülûk* (Kahire: Dâr el-Maarif, 1968), 5/162; Demircan, “Hz. Hasan ve Halifeliği Muaviye'ye Devri”, 319.

BİRİNCİ BÖLÜM

UBEYDULLAH b. ABBAS'IN HAYATI

1.1. AİLESİ VE NESEBİ

1.1.1. Kabilesi

Ubeydullah b. Abbas, Kureyş kabilesinin Hâşimîler koluna mensuptur. Hâşimîler, Hâşim b. Abdümenâf'a (öl. 524 [?]) nisbetle bu adı almıştır. Hâşim'in asıl ismi ise Amr'dır. Hâşim, Kureyş kabilesinin kıtlık yaşadığı senelerde Şam'a yolculuk etmiş ve orada kendisi için çok miktarda ekmek yaptırmıştır. Daha sonra ekmekleri develere yükleyerek Mekke'ye geri dönen Hâşim, önce getirdiği ekmekleri doğramış, ardından ekmekleri taşıyan develeri kesip pişirmiştir. Mekke halkı açlıktan kırılırken Hâşim hazırladığı et ve ekmekleri halka dağıtarak Mekkelileri doyurmuştur. Bundan dolayıdır ki kendisine “ekmeği küçük parçalara ayıran, doğrayan” anlamında “Hâşim” denilmiştir.³⁶

Îlâf, İslâmiyet'ten önce Kureyş kabilesinin bazı ülkeler ile yaptığı ticaret antlaşmalarına ve onlardan aldıkları serbest dolaşım iznine verilen addır.³⁷ Kendisi de ticaret ile uğraşan ve geçimini ticaret ile sağlayan Ubeydullah b. Abbas'ın büyük dedelerinden olan Hâşim b. Abdümenaf, Kureyş'in Îlâfının baş sorumlusudur. Hâşim, Mekke halkının güven içinde ticaret yapabilmeleri için diğer ülke yöneticileriyle ticari anlaşmalar yapmıştır. Hâşim ile birlikte ilk defa Kureyş halkı yaz ve kış olmak üzere ticaret yolculuklarına çıkmaya başlamıştır.³⁸ Bu durum Kureyş Suresi'inde³⁹ de anlatılmaktadır.⁴⁰

Hâşim b. Abdümenâf'ın soyu oğlu Abdülmuttalib ile devam etmiştir. Abdülmuttalib'in soyu da oğulları Abdullah, Abbas, Ebû Tâlib, Hâris ve Ebû Leheb'in soyundan devam etmiştir.⁴¹ Benî Hâşim, Kureyş kabilesinin arasında gerçekleşen iç

³⁶ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 1/135-136; Ebû Abdillâh Muhammed İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr* (Kahire: Mektebetü'l-Hancî, 2001), 1/57.

³⁷ Muhammed Hamîdullah, “Îlâf”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 01 Eylül 2024).

³⁸ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 1/136; İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, 2001, 1/57.

³⁹ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ. لِإِيلَافِ قُرَيْشٍ (١) إِيْلَافِهِمْ رِحْلَةَ الشِّتَاءِ وَالصَّيْفِ (٢) فَلْيَعْبُدُوا رَبَّ هَذَا الْبَيْتِ (٣) الَّذِي أَطْعَمَهُمْ مِنْ جُوعٍ وَآمَنَهُمْ مِنْ خَوْفٍ (٤)

⁴⁰ Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla. Kureyş'i ısıdırıp alıstırdığı; onları kışın (Yemen'e) ve yazın (Şam'a) yaptıkları yolculuğa ısıdırıp alıstırdığı için, Kureyş de kendilerini besleyip açlıklarını gideren ve onları korkudan emin kılan bu evin (Kâbe'nin) Rabbine kulluk etsin. Kureyş, 106/1-4.

⁴¹ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, 2001, 1/74.

çekişmelerden sonra Mekke'deki rifâde⁴² ve sikâye⁴³ görevlerini üstlenmiştir.⁴⁴ Hâşim'den sonra bu görevler önce kardeşi Muttalib'e⁴⁵, Muttalib'in vefatından sonra ise Hâşim'in oğlu Abdülmuttalib'e geçmiştir.⁴⁶ Abdülmuttalib'in vefatından sonra ise Hâşimîlerin liderliğini oğlu Zübeyr üstlenmiştir.⁴⁷ Ancak Zübeyr vefat edince bu görevler kardeşi Ebû Tâlib'e intikal etmiştir.⁴⁸ Ebû Tâlib, sikâye ve rifâde görevlerini bir süre yerine getirir de zamanla maddi durumu bozulmuş ve bu görevleri yerine getiremez olmuştur. Bunun üzerine Ebû Tâlib, kardeşi Abbas'tan o seneki görevleri yerine getirebilmek için 10.000 dirhem borç almış ve hacıları yedirip içirmiştir. Ertesi sene Ebû Tâlib yine kardeşi Abbas'tan borç almış ve görevleri yerine getirmiştir. Ancak bu defa Abbas, bir sonraki sene borçlarını ödeyemezse bu kutsal görevleri kendisine devretmesini teklif etmiştir. Bu teklifi olumlu karşılayan Ebû Tâlib ertesi sene sikâye ve rifâde görevlerini kardeşi Abbas'a devretmiştir.⁴⁹ Abbas'ın vefatından sonra ise bu kutsal görevler Abbas'ın çocuklarına devredilmiştir.⁵⁰

1.1.2. Dedesi

Ubeydullah'ın dedesi, Abdülmuttalib b. Hâşim'dir. Abdülmuttalib'in annesi Selmâ, babası ise Hâşim'dir.⁵¹ Abdülmuttalib'in asıl ismi Şeybe'dir.⁵² Şeybe, ergenlik çağına gelinceye kadar annesi ile yaşamıştır. Daha sonra ise amcası Muttalib ile birlikte Mekke'ye gitmiştir.⁵³ Şeybe Mekke'ye gidince Kureyşliler onu Muttalib'in kölesi zannederek ona "Abdülmuttalib" yani "Muttalib'in kölesi" demiştir. O günden sonra da Şeybe, Abdülmuttalib olarak anılmıştır.⁵⁴

⁴² Rifâde, Hac mevsiminde hacıların yiyecek ihtiyaçlarının giderilmesi görevidir. Detaylı bilgi için bk. İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 1/125, 130.

⁴³ Sikâye, Hac mevsiminde hacıların su ihtiyaçlarının karşılanması görevidir. Detaylı bilgi için bk. İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 1/125.

⁴⁴ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, 2001, 1/59.

⁴⁵ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 1/137.

⁴⁶ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 1/142; İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, 2001, 1/61.

⁴⁷ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, 2001, 1/73.

⁴⁸ İbrahim Sarıçam - Mustafa Öz, "Hâşim (Benî Hâşim)", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 19 Temmuz 2024).

⁴⁹ Belâzürî, *Ensâbü'l-Esrâf*, 1996, 4/23.

⁵⁰ Belâzürî, *Ensâbü'l-Esrâf*, 1996, 4/24.

⁵¹ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 1/137.

⁵² Saçları ak olduğu için ona Şeybe ismi verilmiştir. Detaylı bilgi için bk. İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 1/137.

⁵³ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 1/137.

⁵⁴ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 1/138.

Abdūlmuttalib'in onu kız altısı erkek olmak üzere toplamda on altı çocuğu olmuştur. Bunlardan; Abbas, Abdullah, Hamza, Ebû Talib⁵⁵, Zübeyr, Haris, Hacle, Mukavvim, Zirar ve Ebû Leheb⁵⁶ erkek olanlarıdır. Kızlar ise Safiyye, Ümmü Hakim el-Beyza, Atike, Ümeyme, Erva ve Berre'dir.⁵⁷

Abdūlmuttalib bir gün Kabe'nin yanındaki Hicr denilen yerde uyurken rüyasında Cürhümlüler tarafından kapatılan Zemzem⁵⁸ kuyusunu kazıp ortaya çıkardığını görmüştür.⁵⁹ Bu durumu Kureyşlilere anlattıktan sonra Kureyşliler kuyunun yerini sorunca Abdūlmuttalib yeri bilmediğini söylemiştir. Bunun üzerine Kureyşliler ona rüyayı ilk gördüğü yere gidip tekrar uyumasını ve eğer rüyası Rahmanî bir rüya ise Allah'ın ona kuyunun yerini göstereceğini söylemiştir. Abdūlmuttalib söyleneni yapıp rüyayı gördüğü yere yatmış ve tekrar aynı rüyayı görmüştür. Ancak bu defa Allah ona kuyunun yerini de göstermiştir. Rüyaya göre kuyu, karınca yuvasının yakınında bulunmakta ve orada toprağı eşleyen bir kuş bulunmaktadır. Sabah olunca Abdūlmuttalib oğlu Hâris'i de yanına alarak hemen Kabe'nin yanına gitmiş ve Kureyş kabilesinin önünde kurbalar kestiği putları İsa ve Naile'nin arasında rüyasında olduğu gibi bir karınca yuvası ve yuvanın yanında da toprağı eşleyen bir karga ile karşılaşmıştır. Hemen işe koyulan Abdūlmuttalib gördüğü yere kazmaya başlamıştır. Abdūlmuttalib'in kazı yaptığını gören Kureyşliler, kazıdan çıkanlara ortak olacaklarını aksi takdirde ona engel olacaklarını bildirmiştir. Ortaklığı kabul eden Abdūlmuttalib rüyasında gördüğü yere kazarak Zemzem kuyusuna ulaşmıştır.⁶⁰ Böylece ilk defa Hz. İsmail'in (a.s.) ayaklarının dibinden fışkıran ve daha sonrasında Cürhümlüler tarafından kapatılan Zemzem kuyusu seneler sonra Hz. Peygamber'in dedesinin eliyle tekrar açılmıştır.

⁵⁵ Ebû Talib'in asıl adı Abdimenaf'tır. Bk. İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 1/108.

⁵⁶ Ebû Leheb'in asıl adı Abdüluzza'dır. Bk. İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 1/108.

⁵⁷ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 1/108.

⁵⁸ Zemzem, Hz. İsmail'in (a.s.) küçükken susadığında Allah'ın onun ayaklarının altından çıkardığı sudur. Detaylı bilgi için bk. İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 1/111.

⁵⁹ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 1/110-111.

⁶⁰ İbn İshâk, *es-Sîre ve'l-Meğâzî*, 23-27.

1.1.3. Babası

Ubeydullah'ın babası, Allah Resûlü'nün amcası Abbas b. Abdilmüttalib'dir.⁶¹ Hz. Abbas, Fil Olayı'ndan üç yıl kadar önce Mekke'de doğmuştur.⁶² Hz. Peygamber ile arasında üç yaş olup çocuklukları beraber geçmiştir.⁶³ Gençlik zamanlarında ticaret yapmayı öğrenmiş ve zamanla zengin olmuştur. Zenginliğinin yanı sıra Kureyş'in en cömertlerinden olan Hz. Abbas hem akrabalarına hem de diğer insanlara yardım etmeyi seven biridir. Cömertliği hakkında pek çok rivayet bulunan Hz. Abbas'ın fakirleri doyurduğu ve çıplakları giydirdiği bilinmektedir.⁶⁴

Hz. Abbas, İslâm'ın ilk yıllarından itibaren Allah Resûlü'nün yanında durmuş ve ona destek olmuştur. Akabe Biatı'nın yapıldığı gün Allah Resûlü'ü ensardan 70 kişiyle buluşacağı zaman Hz. Abbas da onunla gitmiş ve Hz. Peygamber'i yalnız bırakmamıştır.⁶⁵ Akabe'deki ağacın altında Hz. Peygamber'in elini tutan Hz. Abbas, ensara şöyle seslenmiştir; "Ey ensar topluluğu! Sessinizi alçaltın çünkü müşriklerin bizi gözetleyen casusları var. Biz sizin adınıza kavminizden korkuyoruz. Ayrıca Hz. Peygamber'e biat ettikten sonra dağılın ve bunu gizli tutun." Bunun üzerine ensardan el-Berâ b. Ma'rûr Hz. Peygamber'e dönerek "Vallahi gizli tutmamızı istediğin şeyi senin için gizleyecek ve göstermemizi istediğin şeyi de göstereceğiz. Hayatımızı senin uğruna feda edecek ve Rabbimizin sevgisini kazanacağız. Bizler taşlara ibadet ettiğimizde güçlü ve şeref sahibi bir topluluktuk. Şimdi ise Allah doğruyu görmemizi sağlamış ve bizleri Hz. Muhammed ile güçlendirmişken daha nasıl olabiliriz ki!" dedikten sonra "Uzat elini!" demiş ve Hz. Peygamber'e orada biat etmiştir.⁶⁶ Ayrıca Hz. Abbas, ensara yaptığı konuşmada onları İslâm'a girmeleri için ikna etmeye çalışmış ve onlardan Hz. Peygamber'i koruyacaklarına dair sözler almıştır.⁶⁷ İbn Hişam'da yer alan bir rivayete göre Hz. Abbas, Akabe Biatları'nın yapıldığı sırada atalarının dini üzereydi ve henüz Müslüman olmamıştı. Ancak buna rağmen yeğenini korumak amacıyla onunla beraber Akabe'ye gitmişti.⁶⁸ İbn Hişam'da yer alan bu

⁶¹ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1996, 4/31.

⁶² İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, 2001, 4/5.

⁶³ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, 2001, 4/5; Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1996, 4/6.

⁶⁴ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1996, 4/19-20.

⁶⁵ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, 2001, 4/7.

⁶⁶ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, 2001, 4/7-8.

⁶⁷ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1996, 4/25.

⁶⁸ İbn Hişam, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 1/441.

rivayete göre Hz. Abbas, Hz. Peygamber ile Akabe'ye gittikten sonra Medinelilere şu konuşmayı yapmıştır: “Ey Hazleçliler!”⁶⁹ Biliniz ki Muhammed bizdendir ve biz onu korumuşuzdur. O, kendi memleketinde şeref içinde ve güvendedir. Ancak o, yalnızca sizlerin arasına katılmak istiyor. Şayet siz ona yaptığınız davette kararlı değilseniz ve onu götürdükten sonra yardımsız bir şekilde onu yalnız bırakacaksanız şimdiden onu bırakıp gidiniz. Çünkü o zaten şerefli ve güçlüdür.” Hz. Abbas'ın bu konuşmasının ardından Hz. Peygamber ensara Kur'an-ı Kerim okumuş ve onlardan bazı sözler almıştır. Böylece ensar, Hz. Peygamber'e biat ederek Müslüman olmuştur.⁷⁰ Ensarın Hz. Muhammed ve Müslümanlara verdiği bu sözün ardından Müslümanlar, Hz. Peygamber'in izniyle Mekke'den Medine'ye hicret etmeye başlamıştır.⁷¹ Müslümanların hicretinin ardından Hz. Peygamber de Hz. Ebû Bekir ile birlikte yola çıkarak sonunda Mekke'den Medine'ye hicret etmiştir.⁷² Böylece Müslümanlar Mekke'de yaşadıkları zorlu süreçten kurtulmuştur. Ancak Hz. Abbas ve ailesi bu hicrete katılmayarak Mekke'de kalmaya devam etmişlerdir.⁷³

Müslümanların Mekke'den Medine'ye hicretinin 2. senesinde Bedir Gazve'si gerçekleşmiştir. Bu gazve, Allah Resûl'ü ile Mekkeli müşrikler arasında gerçekleşen ilk savaştır. Mekkeli müşrikler savaş hazırlıklarını yaptıktan sonra Bedir'e doğru yola çıkmışlardır. Müşrikler “*Merrüzzehrân*” adı verilen yere geldiklerinde Ebû Cehil ordusuna dönüp şöyle seslenmiştir: “Ey Kureyşliler! Sizin düşünceniz batsın, ne yaptınız böyle? Hâşimoğullarını arkanızda bıraktınız. Şayet Muhammed sizi mağlup ederse onlar sizi yenmiş gibi olurlar. Şayet siz Muhammed'i mağlup ederseniz, onlar sizin ailelerinizden orada kalan mallarınızı alırlar. O zaman şimdi gidin ve onların savaşta size hiçbir faydası olmasa dahi onları getirin. Onları kendi topraklarınızda yalnız bırakmayın.”⁷⁴ Ebû Cehil'in bu konuşması üzerine müşrikler Mekke'ye geri dönerek Abbas b. Abdilmüttalib, Nevfel b. Hâris, Tâlib b. Ebû Tâlib ve Akîl b. Ebû Tâlib'i alarak Bedir'e getirdiler ve onları bir çadırdaki toplayarak başlarına bir nöbetçi diktiler.⁷⁵ Bir rivayete göre Hz. Abbas, Bedir'e getirildiği zaman gizlice Hz.

⁶⁹ Araplar, o zamanlarda Ensara mensup olan Evs ve Hazleç kabilelerinin ikisine de Hazleç diyordu. Bk. İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 1/441; İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, 2001, 4/7.

⁷⁰ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 1/442.

⁷¹ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 1/468.

⁷² İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 1/480-495.

⁷³ Belâzürî, *Ensâbü'l-Esrâf*, 1996, 4/28.

⁷⁴ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, 2001, 4/9.

⁷⁵ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, 2001, 4/9.

Peygamber’e bir mektup yazmıştır. Bu mektubunda Bedir’e zorla ve göstermelik olarak katıldığını yazan Hz. Abbas, savaş esnasında müşriklerle birlikte savaşmayacağını ve imkân bulabilirse onların gücünü kırmaya çalışacağını söylemiştir.⁷⁶ Bu durumdan haberdar olan Allah Resûl’ü sahâbilerine “Sizlerden her kim savaş esnasında Abbas, Nevfel, Tâlib, Akîl ve Ebû Süfyân⁷⁷ ile karşılaşırsa onları katletmesin. Çünkü onlar zorla getirildiler.” diye seslenmiştir.⁷⁸ Başka bir rivayete göre de Allah Resûl’ü sahâbilerine Bedir gününde şu konuşmayı yapmıştır: “Biliyorum ki Hâşimoğulları ve başka kabilelerden bazı kimseler savaşa zorla getirilmiştir. Onlar bizimle savaşmak istemiyorlar. Bu yüzden sizden her kim Hâşimoğullarından biriyle ya da Peygamber’in amcası Abbas b. Abdilmüttalib ile karşılaşırsa onu katletmesin. Çünkü onlar kendi istekleriyle değil, zorla getirilmişlerdir.”⁷⁹ Hz. Peygamber’in bu konuşmasının ardından sahâbîden olan Ebû Huzeyfe b. Utbe b. Rebîa şöyle demiştir: “Babalarımızı, çocuklarımızı, kardeşlerimizi ve kabilemizi öldürecek ama Abbas’a karışmayacağız öyle mi? Yemin olsun eğer Abbas ile karşılaşsam kılıcım ile onu vuracağım.” Ebû Huzeyfe’nin bu söylemini işiten Allah Resûl’ü yanında bulunan Hz. Ömer’e “Ey Ebû Hafs, Peygamber’in amcasının suratına kılıç ile vurulur mu hiç?” demiştir. Hz. Ömer ise Hz. Peygamber’e “Vallahi Ebû Huzeyfe münafık oldu! İzin ver Ebû Huzeyfe’nin boynunu vurayım!” cevabını vermiştir. Ancak Allah Resûl’ü buna izin vermemiş ve Ebû Huzeyfe de bu söyleminden ötürü büyük bir pişmanlık duymuştur.⁸⁰

Bedir Gazve’si mübarezelerle başlamış ve savaşın sonunda Müslümanlar galip gelmiştir. Savaş esnasında Hz. Abbas ile karşılaşan Ebû’l-Yeser Ka’b b. Amr isimli sahâbî, Hz. Peygamber’in emri üzere Hz. Abbas’a zarar vermeden onu esir almış ve onu diğer esirlerle beraber bağlamıştır.⁸¹ Gece olup da herkes uyuyacağı vakit sahâbîler Allah Resûl’ünün bir türlü uyuyamadığını görmüş ve onu uyutmayan şeyin ne olduğunu sormuşlardır. Hz. Peygamber de esirler arasında yer alan Hz. Abbas’ın iniltisinin onu uyutmadığı cevabını vermiştir. Bunun üzerine sahâbîlerden biri kalkıp

⁷⁶ Belâzürî, *Ensâbü’l-Eşrâf*, 1996, 4/9.

⁷⁷ Bu kişi, Hz. Peygamber’in amcasının oğlu “Ebû Süfyân el-Muğire b. Hâris b. Abdilmuttalib el-Hâşimî”dir. İbn Sa’d, *Kitâbü’t-Tabakâti’l-Kebîr*, 2001, 4/9.

⁷⁸ İbn Sa’d, *Kitâbü’t-Tabakâti’l-Kebîr*, 2001, 4/9.

⁷⁹ İbn Sa’d, *Kitâbü’t-Tabakâti’l-Kebîr*, 2001, 4/10; Belâzürî, *Ensâbü’l-Eşrâf*, 1996, 4/8.

⁸⁰ İbn Sa’d, *Kitâbü’t-Tabakâti’l-Kebîr*, 2001, 4/10; Belâzürî, *Ensâbü’l-Eşrâf*, 1996, 4/8.

⁸¹ İbn Sa’d, *Kitâbü’t-Tabakâti’l-Kebîr*, 2001, 4/11.

Hız. Abbas'ın zincirlerini gevşetmiş ve Hız. Abbas'ın sesi dinmiştir. Bunu öğrenen adalet timsali Hız. Peygamber, bütün esirlerin zincirlerinin gevşetilmesi emrini vermiştir.⁸² Daha sonra Hız. Abbas hem kendi hem de yeğeni Akıl ve mütteliklerinin fidyelerini ödeyerek serbest kalmıştır.⁸³

Hız. Abbas'ın Müslüman oluşuyla ilgili farklı rivayetler mevcuttur. Kimi rivayetlere göre Hız. Abbas, İslâm'ın ilk yıllarından itibaren Müslüman olmuş ancak bu durumu Mekke'nin fethine kadar gizli tutmuştur. Bu konuyla ilgili Hız. Abbas'ın hizmetkarlarından olan Ebû Râfi şöyle demiştir: “İslâmiyet, Abbas'ın evinde yer edinmiş ve yaygınlaşmıştı. Ancak Abbas, Kureyşlilerden çekindiği için Müslüman olduğunu gizledi. Aynı zamanda Abbas'ın onlardan alacağı da vardı. Bunun yanı sıra Abbas, sikâye ve rifâde görevlerini yerine getiriyordu. Bu görevlerin elinden alınmasından çekindiği için Müslümanlığını gizli tuttu. Abbas, Bedir Savaşı'nda müşriklerin safında savaşa katıldı. Ancak Abbas, müşriklerin savaş hazırlığı yaptıklarını Hız. Peygambere iletiyor ve müşriklerden aldığı bilgileri Allah Resûl'ü habersiz yakalanmasın diye ona bildiriyordu.”⁸⁴ Mekke'nin fethi haberi Hız. Abbas'a ulaşınca o, Mekke'den ayrılıp Medine'ye hicret etmek için yola çıkmış ve yolda Hız. Peygamber ile karşılaşmıştır. Hız. Peygamber'in isteği üzerine onunla birlikte Mekke'ye gelen Hız. Abbas, Mekke'nin fethinin ardından Allah Resûl'ü ile beraber Medine'ye gitmiştir.⁸⁵ Ailesi ile birlikte Mekke'den Medine'ye hicret eden Hız. Abbas, Medine'ye gittikten sonra Hız. Peygamber ile birlikte gazvelere katılmış ve Tebük Seferi esnasında zor durumda olan Müslümanlara büyük yardımlarda bulunmuştur.⁸⁶ Hız. Abbas'ın Müslüman oluşuyla ilgili bir başka rivayet ise onun Bedir Gazvesi'nden sonra Müslüman olduğunu bildirmektedir. Bu rivayete göre Hız. Abbas, Bedir Gazvesi'nden sonra Müslüman olmuştur ancak o, eskiden olduğu gibi sikâye ve rifâde gibi görevlerini yerine getirmek için Mekke'ye geri dönmüşlerdir. Daha sonra ise Hız. Abbas, Hız. Peygamber'in sözü üzerine ailesiyle birlikte Mekke'den Medine'ye hicret etmiştir.⁸⁷

⁸² İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, 2001, 4/12.

⁸³ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, 2001, 4/13.

⁸⁴ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1996, 4/8-9.

⁸⁵ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1996, 4/28.

⁸⁶ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1996, 4/22.

⁸⁷ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, 2001, 4/15.

1.1.4. Annesi

Ubeydullah b. Abbas'ın annesi, Hz. Peygamber'in eşi Meymûne bt. Hâris'in⁸⁸ kız kardeşi Lübâbe bt. Hâris'tir.⁸⁹ Arapların güçlü kabilelerinden Âmir b. Sa'saa kabilesine mensup olan Lübâbe, Ümmü'l-Fazl olarak da tanınmaktadır.⁹⁰ Ümmü'l-Fazl, İslâm'ın ilk yıllarından itibaren Müslüman olmuştur. Hatta onun Hz. Hatice'den sonra Müslüman olan ikinci veya üçüncü kadın olduğu da rivayet edilmiştir.⁹¹ Bunun yanı sıra kendisi, Hz. Peygamber'den hadis rivayetinde de bulunmuştur.⁹²

Hz. Peygamber'in zaman zaman Ümmü'l-Fazl'ı ziyaret ettiği ve onun evinde kaylûleye⁹³ yattığı rivayet edilmiştir.⁹⁴ Bir keresinde Hz. Peygamber'in baldızı Ümmü'l-Fazl rüyasında Hz. Peygamber'e ait bir uzvun kendi evinde olduğunu görmüş ve bu durumu Allah Resûlü'ne anlatmıştır. Hz. Peygamber de bunun hayırlı bir rüya olduğunu söyledikten sonra kendisine şöyle seslenmiş: "Kızım Fâtıma erkek bir çocuk doğurdu, oğlun Kusem'in sütünü ona da ver." Bunun üzerine Ümmü'l-Fazl, oğlu Kusem ile beraber Hz. Hüseyin'i de emzirmiş ve ardından dedesine vermiştir.⁹⁵ Böylece Allah Resûlü'nün torunu Hz. Hüseyin'e süt anneliği yapmıştır.

Ümmü'l-Fazl'ın, İslâm tarihi açısından kayda değer yerlere sahip altı erkek bir kız olmak üzere toplamda yedi çocuğu olmuştur. Şair Abdullah b. Yezîd el-Hilâlî, Ümmü'l-Fazl ve çocukları için şu ifadeleri kullanmıştır; "Soylu kadınların hiçbirini bildiğimiz bir dağda veya ovada böyle mükemmel çocuklar doğurmamıştır."⁹⁶ Ümmü'l-Fazl, eşi Hz. Abbas'tan önce Hz. Osman'ın hilâfet döneminde vefat etmiştir.⁹⁷

⁸⁸ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, 2001, 6/347; Abdülkerim Öner, *Hz. Muhammed Neden Birden Fazla Evlilik Yaptı?* (Ankara: İlahiyat Yayınları, 2024), 129.

⁸⁹ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, 2001, 6/347; İbn Asakir, *Târîhu Dımaşk*, 1998, 37/472; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâ'ir-ricâl*, 19/60.

⁹⁰ Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed Askalânî, *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe* (Beyrut: Dâr el-Kitabu'l-İlmi, 1995), 8/449.

⁹¹ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1996, 4/9.

⁹² Askalânî, *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*, 1995, 8/450.

⁹³ "Öğle uykusu" anlamına gelir. Detaylı bilgi için bk. Nebi Bozkurt, "Kaylûle", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 12 Ocak 2024).

⁹⁴ Askalânî, *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*, 1995, 8/450.

⁹⁵ Askalânî, *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*, 1995, 8/450.

⁹⁶ Ebü Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ* (Beyrut: el-Resalah Vakfı, 1996), 2/85; İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, 2001, 4/6.

⁹⁷ Askalânî, *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*, 1995, 8/451.

1.1.5. Kardeşleri

Ubeydullah b. Abbas'ın bilinen kardeşleri şunlardır; Fazl b. Abbas, Abdullah b. Abbas, Kusem b. Abbas, Abdurrahman b. Abbas, Ma'bed b. Abbas ve Ümmü Habîbe bt. Abbas. Bunların annesi Ümmü'l-Fazl'dır.⁹⁸ Ümmü'l-Fazl ve Hz. Abbas'ın çocuklarının her biri farklı bir yerde vefat ettiklerinden onlarla ilgili “Çocuklarının kabirlerinin kendilerine bu kadar uzak olan hiçbir anne ve baba görmedik.” denilmiştir.⁹⁹ Ubeydullah'ın Hz. Abbas'tan olan diğer kardeşleri ise Kesîr, Temmâm, Safiyye ve Ümeyme'dir.¹⁰⁰ Bunların annesi ümmüveled¹⁰¹dir.¹⁰² Bir de Hâris adında bir kardeşi vardır. Bunun annesi ise Huceyle bt. Cündeb b. er-Rebî'dir.¹⁰³

1.1.5.1. Fazl b. Abbas

Fazl b. Abbas, Abbas b. Abdilmuttalib'in en büyük oğludur.¹⁰⁴ Hz. Abbas'ın “Ebü'l-Fazl” künyesi buradan gelir.¹⁰⁵ Hz. Peygamber, hac yaparken Müzdelife'den Mina'ya geldiğinde Fazl'ı bineğinin arkasına oturtmuştur. Bu yüzden Fazl'a “Resûlullah'ın arkasına oturan” anlamında “er-Redif” denilmiştir.¹⁰⁶ Fazl b. Abbas, Hz. Peygamber'in vefatında onu yıkayıp defnedenler arasında yer almıştır.¹⁰⁷ Hz. Peygamber vefat ettiğinde Fazl'ın 18 yaşlarında olduğu rivayet edilmiştir.¹⁰⁸

İnsanlar Hz. Abbas'ın çocuklarından bahsettiğinde Fazl'ın güzelliği, Abdullah'ın ilmi ve Ubeydullah'ın da cömertliği ile ön plana çıktığından bahsetmişlerdir. Hz. Abbas'ın çocukları ile ilgili “Abdullah, herkesten daha bilgilidir. Ubeydullah, en cömert ve eli bol olanıdır. Fazl ise insanların en doğru sözlüsü ve en güzelidir.” diye bahsedilmiştir.¹⁰⁹

Fazl b. Abbas'ın eşi Benî Cumah kabilesinden Safiyye bt. Mahmiye'dir. Fazl'ın Safiyye'den Ümmü Külsûm bt. Fazl adında bir kızı olmuştur. Ümmü Külsûm,

⁹⁸ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1996, 4/31.

⁹⁹ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, 2001, 4/6; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, 1996, 2/85.

¹⁰⁰ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1996, 4/31.

¹⁰¹ Sahibi tarafından hamile bırakılan cariyyeye “ümmüveled” denir. Detaylı bilgi için bk. Hamza Aktan, “İstîlâd”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 29 Ağustos 2024).

¹⁰² Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1996, 4/31.

¹⁰³ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, 2001, 4/6.

¹⁰⁴ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, 2001, 4/5.

¹⁰⁵ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1996, 4/31.

¹⁰⁶ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1996, 4/33.

¹⁰⁷ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1996, 4/33.

¹⁰⁸ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1996, 4/36.

¹⁰⁹ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1996, 4/34.

Fazl b. Abbas'ın tek çocuğudur.¹¹⁰ Ancak Ümmü Külsûm pek çok evlilik yapsa da çocukları vefat etmiştir.¹¹¹ Fazl b. Abbas hicretin 18. yılında *Amvâs Tâunu*¹¹² 'nda vefat etmiş ve soyu devam edememiştir.¹¹³

1.1.5.2. Abdullah b. Abbas

Abdullah b. Abbas, hicretten 3 yıl kadar önce Hâşimoğullarının abluka altında olduğu zamanlarda Şi'bü Ebî Tâlib¹¹⁴ 'de dünyaya gelmiştir.¹¹⁵ “İbn Abbas” olarak da bilinen Abdullah, küçüklüğünde sık sık Hz. Peygamber ile vakit geçirmiştir. Zaman zaman Hz. Peygamber'in eşi olan teyzesi Meymûne bt. Hâris'ten izin isteyerek Allah Resûl'ünün evinde kalmıştır.¹¹⁶ Henüz küçük yaşta olan Abdullah, yine Allah Resûl'ünün evinde kaldığı bir gece ona abdest suyu hazırlamış ve bunun üzerine Allah Resûl'ünün duasına¹¹⁷ mazhar olmuştur.¹¹⁸ Hz. Peygamber vefat ettiğinde Abdullah'ın on ya da on üç yaşlarında olduğu rivayet edilmiştir.¹¹⁹

Abdullah b. Abbas, büyük bir din âlimi ve hadis râvisidir. Kendisine bu özelliğinden ötürü “Ümmetin bilgini” anlamına gelen “Hibrü'l-Ümme” lakabı da verilmiştir.¹²⁰ Abdullah'ın yaşı küçük olmasına rağmen Hz. Ömer halifeligi zamanında onunla sık sık istişarede bulunmuş¹²¹ ve Abdullah'ı önemli toplantılara dahil etmiştir.¹²² Bunların yanı sıra hicrî 35 yılında Hz. Osman zamanında hac emîrligi yapmıştır. Hz. Ali zamanında ise Basra valiliği yapmış ve Sıffin Savaşı'nda Hz. Ali'nin yanında yer almıştır.¹²³ İslâm alemi için büyük bir âlim olan Abdullah, hicrî

¹¹⁰ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1996, 4/36.

¹¹¹ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1996, 4/36-37.

¹¹² Amvâs, Filistin topraklarında bulunan bir yerleşim yeridir. Tâun ise Araplar tarafından veba hastalığına verilen isimdir. Amvâs'ta meydana gelen veba hastalığına bu sebeple *Amvâs Tâunu* ismi verilmiştir. Detaylı bilgi için bk. Abdulkirim Öner, “Hz. Ömer Döneminde Yaşanan Amvâs Vebası”, *Necmettin Erbakan Üniversitesi İSTEM Dergisi* 35 (2020), 146-148.

¹¹³ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1996, 4/36.

¹¹⁴ Mekke'de Ebû Tâlib'in oturduğu mahalleye “Şi'bü Ebî Tâlib” denir. Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1996, 4/39.

¹¹⁵ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1996, 4/39.

¹¹⁶ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1996, 4/40.

¹¹⁷ “Allah'ım, ona Kitab'ı öğret ve onu dinde mütehasşıs kıl!” Bk. Muhammed b. İsmâil Buhârî, *el-Câmiu's-Sahih* (Kahire: Matbaatu's-Selefi, 1980), 1/44; Buhârî, *el-Câmiu's-Sahih*, 1/68.

¹¹⁸ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, 2001, 6/322; Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1996, 4/40.

¹¹⁹ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, 2001, 6/321; Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1996, 4/40.

¹²⁰ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1996, 4/39.

¹²¹ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1996, 4/44.

¹²² Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1996, 4/45.

¹²³ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1996, 4/39.

68 yılında Tâif'te vefat etmiştir.¹²⁴ Abdullah'ın soyu devam etmiş¹²⁵ ve oğlu Ali b. Abdullah'ın soyundan da halifeler çıkmıştır.¹²⁶

1.1.5.3. Kusem b. Abbas

Doğum tarihi net olarak bilinmeyen Kusem b. Abbas, çocukken Hz. Peygamber'e benzetilmiştir. Annesi Ümmü'l-Fazl, Kusem'i emzirirken Hz. Peygamber'in torunu Hz. Hüseyin'i de emzirmiştir. Böylece Kusem, Hz. Hüseyin ile süt kardeş olmuştur. Kusem b. Abbas, Hz. Ali zamanında Mekke valiliği yapmıştır. Bunun yanı sıra hicrî 39 yılında Hz. Ali tarafından hac emîri olarak görevlendirildiği de rivayet edilmiştir.¹²⁷ Muâviye zamanında Horasan ve Semerkand seferlerine katılan Kusem, Semerkand Seferi esnasında şehit olmuş ve nesli devam etmemiştir.¹²⁸

1.1.5.4. Abdurrahman b. Abbas

Abdurrahman b. Abbas hakkında pek bilgi bulunmamakla birlikte onun Hz. Ömer zamanında vefat ettiği rivayet edilmiştir. Ancak Abdurrahman'ın vefatı ile ilgili farklı rivayetler bulunmaktadır. Kimi rivayetlerde onun Şam'da Amvâs Tâunu'nda vefat ettiği bildirilirken kimi rivayetlerde de Yermük Savaşı'nda vefat ettiği söylenmektedir. Abdurrahman b. Abbas'ın "Abdurrahman" isminde bir oğlu olsa da küçükken vefat etmiştir.¹²⁹ Bu yüzden Abdurrahman b. Abbas'ın nesli devam etmemiştir.¹³⁰

1.1.5.5. Ma'bed b. Abbas

Ma'bed b. Abbas, Hz. Abbas'ın en küçük çocuğudur.¹³¹ Ma'bed'in Abdullah, Abbas ve Meymûne adında çocukları olmuştur. Bunların annesi Ümmü Cemîl bt. Es-Sâib'dir. Ma'bed'in bunlar dışında Ömer, Übeyye ve Hafs isimli çocukları da

¹²⁴ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, 2001, 6/345.

¹²⁵ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, 2001, 4/6.

¹²⁶ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1996, 4/97.

¹²⁷ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1996, 4/85.

¹²⁸ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, 2001, 6/349; Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1996, 4/85; İbn Asakir, *Târîhu Dimaşk*, 1998, 37/472.

¹²⁹ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1996, 4/89.

¹³⁰ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, 2001, 4/6.

¹³¹ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, 2001, 6/350.

olmuştur.¹³² Ma'bed b. Abbas, Hz. Osman'ın halifeliği zamanında İfrîkıyye'ye gitmiş ve orada şehit olmuştur.¹³³ Ma'bed b. Abbas'ın nesli devam etmiştir.¹³⁴

1.1.5.6. Ümmü Habîbe bt. Abbas

Ubeydullah'ın anne-baba bir tek kız kardeşi Ümmü Habîbe bint el-Abbas'tır. Ümmü Habîbe'nin babası Abbas b. Abdilmuttalib, annesi ise Ümmü'l-Fazl'dır.¹³⁵

1.2. DOĞUMU ve KÜNYESİ

Ubeydullah b. Abbas, kardeşi Abdullah b. Abbas'tan bir yaş küçük olup Hz. Peygamber zamanında Mekke'de dünyaya gelmiştir.¹³⁶ İbn İshak (öl. 151/768), Ubeydullah'ın doğumunun Bedir Gazvesi'nden (2/624) önce meydana geldiğini söylemiş ve bunu şu olayla desteklemiştir: Hz. Abbas Bedir Gazvesi'nde esir düştüğünde Hz. Peygamber onun yanına gidip "Fidyeni öde, senin malların vardır." demiş. Bunun üzerinde Hz. Abbas "Benim malım yok." cevabını vermiştir. Sonrasında Hz. Peygamber "Ümmü'l-Fazl'ın yanına bıraktığın malların nerede? Sen ona, 'Eğer ben bu karşılaşmamda öldürülürsem bu mal Fazl'ın, bu Abdullah'ın, bu Ubeydullah'ın ve bu da Kusem'indir.' demedin mi?" Bunun üzerine Hz. Abbas "Yemin olsun ki bunu benle ondan başka kimse bilmiyordu. Şüphesiz sen Allah'ın Peygamberisin." demiş ve hem kendi hem de kardeşinin oğlu Akîl b. Ebû Tâlib'in fidyelerini ödemiştir.¹³⁷

İşte bu rivayetten yola çıkarak Ubeydullah'ın Bedir Gazvesi'nden önce dünyaya geldiği anlaşılmaktadır. Hatta İbn Sa'd (öl. 230/845) bu rivayete dayanarak Hz. Peygamber'in vefatında Ubeydullah'ın 12 yaşında olduğunu ifade etmiştir.¹³⁸ Ayrıca bu ifadeyi destekleyen başka rivayetler de bulunmaktadır.¹³⁹ Dolayısıyla

¹³² İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, 2001, 6/350.

¹³³ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, 2001, 6/350; Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1996, 4/87; İbn Asakir, *Târîhu Dimaşk*, 1998, 37/472.

¹³⁴ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, 2001, 6/350.

¹³⁵ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, 2001, 4/6.

¹³⁶ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, 2001, 6/348; Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 7/19; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, 1996, 3/513; İbn Asakir, *Târîhu Dimaşk*, 1998, 37/472; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâ'ir-ricâl*, 19/60.

¹³⁷ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, 2001, 4/12; Askalânî, *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*, 2008, 5/13.

¹³⁸ Askalânî, *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*, 2008, 5/13; İbn Asakir, *Târîhu Dimaşk*, 1998, 37/473; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâ'ir-ricâl*, 19/61.

¹³⁹ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, 2001, 6/348; Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 7/20.

bunlardan yola çıkarak Ubeydullah b. Abbas'ın 620 yılında dünyaya geldiği söylenebilir.¹⁴⁰

Arap geleneklerine göre kişilere çocuklarının isimlerine göre künye verilirdi. Eğer kişinin birden çok çocuğu varsa kişi en büyük çocuğuna nispetle künyelendirilirdi.¹⁴¹ Ubeydullah b. Abbas'a da en büyük oğlu Muhammed'e nispetle "Ebû Muhammed" ya da "Ebû Muhammed el-Medenî" künyesi verilmiştir.¹⁴²

1.3. HZ. PEYGAMBER ile MÜNASEBETİ

Şefkat ve merhamet peygamberi Hz. Muhammed (sav), tüm çocuklara karşı sevgi beslemiş ve asla aralarında ayırım yapmamıştır. Ubeydullah b. Abbas da Resûlullah zamanında doğup büyümüş ve küçüklüğünde onunla vakit geçirmiştir.¹⁴³ Fırsat buldukça çocuklarla oyunlar oynayan Allah Resûlü bir keresinde Abdullah, Ubeydullah ve Hz. Abbas'ın diğer çocuklarını yarıştırmıştı. Çocukların hepsi Hz. Peygambere doğru koşmuş, Hz. Peygamber onlara sarılmış, onları bağrına basıp öpmüştür.¹⁴⁴

Yine bir gün Ubeydullah b. Abbas, Kusem b. Abbas ve Abdullah b. Cafer oyun oynarken Hz. Peygamber bineğinin üzerinde yanlarından geçmişti. Çocukları görünce duran Allah Resûlü, Ubeydullah'tan yaşça küçük olan Abdullah b. Cafer'i bineğinin önüne ve kardeşi Kusem b. Abbas'ı da arkasına almış ancak Ubeydullah'ı bineğine alamamıştı. Çocuklar arasında ayırım yapmayı sevmeyen Hz. Peygamber, amcası Abbas'ın Ubeydullah'ı Kusem'den daha çok sevdiğini bildiği için Kusem'e şefkat göstermek istemişti. Bu yüzden Hz. Peygamber Ubeydullah'ı bırakırken amcası Abbas'a karşı bir mahcubiyet hissetmemişti.¹⁴⁵

¹⁴⁰ Abdullah Karahan, "Ubeydullah b. Abbas", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 10 Aralık 2023).

¹⁴¹ Fadime Kavak, "Arap Kültüründe Künyeleme Geleneği ve Çöl Faunası Üzerindeki Yansımaları", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22/2 (2013), 113-114.

¹⁴² İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, 2001, 6/347; Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 7/19; İbn Kâni, *Mu'cemü's-sahâbe* (Suudi Arabistan: Mektebetü Nizar Mustafa el-Baz, 1998), 10/3593; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâ'ir-ricâl*, 19/60; Ebû Gays Muhammed Hayrüddin b. Mahmûd b. Muhammed b. Ali b. Fâris Zirikli, *el-A'lâm* (Malezya: Dâr el-İlm, 2002), 4/194.

¹⁴³ İbn Asakir, *Târihu Dimaşk*, 1998, 37/472.

¹⁴⁴ İzzeddin İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gabe Fî Ma'rifeti's-Sahâbe* (Beyrut: Dâr el-Kutub el-İlmî, ts.), 3/519; Ebü'l-Fazl Şihâbüddin Ahmed b. Ali b. Muhammed Askalânî, *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe* (Kahire: Arap ve İslam Araştırmaları Merkezi, 2008), 7/14; İbn Asakir, *Târihu Dimaşk*, 1998, 37/475.

¹⁴⁵ Askalânî, *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*, 2008, 7/13; İbn Asakir, *Târihu Dimaşk*, 1998, 37/476.

Rivayet edildiğine göre Allah Resûl’ü bir gün Hz. Abbas’a gelerek çocuklarıyla beraber kendisini takip etmesini söylemiştir. Hz. Abbas da çocukları Fazl, Abdullah, Ubeydullah, Abdurrahman, Kusem ve Ma’bed’i alarak Allah Resûl’üyle birlikte yola çıkmıştır. Allah Resûl’ü onları bir eve getirdikten sonra üstlerini kırmızı çizgili siyah bir örtüyle örterek onlar için şöyle dua etmiştir: “Allah’ım, bunlar benim ehl-i beyt’im ve ailemdir. Benim onları bu örtüyle örttüğüm gibi sen de onları cehennem ateşinden koru.”¹⁴⁶

Hz. Peygamber’i görüp ona iman üzere vefat eden kişilere sahâbî denir.¹⁴⁷ Ubeydullah b. Abbas’ın sahâbî olup olmadığıyla ilgili farklı görüşler vardır. İbn Hibbân (öl. 354/965), Ubeydullah’ın Allah Resûl’ü’nü gördüğünü ve ondan hadis işittiğini rivayet etmiş, bu yüzden Ubeydullah’ı sahâbî olarak nitelemiştir.¹⁴⁸ Aynı şekilde Zehebî (öl.748/1348) ve İbn Sa’d gibi alimler de Ubeydullah’ın Hz. Peygamber’i gördüğünü ve ondan hadis işittiğini ifade etmiştir.¹⁴⁹ Ayrıca İbn Hacer el-Askalânî (öl. 852/1449), “Tehzîbü’t-Tehzîb” adlı eserinde Ali b. Abdulazîz el-Begavî’nin (öl.286/899) Müsned’inde Ubeydullah’ın sahâbî olduğunu güvenilir râviler zinciriyle kanıtladığını söylese de Begavî’nin Müsned’i maalesef ki günümüze kadar ulaşamamıştır.¹⁵⁰ Bunların yanı sıra Ebû Hâtim er-Râzî, Ubeydullah’ın Hz. Peygamberden rivayet ettiği hadisin mürsel olduğunu ve kendisinin sahâbî olmadığını ifade etmiştir.¹⁵¹ Yine Ya’kub b. Şeybe (öl. 262/875) de Ubeydullah b. Abbas’tan bahsederken onu Hz. Peygamber’i gören fakat onunla ilgili pek bir şey hatırlamayan kişiler kategorisinde ele almıştır.¹⁵²

Ubeydullah b. Abbas, Hz. Peygamber ile ilgili rivayet ettiği hadisleri babası Hz. Abbas’tan alarak rivayet etmiştir. Ubeydullah’tan da Süleyman b. Yesâr, oğlu Abdullah b. Ubeydullah b. Abbas, Atâ b. Ebû Rebâh, Muhammed b. Sîrîn ve Ebû Cehdam Musa b. Sâlim gibi isimler rivayette bulunmuştur.¹⁵³

Ubeydullah b. Abbas’ın Hz. Peygamber’den rivayet ettiği hadisler şunlardır;

¹⁴⁶ İbn Asakir, *Târîhu Dimaşk*, 1998, 37/475.

¹⁴⁷ Mehmet Efendioğlu, “Sahâbe”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 13 Şubat 2024).

¹⁴⁸ Askalânî, *el-İsâbe fî temyîzi’s-sahâbe*, 2008, 7/11.

¹⁴⁹ İbn Sa’d, *Kitâbü’t-Tabakâtî’l-Kebîr*, 2001, 6/348; Zehebî, *Siyeru A’lâmi’n-Nübelâ*, 1996, 3/513.

¹⁵⁰ Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, 7/20.

¹⁵¹ Askalânî, *el-İsâbe fî temyîzi’s-sahâbe*, 2008, 7/12; Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, 7/20.

¹⁵² Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, 7/20; Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl fî Esmâ’ir-ricâl*, 19/61.

¹⁵³ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl fî Esmâ’ir-ricâl*, 19/60-61.

İsmail b. İbrahim b. Uleyye, Yahya b. Ebû İshâk'tan, o da Süleyman b. Yesâr'dan şöyle dediğini rivayet etti: Bana Abbâs'ın çocuklarından biri -ya el-Fadl ya da Ubeydullah idi- anlattı ve şöyle dedi:

Ben Allah Resûl'ünün arkasındayken bir adam geldi ve şöyle dedi: “Ey Allah'ın Resûlü! Benim babam (‘annem’ de demiş olabilir, ama güçlü tahminime göre ‘babam’ dedi) yaşlıdır ve hacca gitmemiştir. Onu bir deveye bindirsem üstünde duramaz. Onu deveye bağlarsam ona bir şey olacağından endişelenirim.” Allah Resûl'ü adama, “*Babanın bir borcu varsa onu öder misin?*” diye sordu. Adam, “Evet!” deyince Allah Resûl'ü, “*O hâlde onun yerine hacca da git.*” cevabını vermiştir.¹⁵⁴

Ma'n b. İsa haber verdi ve dedi ki: Bize Mâlik anlattı. O Eyyûb b. Ebû Temîme es-Sahtiyânî'den, o kendisine haber verenlerden, o da Ubeydullah b. Abbâs'tan şöyle dediğini rivayet etti:

Bir adam Allah Resûl'ünün yanına gelerek: “Ey Allah'ın Resûlü! Annem yaşlıdır; onu bineğe bindiremiyoruz, bindirsek bile o kendisini bineğin üstünde tutamıyor. Bineğin üzerine de bağlasak ölmesinden endişe ediyoruz. O yüzden ben onun yerine hac yapabilir miyim?” demiştir. Allah Resûl'ü de ona “*Evet!*” cevabını vermiştir.¹⁵⁵

Yahya b. Ebû İshâk ve Süleyman b. Yesâr yine Ubeydullah b. Abbas'tan Hz. Peygamberin şu rivayetinde bulunmuşlardır: Bir kadın Allah Resûl'üne gelerek kocasının kendisinden uzak durduğunu söylemiştir. Kısa süre sonra kadının kocası da Hz. Peygamber'in yanına gelerek kadının söylediklerini yalanlamış ve kadının ilk eşine dönmek istediğini söylemiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber kadına “Eşinden başkası senin balını tatmadıkça o senin değildir.” demiştir.¹⁵⁶

1.4. HANIMLARI ve ÇOCUKLARI

1.4.1. Fer'a bt. Katan b. el-Hâris

Ubeydullah b. Abbas'ın evlendiği ilk hanımının Fer'a bt. Katan b. el-Hâris olduğu tahmin edilmektedir. Ubeydullah'ın ondan Muhammed adında bir çocuğu

¹⁵⁴ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, 2001, 6/348-349.

¹⁵⁵ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, 2001, 6/349.

¹⁵⁶ İbn Asakir, *Târîhu Dimaşk*, 1998, 37/471; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâ'ir-ricâl*, 19/64.

dünyaya gelmiştir. Bunun içindir ki kendisine Muhammed'in babası anlamına gelen “*Ebû Muhammed*” künyesi verilmiştir. Aynı zamanda Ubeydullah'ın Fer'a bt. Katan'dan Abbas adında bir çocuğu daha olduğu da rivayet edilmiştir.¹⁵⁷

1.4.2. Âişe bt. Abdullah b. Abdülmedân b. Deyyân b. Hârisî

Âişe bt. Abdullah b. Abdülmedân b. Deyyân b. Hârisî'den olan çocukları; Abbas, Abdullah, Ca'fer, Meymûne ve Âliye'dir.¹⁵⁸ Ubeydullah'ın kızı Âliye, amcasının oğlu Ali b. Abdullah b. Abbas ile evlenmiş ve ondan “*Muhammed b. Ali*” adında bir oğlu olmuştur. Abbâsî halifelerinin soyu da Muhammed b. Ali'den gelmiştir.¹⁵⁹

Ubeydullah b. Abbas'ın torunlarından olan Muhammed b. Ali b. Abdullah, Abbâsî devletinin kurucu atalarındandır. Muhammed b. Ali, çok namaz kılan bir insandı. Bu yüzden vücudunda secde izleri vardı. İnsanlar bu secde izlerini devenin dizlerindeki nasırlara benzettikleri için kendisine “zü's-sefînât” lakabını vermiştir. Künyesi ise en büyük oğluna nisbetle “Ebû Abdullah”tır.¹⁶⁰ Muhammed b. Ali'nin hicrî 122 ya da hicrî 125 yıllarında vefat ettiği rivayet edilmektedir.¹⁶¹

Ubeydullah'ın diğer kızı Meymûne ise Abdullah b. Ali b. Ebû Tâlib ile evlenmiştir. Abdullah b. Ali b. Ebû Tâlib, Mus'ab b. Zübeyr ile beraber savaş esnasında vefat etmiştir. Abdullah b. Ali'nin vefatından sonra Meymûne, Ebû Saîd b. Abdurrahmân b. Hâris b. Hişâm el-Mahzûmî ile evlenmiştir. Daha sonra ise Nâfi b. Cübeyr b. Mut'im ile evlenmiştir.¹⁶²

1.4.3. Amre bt. Arîb b. Abdüküllâl b. Ma'dîkerib

Amre bt. Arîb b. Abdüküllâl b. Ma'dîkerib adlı hanımından, Lübâbe ve Ümmü Muhammed adında iki kızı olmuştur.¹⁶³

¹⁵⁷ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, 2001, 6/347.

¹⁵⁸ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, 2001, 6/348; Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1996, 4/80; İbn Asakir, *Târîhu Dimaşk*, 1998, 37/474.

¹⁵⁹ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, 2001, 6/348; Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf* (Dâr el-Fikr, 1996), 4/80.

¹⁶⁰ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1996, 4/97.

¹⁶¹ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1996, 4/107.

¹⁶² Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1996, 4/80.

¹⁶³ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, 2001, 6/348.

1.4.4. Ümmü Hâkim bt. Kâriz

Asıl adı Cüveyriye olan Ümmü Hâkim bt. Kâriz'den olan çocukları; Abdurrahmân ve Kusem'dir. Ubeydullah'ın bu iki çocuğu Büsr b. Ebû Ertât tarafından Yemen'de katledilmiştir.¹⁶⁴ Ayrıca Büsr, Yemen'e saldırdığında Cüveyriye'nin babasını ve kardeşini de gözleri önünde katletmiştir. Rivayet edildiğine göre Ubeydullah'ın hanımı Cüveyriye, Yemen'de yaşadıklarından sonra akli dengesini yitirmiştir.¹⁶⁵

Ubeydullah'ın Abdullah, Ca'fer, Ümmü Külsûm, Amre ve Ümmü'l-Abbâs gibi çocuklarının anneleri ise ümmüveled olarak bilinmektedir.¹⁶⁶ Ubeydullah b. Abbas'ın soyundan gelen diğer önemli şahıslar ve bazı torunları şunlardır;

Kusem b. Abbas , Ubeydullah b. Abbas'ın torunlarındandır. Kusem, Halife Mansûr tarafından Yemâme vali olarak görevlendirilmiştir.¹⁶⁷ Dedeleri gibi çok cömert bir adam olan Kusem hakkında İbnü'l-Mevlâ şöyle demiştir:

“Ey devam! Eğer beni Kusem'e yakınlaştırırsan

Kurtulursun her türlü bağdan ve ağırlıktan

Eğer sen beni yarın ona ulaştırırsan

Bize rahatlık var demektir ve yokluk bitmiştir

Eli açıktır onun ve cömerttir, yüzü ise nurludur

*Kendisi şerefli, onurlu ve yücedir.”*¹⁶⁸

Hüseyin b. Abdullah b. Ubeydullah el-Cevvâd, Ubeydullah b. Abbas'ın soyundandır. Annesi, Esmâ bt. Abdullah b. Abbas'tır. Künyesi “Ebû Abdullah” olan Hüseyin, kendisinden hadis rivayet edilen fakih bir kişidir. Hüseyin, hicretin 140. veya 141. yılında vefat etmiştir. Hasan b. Abdullah, onun kardeşidir. Onun annesi de Esmâ bt. Abdullah b. Abbas'tır. Esmâ'nın annesi ise ümmüveleddir.¹⁶⁹

¹⁶⁴ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, 2001, 6/348; Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1996, 4/80.

¹⁶⁵ Ebû'l-Ferec Alî b. el-Hüseyn b. Muhammed b. Ahmed el-Kureşî İsfahânî, *el-Eğânî* (Beyrut: Dâr Sader, 2008), 16/184.

¹⁶⁶ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, 2001, 6/348.

¹⁶⁷ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1996, 4/80.

¹⁶⁸ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1996, 4/80.

¹⁶⁹ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1996, 4/82.

1.5. ŞAHSİYETİ

Ubeydullah, babası Hz. Abbas gibi ticaretle¹⁷⁰ geçimini sağlayan cömert, faziletli ve varlıklı biriydi.¹⁷¹ Mekke’de sıklıkla kurbanlar kesip insanları doyurmuştur.¹⁷² Bunun içindir ki Araplar arasında cömertliği ile tanınmış ve kendisine “*Teyyârü’l-Furât*” yani “*Fırat Nehri’nin Akıntısı*” lakabı verilmiştir.¹⁷³

Hz. Abbas’ın çocuklarından Abdullah ilim, Ubeydullah ise cömertliği ile tanınmıştır. Bu yüzden bedeviler, “Her kim dünya ve ahireti istiyorsa Abbas’ın evine gitsin.” demişlerdir.¹⁷⁴ Bazıları ise “Kim güzellik, ilim ve cömertlik istiyorsa Abbas’ın evine gelsin. Çünkü güzellik Fazl’da, ilim Abdullah’ta, cömertlik ise Ubeydullah’tadır.” demişlerdir.¹⁷⁵ Onların bu vasıflarından ötürü bazı alimler Hz. Abbas’ın çocuklarından Abdullah’ın ilim konusunda, Ubeydullah’ın da cömertlik ve insanları yedirip doyurma konusunda Mekke’deki diğer insanları geçtiğini söylemiştir.¹⁷⁶

Ubeydullah’ın cömertliği ile ilgili pek çok rivayet mevcuttur. Anlatıldığına göre bir gün Ubeydullah b. Abbas ve kardeşi Abdullah babaları Hz. Abbas’tan miras kalan evi paylaşmak istemiş ve evi bölüştürmesi için bir taksimatçı çağırmışlardır. Taksimatı yapacak olan adam ipi uzatınca Abdullah birkaç kez adamı ipi düzgün tutması konusunda uyarmıştır. Bunun üzerine Ubeydullah kardeşi Abdullah’a dönüp “sevgili kardeşim ev artık senindir. Allah’a yemin ederim ki bu ev paylaşılmayacaktır.” demiş ve babalarından kendilerine miras kalan evi kardeşi Abdullah’a bırakmıştır.¹⁷⁷ Yine bir gün bir adam Ubeydullah’ı zor durumda bırakmak için Ubeydullah’ın haberi yokken Mekke’nin ileri gelenlerinin yanına gidip “Ubeydullah hepinizi yarın evine davet ediyor.” demiş ve ertesi gün insanlar

¹⁷⁰ İbn Asakir, *Târîhu Dimaşk*, 1998, 37/473; Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl fî Esmâ’ir-ricâl*, 19/61.

¹⁷¹ İbn Sa’d, *Kitâbü’t-Tabakâti’l-Kebîr*, 2001, 6/348; Zehebî, *Siyeru A’lâmi’n-Nübelâ*, 1996, 3/513; Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, 7/19.

¹⁷² Askalânî, *el-İsâbe fî temyîzi’s-sahâbe*, 2008, 7/13; İbn Asakir, *Târîhu Dimaşk*, 1998, 37/472.

¹⁷³ Askalânî, *el-İsâbe fî temyîzi’s-sahâbe*, 2008, 7/14; İbn Asakir, *Târîhu Dimaşk*, 1998, 37/481; Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl fî Esmâ’ir-ricâl*, 19/62.

¹⁷⁴ Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, 7/20; İbn Asakir, *Târîhu Dimaşk*, 1998, 37/480; Ebû’l Ferec İbnü’l-Cevzî, *el-Muntazam fî Târîhi’l-Mülûk ve’l-Ümem* (Beyrut: Dâr el-Kutub el-İlmî, 1992), 5/302; Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl fî Esmâ’ir-ricâl*, 19/62.

¹⁷⁵ Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr Nemerî, *el-İstî’âb fî ma’rifeti’l-ashâb* (Ürdün: Dâru’l-A’lam, 2002), 460; Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl fî Esmâ’ir-ricâl*, 19/62.

¹⁷⁶ İbn Sa’d, *Kitâbü’t-Tabakâti’l-Kebîr*, 2001, 6/348.

¹⁷⁷ Belâzürî, *Ensâbü’l-Eşrâf*, 1996, 4/75; İbn Asakir, *Târîhu Dimaşk*, 1998, 37/484.

Ubeydullah'ın evine doluşmaya başlamıştır. İnsanların evine geldiğini gören Ubeydullah hemen adamını çarşıya gönderip meyve sebze aldırıştır. Misafirlerini kebab, helva gibi yemeklerle yedirip içirmiş ve doyurmuştur. Misafirleri gittikten sonra da “Elhamdulillah böyle bir şeyi hep istedik ve bulduk. Bundan sonra bana kim sataşırsa sataşsın aldırış etmeyeceğim.” demiştir.¹⁷⁸

Abdullah b. Safvân b. Ümeyye, bir gün Abdullah b. Abbas'ın Mekke'de bulunan evine gitmiş ve orada Abdullah'ın ilim öğrencilerine ders verdiğini görmüş, sonra kardeşi Ubeydullah b. Abbas'ın evine gitmiş ve orada Ubeydullah'ın da insanları evine toplayıp onları doyurduğunu görmüştür. Bu gördüklerinin üzerine Abdullah b. Safvân, İbn Zübeyr'in yanına gidip gördüklerini anlatmış ve ona, “Abbas'ın oğullarından biri insanlara ders verirken diğeri de insanları doyuruyor, sana hiçbir şeref bırakmadılar.” demiştir. Bunun üzerine İbn Zübeyr, Abdullah b. Mutî'yi Abbasoğullarına göndermiş ve hem onları hem de Irak ehlinden onlarla birlikte olanları Mekke'den çıkaracağı haberini vermiştir. Bu haber üzerine Abdullah b. Abbas İbn Zübeyr'e gidip “Vallahi bize ilim ve fazilet talep eden adamlardan başka hiç kimse gelmez.” diyerek kendisinin insanları ilmiyle, kardeşi Ubeydullah'ın da insanları fazileti ve cömertliğiyle doyurduğunu belirtmiştir.¹⁷⁹

Ubeydullah b. Abbas bir gün Ma'n b. Evs el-Muzenî adlı gözlerini kaybetmiş yaşlı bir şaire uğrayıp halini hatırını sormuştur. Ma'n b. Evs, Ubeydullah'a gözlerinin çok zayıfladığını, bakmakla yükümlü olduğu kişi sayısının arttığını, dolayısıyla da çok borçlandığını söylemiştir. Ubeydullah borcunun ne kadar olduğunu sormuş, Ma'n b. Evs de borcunun on bin dirhem olduğunu söylemiştir. Daha sonra Ubeydullah hem Ma'n b. Evs'in borcunu kapatmış hem de ona fazladan on bin dirhem göndermiştir. Bu olay üzerine şair olan Ma'n b. Evs, Ubeydullah için şu methiyeleri dizmiştir;

“Şüphesiz ki sen Kureyş kabilesindensin

Etrafa cömertlik dağıtırsın, bu yüzdendir denizlerin enginliği

Dinin öncüleridir onlar, Mekke'nin vadisi onlarındır

Hacıların akarsu gibi akan sikâyesi de

¹⁷⁸ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1996, 4/77; İbn Asakir, *Târîhu Dımaşk*, 1998, 37/482.

¹⁷⁹ Nemerî, *el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-ashâb*, 425.

Onların vefatında ağlamamıştır kimse

Onlar gibisine ağlayan gözler gibi”¹⁸⁰

Abdullah b. Ca’fer ve Zübeyr b. Avvâm’ın Medine taraflarında ortak bir arazisi varmış. Zübeyr b. Avvâm vefat edince oğlu Abdullah b. Zübeyr, Abdullah b. Ca’fer’e gidip araziye artık aralarında bölmek istediğini söylemiştir. İbn Ca’fer bu isteği kabul etmiş ve ertesi gün arazinin orda buluşmak üzere sözleşmişlerdir. Ancak İbn Zübeyr buluşma yerine yalnız gitmek istememiştir. İbn Ca’fer ile aralarında şahitlik etsinler diye Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, Ubeydullah b. Abbas ve ensar ile muhacirin çocuklarından bazısını da yanında götürmüştür. Ayrıca İbn Zübeyr, anlaşma sağlandıktan sonra kesilmek üzere bir deve ve biraz da un getirmiştir. Yardımcısına, “Deveyi bir kenarda oturt ve bekle. Ben sana bir şey söylemedikçe sakın devenin kesilmesinden bahsetme bile! Çünkü İbn Ca’fer ile bu arazi konusunda anlaşacağımızı zannetmiyorum.” demiştir. Daha sonra İbn Zübeyr, oradaki adamlara giderek Abdullah b. Cafer’e arazinin kuru ve çorak yerini almasını; tarıma uygun yerlerini de kendisine bırakmasını söylemelerini istemiştir. Adamlar Abdullah ile konuşmuş ve Abdullah, İbn Zübeyr’in bu teklifini kabul etmiştir. Bu esnada orada bulunan adamlar acıkmış ve söylenmeye başlamışlardır. Bu söylenmeler üzerine Hz. Hasan kalkıp “Eğer atların eti yenseydi size atımı kesip yedirirdim.” demiş. Ardından Hz. Hüseyin “Vallahi eğer katır eti yenseydi ben de size katırımı yedirirdim.” demiştir. Bunun üzerine Ubeydullah, “Ancak deve eti yenir.” diyerek devesinin yanına gitmiştir. Devenin üzerindeki eşyaları aldıktan sonra devesini kesen Ubeydullah, etleri pişirerek oradaki insanları doyurmuştur. Bu sırada etin kokusunu alan İbn Zübeyr, yardımcısının getirdiği deveyi kestiğini zannederek adama kızıp onu azarlamıştır. Yardımcı ise İbn Zübeyr’e dönerek “Allah sana merhamet eylesin. Senin devene hiçbir şey olduğu yok. Ama Ubeydullah b. Abbas kendi bindiği devesini kesip insanlara yedirdi.” demiştir.¹⁸¹

Rivayet edildiğine göre bir gün Ubeydullah b. Abbas bir yolculuğa çıkmış ancak yolculuk esnasında hava şartları kötüleşince yol üzerindeki bir bedevînin evine sığınmak zorunda kalmıştır. Bu bedevînin bir tek keçisinden başka bir şeyi yokmuş ve

¹⁸⁰ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1996, 4/79-80.

¹⁸¹ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1996, 4/77-78.

adam keçisini Ubeydullah için kesip pişirmiştir. Bunun üzerine Ubeydullah yanındaki yardımcısına “Yanında ne kadar para var?” demiş, yardımcısı da “Yanımda 500 dinar var.” diye cevap vermiştir. Ubeydullah yardımcısına yanındaki paranın tamamını bedevîye vermesini emredince yardımcısı “Adam sadece ederi 5 dirhem olan bir keçi kesti. Ayrıca adamı tanıımıyorsun bile.” deyince Ubeydullah yardımcısına dönüp “Diyelim ki ben bu adamı tanııyorum. Ama ben kendimi biliyorum. Bu adam bizim ona yaptığımızdan çok daha fazlasını yaptı bizim için. O bize bütün varını verirken biz ona sadece bizim için önemsiz bir miktar verdik.” karşılığını vermiştir. Daha sonra Ubeydullah yolculuğundan dönerken tekrar o bedevînin evine uğramıştır. Bedevînin artık bir sürü develerinin, koyunlarının ve kölelerinin olduğunu görmüştür. Bedevî Ubeydullah’ı tekrar misafir etmek istemiş ve ona “Bu gördüklerin senin iyiliğin ve cömertliğindendir.” demiştir. Ancak Ubeydullah aceleyle geri dönmesi gerektiği için adamın teklifini kabul edememiştir. Bedevînin teklifini reddettikten sonra bir müddet düşünen Ubeydullah, “Ya bu bedevî ona yardım etmek istemediğim için bir bahane uydurduğumu düşünürse.” diye içinden geçirmiştir. Bu düşünceyle hemen yardımcısını çağıran Ubeydullah, yardımcısına 500 dinar vererek bunu bedevîye götürmesini emretmiştir.¹⁸² Bedevî parayı aldıktan sonra koşarak Ubeydullah’ın yanına gitmiş ve onun için şu beyitleri söylemiştir;

“İhtişamını gördüğümde anlamıştım

“Beni Hâşim ’dendir.” bu adam demiştin

“Ya da Kinde ’li hükümdarlardan biri olmalıdır.” dedim

Çünkü onlar onurludur, babadan oğula hükümdardır

Giriştim hemen keçilerimin sonuncusunu kesmeye

Yere yatırdım hemen onu büyük bir memnuniyetle

Cömertlik etti, keçiye karşılık bir servet verdi bana

Hiç kimsenin yapamayacağı bir cömertlikle

Ubeydullah’a söyle ki: Sağlıcakla kal her zaman

¹⁸² Belâzürî, *Ensâbü ’l-Eşrâf*, 1996, 4/77.

Sen hep aziz ve bahtiyar ol! Düşmanların ise perişan.”¹⁸³

Ubeydullah b. Abbas’ın yollara sofralar kurduran ilk kişi olduğu söylenmektedir. Onun hemen her gün kurbanlar kestirerek insanlara dağıttığı bilinmektedir.¹⁸⁴ Bu konuyla ilgili bir şair Ubeydullah’a şöyle demiştir:

“Sen yetimler için bir bahar ve sığınaksın.

Eğer gök yüzünden bakarsan.”¹⁸⁵

Rivayet edildiğine göre bir gün Kureyş’in Benî Hâşim ve Benî Ümeyye kavimlerinden olan iki adam karşılıklı olarak kendi kavimlerinin cömertlikleri ile övünmüştür. Benî Ümeyye’den olan adam “Benim kavmim senin kavminden daha cömerttir.” deyince Benî Hâşim’den olan adam da aynı şekilde karşılık vererek “Benim kavmim seninkinden daha da cömerttir.” demiş ve bunu kanıtlamak için şu teklifte bulunmuştur: “Sen kendi kavmine gidip sor, ben de kendi kavmime gidip sorayım.” Adam bu teklifi kabul etmiş ve ikisi de dağılarak kabilelerine gitmiştir. Benî Ümeyye’den olan adam kavminden on kişiyle görüştüktan sonra her birinden onar bin dinar alarak toplamda yüz bin dinar toplayabilmiştir. Benî Hâşim’den olan adam ise önce Ubeydullah b. Abbas’ın yanına gelmiş ve Ubeydullah ona yüz bin dinar vermiştir. Daha sonra bu adam Hasan b. Ali’nin yanına gitmiştir. Hz. Hasan adama “Benden önce kimseye gittin mi?” diye sorunca adam “Evet, Ubeydullah b. Abbas’a gittim ve o bana yüz bin verdi.” demiştir. Bunun üzerine Hz. Hasan, adama yüz otuz bin vermiştir. Daha sonra adam Hüseyin b. Ali’nin yanına gitmiştir. Hz. Hüseyin adama “Benden önce kimseye gittin mi?” diye sormuş ve adam “Evet, kardeşin Hasan’a gittim, o da bana yüz otuz bin verdi.” cevabını vermiştir. Bu cevap üzerine Hz. Hüseyin “Eğer ondan önce bana gelmiş olsaydın sana daha fazlasını verebilirdim ama şimdi efendiminkinden fazlasını sana veremem.” diyerek o da adama abisi Hz. Hasan gibi yüz otuz bin dinar vermiştir. Böylece Benî Ümeyye’den olan adam on kişiden yüz bin dinar toplarken Benî Hâşim’den olan adam üç kişiden üç yüz altmış bin dinar toplamıştır. Daha sonra bu iki adam tekrar yan yana gelmiş ve Benî Ümeyye’den olan adam, “Kavmimden on kişiye gidip sordum ve onlar bana yüz bin verdi.” demiştir.

¹⁸³ Belâzürî, *Ensâbü’l-Eşrâf*, 1996, 4/77; İbn Asakir, *Târîhu Dımaşk*, 1998, 37/485.

¹⁸⁴ Ziriklî, *el-A’lâm*, 4/194.

¹⁸⁵ Ziriklî, *el-A’lâm*, 4/195.

Benî Hâşim'den olan adam ise "Kavmimden üç kişiye gidip sordum ve onlar bana üç yüz altmış bin verdi." demiş ve galibiyetin verdiği sevinçle gururlanmıştır. Bunun üzerine Benî Ümeyye'den olan adam kavmine geri dönerek bu olanları anlatmış ve onlardan aldıkları paraları onlara geri vermiştir. Benî Hâşim'den olan adam ise kazanmanın verdiği gururla kavmine dönerek olanları anlatmış ve onlardan aldıkları parayı onlara iade etmek istemiştir. Ancak Ubeydullah, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin verdikleri parayı geri almamış ve o parayı geri almak için vermediklerini ifade etmişlerdir.¹⁸⁶

Cömertliği ile insanlar arasında tanınan Ubeydullah, Hz. Ali zamanında Yemen'e vali olarak gönderilmiştir.¹⁸⁷ Bir rivayete göre Hz. Ali, Ubeydullah'ı Yemen'e vali olarak gönderdikten sonra orada Ubeydullah'a elbiseler, amber kokuları ve altınlar hediye edilmiştir. Ubeydullah ise ederi oldukça yüksek olan bu hediyeleri kendisini ziyaret etmek için gelenlere dağıtmıştır. Hatta Ubeydullah'ın, evinin merdivenlerini yapmak için gelen ustaya bile 200 dinar değerinde eşya hediye ettiği söylenmektedir.¹⁸⁸

1.6. VEFATI

Ubeydullah b. Abbas'ın Medine'de¹⁸⁹ vefat ettiği birçok alim tarafından kabul edilse de vefat zamanıyla ilgili farklı rivayetler bulunmaktadır. Belâzürî (öl.279/892), Ubeydullah'ın Muâviye zamanında vefat ettiğini söylerken¹⁹⁰ Buhârî (öl. 256/870) ve Ya'kub b. Süfyân el-Fesevî (öl. 277/890) onun Muâviye'den sonra vefat ettiğini söylemiştir. Ayrıca Buhârî, Ubeydullah'tan bahsederken onu altmış ile yetmiş yılları arasında vefat eden kişiler arasında zikretmiştir.¹⁹¹ Vâkıdî (öl. 207/823) ise onun Yezîd

¹⁸⁶ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâ'ir-ricâl*, 19/62-63.

¹⁸⁷ İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam fî Târîhi'l-Mülûk ve'l-Ümem*, 5/302; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâ'ir-ricâl*, 19/61.

¹⁸⁸ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1996, 4/78.

¹⁸⁹ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, 2001, 6/349; Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1996, 4/80; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, 1996, 3/513; Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 7/19; Askalânî, *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*, 2008, 7/15; İbn Asakir, *Târîhu Dımaşk*, 1998, 37/472; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâ'ir-ricâl*, 19/61; Ziriklî, *el-A'lâm*, 4/194.

¹⁹⁰ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1996, 4/79.

¹⁹¹ Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 7/20.

b. Muâviye zamanına kadar yaşadığını ileri sürmüştür.¹⁹² Ancak genel görüş, Halîfe b. Hayyât'ın (öl. 240/854-55) da rivayet ettiği gibi 58 yılında vefat ettiği yönündedir.¹⁹³

¹⁹² Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 7/20; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, 1996, 3/513; Askalânî, *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*, 2008, 7/15.

¹⁹³ Ebû Amr Halife b. Hayyât, *et-Târîhu Halîfe b. Hayyât* (Necf: Al-Adab, 1967), 1/214; Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî Nevevî, *Tehzîbü'l-esmâ' ve'l-luğat* (Beyrut: Dâr el-Kutub el-İlmî, ts.), 1/312; Askalânî, *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*, 2008, 7/15; İbn Asakir, *Târîhu Dımaşk*, 1998, 37/474.

İKİNCİ BÖLÜM

SİYASİ KİŞİLİĞİ

2.1. SİYASET HAYATINA GİRİŞİ

Ubeydullah b. Abbas'ın siyaset hayatına girişi daha çok Hz. Osman'ın şehadetinden sonraya tekabül etmektedir. Hz. Osman'ın şehadetiyle birlikte olaylı bir şekilde hilâfete geçen Hz. Ali, devlet görevlerinden Ümeyyeoğullarını uzaklaştırırken Hâşimî soyundan olanlara öncelik vermiştir.¹⁹⁴ Bu amaçla Hz. Ali, Ubeydullah b. Abbas'ı önemli konumlarda değerlendirmiş ve ona hac emîrliği gibi kutsal görevler vermiştir.¹⁹⁵ Hz. Ali'yi vefatına kadar yalnız bırakmayan ve her daim onu destekleyen Ubeydullah¹⁹⁶ Hz. Ali'nin vefatından sonra da oğlu Hz. Hasan'a destek olmuştur.¹⁹⁷

2.1.2. Ubeydullah b. Abbas'ın Emevî-Hâşimî Çekişmesindeki Rolü

İlk Emevî-Hâşimî çekişmelerine Hz. Peygamber döneminden beri rastlamak mümkündür. Özellikle Mekke döneminde Hz. Peygamber'e en büyük düşmanlıkları yapanların başında Ümeyyeoğulları gelmektedir.¹⁹⁸ Bunun yanı sıra Hz. Peygamber'in de mensubu olduğu Hâşimoğulları ise özellikle amcaları Ebû Tâlib¹⁹⁹, Hz. Hamza²⁰⁰ ve Hz. Abbas²⁰¹ gibi isimler Hz. Peygamber'i desteklemiş ve davasında onu asla yalnız bırakmamıştır.²⁰² Medine dönemine baktığımızda ise Müslümanlar ile Mekkeli müşrikler arasındaki çekişmelerde başta Ebû Süfyân olmak üzere Ümeyyeoğullarına mensup kişileri ön planda görmekteyiz.²⁰³ Mekke'nin fethine kadar sürecektir olan bu çekişmeler birçok savaşa sebep olmuştur.²⁰⁴ Ancak Mekke'nin fethinden sonra Ümeyyeoğullarının tamamına yakını Müslüman olmuştur. Hz. Peygamber, Benî

¹⁹⁴ Taberî, *Târihu'r-Rusül ve'l-Mülûk*, 1968, 5/132.

¹⁹⁵ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî Taberî, *Târihu'r-Rusül ve'l-Mülûk* (Kahire: Dâr el-Maarif, 1968), 4/576; Askalânî, *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*, 2008, 7/13; Nemerî, *el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-ashâb*, 661.

¹⁹⁶ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1996, 4/79.

¹⁹⁷ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1996, 3/278.

¹⁹⁸ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî Taberî, *Târihu'r-Rusül ve'l-Mülûk* (Kahire: Dâr el-Maarif, 1968), 2/323-324.

¹⁹⁹ Taberî, *Târihu'r-Rusül ve'l-Mülûk*, 1968, 2/323.

²⁰⁰ Taberî, *Târihu'r-Rusül ve'l-Mülûk*, 1968, 2/334.

²⁰¹ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1996, 4/25.

²⁰² Taberî, *Târihu'r-Rusül ve'l-Mülûk*, 1968, 2/324-325.

²⁰³ Taberî, *Târihu'r-Rusül ve'l-Mülûk*, 1968, 2/421-425.

²⁰⁴ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî Taberî, *Târihu'r-Rusül ve'l-Mülûk* (Kahire: Dâr el-Maarif, 1968), 3/152-153.

Ümeyye'den Müslüman olanları sonradan Müslüman olduklarına bakmaksızın önemli konumlara getirmiştir. Hz. Peygamber'in Mekke'nin fethi esnasında Ebû Süfyan'ın evine sığınanlara eman vermesi²⁰⁵, Mekke'nin fethinden sonra Mekke valiliğine Ümeyyeoğullarından Attâb b. Esîd'i getirmesi ve Ümeyyeoğullarının bazılarına önemli görevler vermesi Emevîler ile Hâşimîlerin arasını yumuşatmıştır.²⁰⁶

Hz. Peygamber'in vefatından sonra Râşid Halifelerin ilk ikisi olan Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer dönemlerinde Emevîler ile Hâşimîler arasındaki yumuşama ve dostluk ortamı sürdürülmüştür.²⁰⁷ Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer döneminde Emevî-Hâşimî dostluğunun devam etmesinin en büyük sebeplerinden biri, bu iki halifenin ne Emevî ne de Hâşimî grubuna mensup olmaması ve görevlilerini dengeli bir şekilde dağıtmaları olarak gösterilebilir.²⁰⁸

Hz. Ömer'in vefatından sonra Hz. Osman'ın halifelğe geçmesiyle birlikte hilâfet makamı Benî Ümeyye'ye geçmiştir.²⁰⁹ Hz. Osman'ın hilâfetinin ilk altı yılında Hâşimoğulları tarafından herhangi bir itiraz veya sorun çıkmamıştır. Ancak Hz. Osman'ın iktidarının son altı yılında kendi akrabalarını önemli valiliklere ve konumlara getirmesi, akrabalarına iltimas göstermesi gibi icraatları başta Hz. Ali olmak üzere Hâşimoğullarının tepki göstermesine sebep olmuştur.²¹⁰ Ümeyyeoğulları özellikle Hz. Osman zamanında İslâm coğrafyasının hemen hepsini kontrol altına almış, büyük bir güç ve nüfuz elde etmiştir.²¹¹

Hz. Osman'ın şehadetinden sonra Râşid halifelerin sonuncusu olan Hz. Ali hilâfet makamına oturmuş ve böylece iktidar, Benî Ümeyye'den Benî Hâşim'e geçmiştir.²¹² Ancak Hz. Osman'ın katledilmesi Benî Ümeyye tarafından büyük tepkilere sebep olmuştur. Ümeyyeoğullarının lideri konumunda olan Muâviye b. Ebû Süfyan, katillerin bulunması konusunda Hz. Ali'ye büyük baskılar yapmıştır. Hz. Osman'ın şehit edilmesinden Hz. Ali'yi de sorumlu tutan Muâviye, Hz. Ali'ye biat

²⁰⁵ Taberî, *Târîhu'r-Rusûl ve'l-Mülûk*, 1968, 3/54; Ebû'l-Hasen Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvûd Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf* (Beyrut: Dâr el-Fikr, 1996), 1/451.

²⁰⁶ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1996, 1/461.

²⁰⁷ İbrahim Sarıçam, *İslâm Öncesinden Abbâsîlere Kadar Emevî-Hâşimî İlişkileri* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2015), 221.

²⁰⁸ Sarıçam, *İslâm Öncesinden Abbâsîlere Kadar Emevî-Hâşimî İlişkileri*, 221.

²⁰⁹ Taberî, *Târîhu'r-Rusûl ve'l-Mülûk*, 1968, 4/243.

²¹⁰ Taberî, *Târîhu'r-Rusûl ve'l-Mülûk*, 1968, 4/337-339.

²¹¹ Mustafa Fayda, *Hulefâ-yı Râşidîn Dönemi* (İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 2016), 352-355.

²¹² Taberî, *Târîhu'r-Rusûl ve'l-Mülûk*, 1968, 4/427.

etmeyi de reddetmiştir.²¹³ Hz. Ali ise iktidara gelir gelmez ilk iş olarak Hz. Osman'ın akrabalarından oluşturduğu valilerini azlederek yerlerine yeni valiler atamıştır.²¹⁴ Ümeyyeoğullarını valilikten azleden Hz. Ali, özellikle amca oğullarından Abdullah b. Abbas'ı Basra'ya, Ubeydullah b. Abbas'ı Yemen'e ve Kusem b. Abbas'ı da Mekke'ye vali tayin ederek Hâşimoğullarına valiliklerde yer vermiştir.²¹⁵ Ayrıca Hz. Ali, hilâfetin en önemli sembollerinden biri olan hac emîrlîği görevini de iktidarı boyunca Ubeydullah b. Abbas ve Kusem b. Abbas gibi Hâşimî soyundan gelen amcazadelerine vermiştir.²¹⁶ Hz. Ali'nin bu icraatlarına en büyük tepki elbette ki Şam valisi Muâviye'den gelmiştir.²¹⁷ Bu noktadan sonra Emevî-Hâşimî mücadelesi Hz. Ali ile Muâviye arasında sürmüştür.²¹⁸ Tahkim olayı ile sonuçlanan Sıffin Savaşı'nın ardından Muâviye, Hz. Ali'nin hâkim olduğu vilayetlere saldırarak Hz. Ali'nin hâkimiyet alanlarını ele geçirmeye çalışmıştır.²¹⁹ Bu bağlamda Muâviye, Hz. Ali'nin valileri tarafından yönetilen Hicaz ve Yemen'e saldırması için Büsr b. Ebû Ertât'ı büyük bir orduyla birlikte göndermiştir.²²⁰ Hz. Ali'nin Yemen valisi olarak görev yapan Ubeydullah b. Abbas, Muâviye'nin gönderdiği orduya karşı koyamamış ve Hz. Ali'nin yanına kaçmıştır.²²¹ Muâviye ise Ubeydullah'ın Hâşimî soyundan olan iki oğlunu Yemen'de vahşice katletmiştir.²²² Hz. Ali'nin, Ubeydullah'ın çocuklarının katledildiğini duyunca Muâviye'nin Hâşimî soyunu kurutmak istediğini söyleyerek Büsr'e beddua ettiği rivayet edilmektedir.²²³ Ubeydullah, vefatına kadar her daim Muâviye'ye karşı Hz. Ali'nin yanında yer almıştır.²²⁴ Hz. Ali'nin vefatından sonra ise Ubeydullah b. Abbas, bir Hâşimî olarak Hz. Hasan'ı desteklemiş hatta Hz. Hasan, Ubeydullah'ın büyük yardımlarıyla hilâfete geçmiştir.²²⁵ Ancak daha sonra

²¹³ Taberî, *Târihu'r-Rusûl ve'l-Mülûk*, 1968, 4/573.

²¹⁴ Taberî, *Târihu'r-Rusûl ve'l-Mülûk*, 1968, 4/442.

²¹⁵ Taberî, *Târihu'r-Rusûl ve'l-Mülûk*, 1968, 5/132.

²¹⁶ Taberî, *Târihu'r-Rusûl ve'l-Mülûk*, 1968, 5/92; Taberî, *Târihu'r-Rusûl ve'l-Mülûk*, 1968, 5/132.

²¹⁷ Taberî, *Târihu'r-Rusûl ve'l-Mülûk*, 1968, 5/136.

²¹⁸ Taberî, *Târihu'r-Rusûl ve'l-Mülûk*, 1968, 5/139.

²¹⁹ Taberî, *Târihu'r-Rusûl ve'l-Mülûk*, 1968, 5/139; İrfan Aycan, *Saltanata Giden Yolda Muaviye bin Ebî Süfyan* (Ankara: Ankara Okulu, 2014), 127.

²²⁰ Taberî, *Târihu'r-Rusûl ve'l-Mülûk*, 1968, 5/139.

²²¹ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1996, 3/213; Taberî, *Târihu'r-Rusûl ve'l-Mülûk*, 1968, 5/139-140; Nemerî, *el-İstî'âb fi ma'rifeti'l-ashâb*, 90.

²²² Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1996, 3/213-214; Taberî, *Târihu'r-Rusûl ve'l-Mülûk*, 1968, 5/140.

²²³ İsfahânî, *el-Eğânî*, 16/185; Sarıçam, *İslâm Öncesinden Abbâsîlere Kadar Emevî-Hâşimî İlişkileri*, 278.

²²⁴ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1996, 4/79.

²²⁵ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1996, 3/278-279.

Ubeydullah, Muâviye'den gelen barış teklifini kabul etmiş ve Emevîler tarafına geçmiştir.²²⁶

2.2. HZ. ALİ DÖNEMİ

Hiz. Osman'ın vahşice katledilişinin ardından olaylı bir şekilde halifelîğe geçen Hiz. Ali, halkın hemen hepsinden biat alsa da Hiz. Osman'ın katillerini isteyen bazı sahâbîlerden tepki almıştır. Hiz. Osman'ın katillerinin cezalandırılmasını isteyen Talha b. Ubeydullah ve Zübeyr b. Avvam gibi sahâbîler Medine'de isteksiz bir şekilde Hiz. Ali'ye biat ettikten sonra Mekke'de bulunan Hiz. Âişe'nin yanına gitmişlerdir.²²⁷ Bu sırada Hiz. Ali'nin yerine Ubeydullah b. Abbas'ı görevlendirdiği Yemen valisi Ya'lâ b. Ümeyye de Yemen'de topladığı vergi gelirlerini ve diğer malları toplayıp Hiz. Ali'ye karşı Cemel grubuna katılmak için Mekke'ye gitmiştir. Yemen'den topladığı mallarla Cemel Vak'ası'na büyük katkıda bulunan Ya'lâ, oradaki askerlerin donatılmasını sağlamıştır.²²⁸ Hiz. Âişe ve taraftarları ordularını hazırladıktan sonra Hiz. Ali'ye karşı Basra'ya gitmişlerdir. Bu haberi alan Hiz. Ali, Kûfe'deki ordularını toplamış ve iki ordu Basra civarlarında karşı karşıya gelmiştir. Cemel Vak'ası adı verilen bu olayda Talha b. Ubeydullah, Zübeyr b. Avvam da dahil olmak üzere 13.000'e yakın kişi hayatını kaybetmiştir.²²⁹

Toplumdaki bütünlüğü sağlamak isteyen Hiz. Ali, Cemel Vak'ası'nın ardından kendisine itaat etmeyen Muâviye b. Ebû Süfyân'ın üzerine Şam'a yürümüştür. Sıffin dolaylarında karşı karşıya gelen iki tarafın orduları üç ay süren çetin bir savaş vermiştir. Daha sonra Muâviye b. Ebû Süfyân, Amr b. Âs'ın ona verdiği fikirle Hiz. Ali'ye Allah'ın kitabını aralarında hakem kılmayı teklif etmiştir. Bu teklifi işiten Hiz. Ali'nin ordusundaki sahâbîler, Hiz. Ali'yi zorlamış ve Hiz. Ali bunun bir hile olduğunu bile bile bu teklifi kabul etmek zorunda kalmıştır. Hiz. Ali hakem olarak Ebû Mûsâ el-Eş'arî'yi seçerken Muâviye de Amr b. Âs'ı seçmiştir.²³⁰ Hakemler seçildikten sonra Hiz. Ali'ye bu uygulamayı kabul ettirmek zorunda bırakan ordusunun bir kısmı bu uygulamanın yanlış olduğunu ileri sürerek “*Lâ hükme illâ lillâh*” sloganıyla Hiz.

²²⁶ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1996, 4/78; İsfahânî, *Mekatilü't-Talibiyyin*, 73.

²²⁷ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, 2001, 3/29.

²²⁸ Taberî, *Târîhu'r-Rusûl ve'l-Mülûk*, 1968, 4/443; Ebû Abdillâh Bahâüddîn Muhammed b. Yûsuf b. Ya'kûb Cenedî, *es-Sülûk fî Tabakâti'l-Ulemâ ve'l-Mülûk* (San'a: Mektebetü'l-İrşâd, 1995), 1/172.

²²⁹ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, 2001, 3/30.

²³⁰ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, 2001, 3/30.

Ali'den ayrılmıştır.²³¹ Hz. Ali, “Hâricî” adı verilen 10.000 kişilik bu grup ile “Harûra” denilen yerde görüşmüş ve bunların 6.000'i Hz. Ali'nin konuşmaları sonucu geri dönmüştür. Ancak kalan 4.000'i ise inat edip dönmemiş ve “Nehrevan” adı verilen yere gitmişlerdir. Hz. Ali isyancı olan bu grup ile son bir kez konuşsa da Hâricîler dönmeyi reddetmiş ve Hz. Ali orada Hâricîlerin tamamına yakınını öldürmüştür.²³²

Hz. Ali ve Muâviye'nin hakemleri ilk görüşmeden sonra halifenin şûra ile belirlenmesi gerektiği kararını alsalar da Muâviye b. Ebû Süfyân yine bir hile ile halifeliği ele geçirmiştir. Muâviye b. Ebû Süfyân, çeşitli yollarla halife olsa da halkın bir kısmı ona biat ederken bir kısmı ona biatı reddederek Hz. Ali'ye biat etmiştir.²³³ Böylece Muâviye tam bir hakimiyet sağlayamamış ve ortaya ikili bir yönetim çıkmıştır. Ve bu ikili yönetim anlayışı Hz. Hasan'ın iktidarı Muâviye'ye bırakacağı zamana kadar devam etmiştir.

2.2.1. Ubeydullah b. Abbas'ın Yemen Valiliği

Yemen, İslâmiyet'ten önce Maîn, Sebe ve Himyerî gibi krallıklara ev sahipliği yapmıştır. Yemen, Himyerî krallığının ardından 573 yılı itibariyle senelerce sürecek olan Sâsânî hâkimiyeti altına girmiştir. İranlı askerlerin Yemen'e girmesi sonucu Yemen'in halk nüfusu değişmiş, İranlı askerlerin Yemenli kadınlarla evlenmesi sonucu dünyaya gelen ve Ebnâ adı verilen bir zümre oluşmuştur. Yemen de Sâsânîlerin Ebnâ'dan olan valileriyle yönetilmiştir.²³⁴

Mekke ile Yemen halkı birbirlerine olan yakınlıklarından ve aralarında yapılan ticari ilişkilerden ötürü az da olsa tanışmıştır. Yemenlilerin İslâm ile tanışmaları ise Hz. Peygamber'in Mekke yıllarında ticaret ve hac mevsimlerinde Kabe'ye yapılan ziyaretler aracılığıyla başlamıştır. Ancak Yemenlilerin İslâm'ı gerçek manada tanımaları daha çok Medine yıllarına tekabül etmektedir.²³⁵ Hz. Peygamber'in halklara ve devlet başkanlarına İslâm'a davet mektupları göndermesi büyük bir dönüm noktası olmuştur. Hz. Peygamber, hicretin 7. senesinde diğer devletlere olduğu gibi Sâsânî

²³¹ Taberî, *Târîhu'r-Rusûl ve'l-Mülûk*, 1968, 5/72.

²³² Taberî, *Târîhu'r-Rusûl ve'l-Mülûk*, 1968, 5/48-66.

²³³ Taberî, *Târîhu'r-Rusûl ve'l-Mülûk*, 1968, 5/67-71.

²³⁴ Ebû'l-Hasen Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvûd Belâzürî, *Fütûhu'l-Büldân* (Beyrut: Dâr el-Hilâl, 1988), 110; Cengiz Tomar, “Yemen”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 08 Mart 2024).

²³⁵ Tomar, “Yemen”.

devletine de İslâm'a davet mektubu göndermiştir.²³⁶ Ancak Sâsânî kralı Kısra II. Pervîz gönderilen mektupta kendi isminin Hz. Muhammed'in isminden sonra yazılmasına kızmış ve mektubu yırtıp atmıştır. Bir Arap'ın onu kendi dinine çağırmasına sinirlenen Kısra II. Pervîz, San'a'daki Yemen valisi Bâzân'a Hz. Muhammed'i yakalaması emrini vermiştir. Bazı rivayetlerde ise Kısra'nın Bâzân'a Hz. Muhammed hakkında bilgi edinip kendisine bildirmesi emrini verdiği belirtilmektedir. Bu emir üzerine Bâzân bir mektup ile birlikte elçilerini Hz. Muhammed'e göndermiştir. Hz. Muhammed ise o gece vahiy aracılığıyla Kısra II. Pervîz'in oğlu tarafından öldürüldüğü haberini almıştır. Hz. Peygamber, huzuruna gelen Bâzân'ın elçilerini İslâm'a davet etmiş, Kısra II. Pervîz'in öldüğünü ve Bâzân'ın İslâm'a girmesi durumunda San'a'daki Yemen valiliğini kendisine bırakılacağını bildirmiştir. Haberi alan Bâzân İslâm'ı kabul etmiş, kendisiyle beraber tebaasındaki San'a halkı ve Ebnâ da Müslüman olmuştur. Böylece Bâzân Sâsânîlerin Yemen'deki son, Müslümanların ise ilk valisi olmuş ve Yemen'deki Sâsânî hâkimiyeti siyasi açıdan son bulmuştur.²³⁷

Müslümanların Yemen'deki ilk valisi olan Bâzân vefat edince Hz. Peygamber yerine oğlu Şerh b. Bâzân'ı Yemen valiliğine atamıştır.²³⁸ Şerh'in valilik yaptığı 632 senesinde Hz. Muhammed Vedâ Haccı dönüşü hastalanmıştır. Hz. Muhammed'in hastalandığı haberini alan Yemenli Esved el-Ansî oradaki Ans ve Mezhic kabilelerinin desteğini de alarak yalancı peygamberlik iddiasında bulunmuştur. Yemen'in Müslüman valisi Şerh b. Bâzân ve tebasındaki Ebnâ Esved'e karşı çıksa da Esved, Şerh'i öldürerek bölgeyi ele geçirmiştir. Esved el-Ansî Yemen'i kısa bir süre içinde hâkimiyeti altına alsa da Yemen'deki hükmü uzun sürmemiş ve çıkardığı isyan birkaç ay içerisinde bastırılarak öldürülmüştür.²³⁹

Hz. Peygamber zamanında Bâzân genel olarak Yemen'in tamamına vali olarak tayin edilmişken onun vefatından sonra Vedâ Haccı'ndan dönen Hz. Peygamber, Yemen'i birçok bölgeye ayırmış; San'a'da Şerh b. Bâzân, Nocrân'da Amr b. Hazm,

²³⁶ Esko Naskali, "Sâsânîler", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 07 Şubat 2024).

²³⁷ Mustafa Fayda, "Bâzân", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 19 Ocak 2024); Mustafa L. Bilge, "San'a", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 21 Ocak 2024); Tomar, "Yemen".

²³⁸ Fayda, "Bâzân".

²³⁹ Hüseyin Algül, "Esved el-Ansî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 20 Ocak 2024); Fayda, "Bâzân".

Hemdân'da Âmir b. Şehr, Me'rib'de Ebû Mûsâ el-Eş'arî, Cened'de Muâz b. Cebel, Hadramut'ta Ziyâd b. Lebîd gibi pek çok sahâbîyi Yemen'de görevlendirmiştir.²⁴⁰

Hiz. Peygamber'in vefatından sonra ilk halife olan Hiz. Ebû Bekir, Hiz. Peygamber'in atadığı valilere dokunmamış ve mevcut sistemi korumuştur.²⁴¹ Şerh b. Bâzân'ın Esved el-Ansî tarafından öldürülmesinin ardından Hiz. Ebû Bekir yerine Fîrûz ed-Deylemî'yi Yemen valisi olarak atamıştır.²⁴²

Hiz. Ebû Bekir zamanında ortaya çıkan irtidat²⁴³ hareketlerinden Yemen de nasibini almış ve özellikle San'a, Tihâme, Hadramut ve Yemen'in kuzeyinde bulunan Necran'da da isyanlar başlamıştır.²⁴⁴ Hiz. Ebû Bekir, çıkan bu isyanları hem oradaki Fîrûz ed-Deylemî ve Muhâcir b. Ümeyye el-Mahzûmî gibi valileri hem de gönderdiği ordularıyla bastırmayı başarmıştır.²⁴⁵ Fîrûz ed-Deylemî'den sonra ise San'a valiliğine Ya'lâ b. Ümeyye getirilmiştir.²⁴⁶

Râşid halifelerin ikincisi olan Hiz. Ömer de halefi Hiz. Ebû Bekir'in Yemen'in çeşitli bölgelerindeki valilerine dokunmamış, San'a valisi Ya'lâ b. Ümeyye'yi Yemen genel valiliğine getirmiştir. Aynı şekilde kendisinden sonra halife olan Hiz. Osman zamanında da çeşitli bölgelerde valiler bulunsa da Ya'lâ Yemen genel valiliği görevini sürdürmüştür.²⁴⁷ Bu girişimlerden de anladığımız üzere Yemen her ne kadar bölgelere ayrılmış o bölgelere birden çok vali ataması yapılırsa da San'a valiliği diğer bölgelere göre daha büyük önem taşımıştır. Dolayısıyla San'a'daki valiler kaynaklarda da Yemen'in genel valisi olarak kabul edilmiştir.²⁴⁸

Hiz. Osman'ın şehadetinden sonra hilâfete geçen Hiz. Ali, Yemen'deki mevcut valileri görevlerinden almış ve onların yerine Yemen'in San'a bölgesine Ubeydullah b. Abbas'ı, Cened bölgesine de Saîd b. Sa'd b. Ubâde'yi atamıştır.²⁴⁹ Ubeydullah

²⁴⁰ Belâzürî, *Fütûhu'l-Büldân*, 76; Taberî, *Târîhu'r-Rusûl ve'l-Mülûk*, 1968, 3/228.

²⁴¹ Ünal Kılıç, "Vali", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 20 Ocak 2024).

²⁴² Taberî, *Târîhu'r-Rusûl ve'l-Mülûk*, 1968, 3/229; Bilge, "San'a".

²⁴³ İrtidat, bir Müslüman'ın kendi iradesiyle İslâm dininden çıkmasıdır. Detaylı bilgi için bk. Mustafa Fayda, "Ridde", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 17 Şubat 2024).

²⁴⁴ Belâzürî, *Fütûhu'l-Büldân*, 105-109.

²⁴⁵ Taberî, *Târîhu'r-Rusûl ve'l-Mülûk*, 1968, 3/323-330; Halil Ortakçı, *Câhiliye'den Emevîlerin Sonuna Kadar Yemen* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019), 25.

²⁴⁶ Tomar, "Yemen".

²⁴⁷ Halit Özkan, "Ya'lâ b. Ümeyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 12 Ocak 2024).

²⁴⁸ Taberî, *Târîhu'r-Rusûl ve'l-Mülûk*, 1968, 5/132.

²⁴⁹ Cenedî, *es-Sülûk fî Tabakâti'l-Ulemâ ve'l-Mülûk*, 1/172.

Yemen'e doğru yola çıkınca eski vali Ya'lâ b. Ümeyye de her şeyini toplayıp Hz. Ali'ye karşı Cemel grubuna katılmak için Mekke'ye gitmiştir.²⁵⁰

Ubeydullah'ın Yemen'e gidişinin ardından Yemen'deki Muâviye taraftarları Hz. Osman'ın kanını talep etme bahanesiyle isyan başlatmıştır. Bu isyanlar üzerine Ubeydullah Muâviye taraftarlarını toplayarak onlara şu konuşmayı yapmıştır: "Ey bu insanlar! Fitne çıkarmak için harcadığınız bu çaba nedir? Osman'ın kanını mı talep ediyorsunuz? Sizler bu halkın bir tebaasıdır. Daha önce evlerinize kapanmış olduğunuz hâlde isyanları duyunca başkaldırıp bize muhalefet ettiniz." Ubeydullah'ın bu konuşmasının üzerine Muâviye taraftarları "Ey emîr! Hala Mü'minlerin Emîr'i Osman b. Affân'a yapılanlara karşı herhangi bir mücadele verdiğinizi görmedik." demiştir.²⁵¹

Ubeydullah, San'a'daki Muâviye taraftarları ile görüşmeler gerçekleştirerek onları isyandan vazgeçmeleri için ikna etmeye çalışsa da başarılı olamamıştır. Çabalarının bir sonuç vermediğini anlayan Ubeydullah, isyancı grubun bir kısmını hapsetmek durumunda kalmıştır. Ubeydullah'ın San'a'daki Muâviye taraftarlarını hapsettiğini işiten San'a dışındaki Yemenli isyancılar, Ubeydullah'a bir mektup göndererek ya hapsettiği kardeşlerini serbest bırakmasını ya da kendilerinin de isyan çıkararak ona itaat etmeyeceklerini bildirmiştir. Mektubu alan Ubeydullah, isyancıların bu talebini reddetmiştir. Bu olanlar üzerine Yemen halkı da Ubeydullah'a itaat etmemiş ve zekât vermeyi reddetmiştir. Ubeydullah ise Yemen halkının bu yaptıklarını bir mektupla Hz. Ali'ye haber vermiştir.²⁵²

Hz. Ali, Yemen'de yaşanan isyan hareketlerini öğrenmiş ve duruma müdahale ederek kavmini itaat etmeye çağırması için Yemenli Yezîd b. Enes el-Erhabî'yi görevlendirmiştir. Yezîd, kavminin Hz. Ali'ye ve Yemen'deki valisi Ubeydullah b. Abbas'a itaat etmesi için bir mektup yazmıştır. Yezîd yazdığı bu mektubu Hemdân kabilesinden Hurr b. Nevf b. Ubeyd adında bir elçi ile Yemen halkına göndermiştir. Hemdânlı elçi Yemen'in Cened bölgesine geldiğinde bölgenin hemen hepsinin Hz. Ali karşıtı olduğunu görmüştür. Hz. Ali'nin elçisi yazılan mektubu Cened halkına okuyarak onları Hz. Ali'ye itaate çağırsa da Cened halkı bu çağrıya kulak vermemiştir.

²⁵⁰ Taberî, *Târîhu'r-Rusûl ve'l-Mülûk*, 1968, 4/443.

²⁵¹ Ebû Muhammed Ahmed İbn A'sem, *Kitâbü'l-Fütûh* (Beyrut: Dârü'l-Edvâ, 1991), 3/229.

²⁵² İbn A'sem, *Kitâbü'l-Fütûh*, 3/229-230.

Hatta Cened halkının henüz Hz. Ali'nin elçisi gelmeden Muâviye'ye mektup yazarak ondan Yemen'e bir vali göndermesini istediği rivayet edilmiştir.²⁵³ Muâviye ise Yemenlilerin vali isteğine tam karşılık gelmese de Büsr b. Ebû Ertât komutasında bir ordu Yemen'e göndererek Yemen halkının isteğine cevap vermiştir.²⁵⁴

2.2.1.1. Ubeydullah b. Abbas'ın Yemen Valiliği Esnasında Muâviye b. Ebû Süfyân'nın Hicaz ve Yemen'e Hücumu

Muâviye b. Ebû Süfyân, Hz. Ali ile girdiği iktidar mücadelesinde galip gelebilmek için birçok yola başvurmuştur.²⁵⁵ Muâviye'nin başvurduğu yollardan biri de Hz. Ali'nin valiler yoluyla yönettiği şehirlere akınlar düzenleyerek o şehirleri ele geçirmektir.²⁵⁶ Bu amaçla Muâviye, Tahkim olayından sonra hicrî 40 senesinde Hicaz ve Yemen üzerine 3.000 kişilik bir orduyla birlikte Büsr b. Ebû Ertât'ı göndermiştir.²⁵⁷ Büsr, Şam'dan başlayarak Medine'ye kadar ilerlemiş, Medine'ye varınca minbere çıkıp Medine halkına şöyle seslenmiştir: “ Sizin memleketiniz Hz. Peygamber'in hicret ettiği, hanımlarının ve kendisinden sonraki halifelerinin yaşadığı bir yerdi. Ama siz Allah'ın sizlere bahsettiği nimetlerine karşı nankörlük ettiniz ve halifenizi koruyamadınız. Bu yüzden Osman öldürüldü. Siz Medineliler işte o hainlerle birlikte yaşıyorsunuz.”²⁵⁸ Ey Medineliler! Vallahi eğer Muâviye'nin emri olmasaydı burada yetişkin tek bir erkek dahî bırakmaz hepsini katlederdim.²⁵⁹ Büsr, Medine halkıyla çok sert konuşmuş ve onları tehdit etmiştir. Bu tehditlerden sonra Medineliler Büsr'ün kendileriyle savaşaacağını sanmış olsa da Büsr onları Muâviye'ye biata çağırmıştır. Bu çağrıdan sonra Medinelilerin bir kısmı biatı kabul etmiş, bir kısmı ise kabul etmeyerek evlerine kaçmıştır.²⁶⁰ Ancak Büsr, evlerine kaçan Medinelilerin evlerini yıkmış²⁶¹ ve birçok Medinelili de öldürmüştür.²⁶² Bu sırada Hz. Ali'nin Medine valisi olan Ebû

²⁵³ İbn A'sem, *Kitâbü'l-Fütûh*, 3/230.

²⁵⁴ Taberî, *Târîhu'r-Rusûl ve'l-Mülûk*, 1968, 4/443; İbn A'sem, *Kitâbü'l-Fütûh*, 3/230-231.

²⁵⁵ Aycan, *Saltanata Giden Yolda Muaviye bin Ebi Süfyan*, 51-52.

²⁵⁶ Aycan, *Saltanata Giden Yolda Muaviye bin Ebi Süfyan*, 127-139.

²⁵⁷ Taberî, *Târîhu'r-Rusûl ve'l-Mülûk*, 1968, 5/139.

²⁵⁸ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1996, 3/212.

²⁵⁹ Taberî, *Târîhu'r-Rusûl ve'l-Mülûk*, 1968, 5/139; Nemerî, *el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-ashâb*, 90; Ebû'l-Kasım İbn Asakir, *Târîhu Dimaşk* (Beyrut: Dâr el-Fikr, 1998), 1/352.

²⁶⁰ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1996, 3/212.

²⁶¹ Taberî, *Târîhu'r-Rusûl ve'l-Mülûk*, 1968, 5/139; Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1996, 3/212.

²⁶² İsfahânî, *el-Eğânî*, 16/181; Nemerî, *el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-ashâb*, 88.

Eyyûb el-Ensârî önce saklanmış ardından da Kûfe’de bulunan Hz. Ali’nin yanına gitmiştir.²⁶³

Büsr, Medine’den ayrıldıktan sonra ordusuyla birlikte Mekke’ye yönelmiştir. Büsr’ün Mekke’ye geleceği haberini alan Mekke valisi Kusem b. Abbas karşı koyamayacağını bildiği için saklanmıştır. Daha sonra Büsr Mekke’ye gelince Mekkelileri Muâviye’ye biata çağırılmış ancak onlara karşı zor kullanmamış ve onlara saldırmamıştır.²⁶⁴

Mekke’den sonra Tâif’e giden Büsr, orada Mugîre b. Şu‘be ile karşılaşmıştır. Mugîre ona Tâifliler ile mücadele ederse hem dost hem düşmanlarına saldırmış olacağını dolayısıyla da bütün insanların ona düşman olacağını söyleyerek ona nasihatte bulunmuştur. Böylece Büsr, Tâif’e saldırmadan yoluna devam etmiştir.²⁶⁵

Hicrî 40 senesinde Şam’dan yola çıkarak Hicaz bölgesinde Muâviye adına biat toplayan Büsr b. Ebû Ertât, Tâif’ten sonra ordularıyla birlikte Yemen’e yönelmiştir.²⁶⁶ Hz. Ali’nin Yemen valisi Ubeydullah b. Abbas²⁶⁷ bu haberi alınca kayınpederi Abdullah b. Abdülmeddân el-Hârisî’yi²⁶⁸ kendi yerine vekil tayin edip Sâid b. Nimrân ile bir kaleye sığınmıştır. Daha sonra gece olunca Ubeydullah ile Sâid kaleden çıkıp Kûfe’de bulunan Hz. Ali’nin yanına gitmişlerdir. Büsr Yemen’e girince Abdullah b. Abdülmeddân ile oğlu Mâlik b. Abdullah’ı oracıkta öldürmüş²⁶⁹, Yemen halkından Muâviye adına biat almış, biat etmeyen bazı Hz. Ali taraftarlarını da öldürmüştür.²⁷⁰ Heysem b. Adî (ö. 207/822) Ubeydullah’ın Hz. Ali’nin yanına gitmeden kendi yerine Amr b. Erâke es-Sekafi’yi vekil bıraktığını ve Büsr’ün Amr b. Erâke’yi orada öldürdüğünü rivayet etmiştir.²⁷¹

²⁶³ Taberî, *Târîhu’r-Rusûl ve’l-Mülûk*, 1968, 5/139; Nemerî, *el-İstî‘âb fî ma’rifeti’l-ashâb*, 90; Belâzürî, *Ensâbü’l-Eşrâf*, 1996, 3/212.

²⁶⁴ Belâzürî, *Ensâbü’l-Eşrâf*, 1996, 3/212.

²⁶⁵ Belâzürî, *Ensâbü’l-Eşrâf*, 1996, 3/212-213.

²⁶⁶ İbn Kâni, *Mu‘cemü’s-sahâbe*, 10/661; Nemerî, *el-İstî‘âb fî ma’rifeti’l-ashâb*, 460; Taberî, *Târîhu’r-Rusûl ve’l-Mülûk*, 1968, 5/139; Belâzürî, *Ensâbü’l-Eşrâf*, 1996, 3/212; İbn Asakir, *Târîhu Dimaşk*, 1998, 37/477.

²⁶⁷ İbnü’l-Cevzî, *el-Muntazam fî Târîhi’l-Mülûk ve’l-Ümem*, 5/302; Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl fî Esmâ’ir-ricâl*, 19/61.

²⁶⁸ İsfahânî, *el-Eğânî*, 16/181; İbn Asakir, *Târîhu Dimaşk*, 1998, 1/353.

²⁶⁹ Belâzürî, *Ensâbü’l-Eşrâf*, 1996, 3/213; Taberî, *Târîhu’r-Rusûl ve’l-Mülûk*, 1968, 5/139-140; Nemerî, *el-İstî‘âb fî ma’rifeti’l-ashâb*, 90; İbn Asakir, *Târîhu Dimaşk*, 1998, 1/353.

²⁷⁰ Belâzürî, *Ensâbü’l-Eşrâf*, 1996, 3/213; İsfahânî, *el-Eğânî*, 16/182.

²⁷¹ Belâzürî, *Ensâbü’l-Eşrâf*, 1996, 3/213.

Ubeydullah b. Abbas, Yemen'den kaçarak Kûfe'ye gitmeden önce yanında bulunan oğulları Abdurrahmân ve Kusem'i anneleri Cüveyriye bt. Kârız el-Kinânî'nin kavmine göndermiştir. Bunu öğrenen Büsr, Ubeydullah'ın çocuklarının peşine düşmüştür. Büsr, Kinâne kavmine gidip “Ubeydullah'ın oğullarını getirin bana!” deyip Ubeydullah'ın çocuklarını ele geçirmiş ve onları hemen orada öldürmüştür. Büsr'ün çocukları öldürdüğünü gören bazı Kinâneli kadınlar “Bu çocukların ne suçu var? Vallahi câhiliye döneminde bile çocuklar böyle öldürülüyordu. Şayet bir hükümdar sırf çocukları öldürerek destekleniyorsa o hükümdar kötüdür.” diyerek Büsr'e ve Muâviye'ye tepki göstermiştir. Bu tepki üzerine Büsr başta kadınlara müdahale etmek istese de sonradan vazgeçmiş ve onlara dokunmamıştır.²⁷² Taberî'nin *Târih*'inde geçen bir rivayete göre ise Ubeydullah'ın oğulları Abdurrahmân ve Kusem Benî Kinâne'den bir adamın yanındaymış. Büsr onları bulunca adam çocukları korumak için “Bu iki çocuğun hiçbir günahı yok bunları niye öldürüyorsun. Eğer bu çocukları öldürecekse önce beni öldürmelisin.” demiştir. Bunun üzerine Büsr önce Kinâneli adamı daha sonra da iki çocuğu öldürmüştür.²⁷³ Bazı rivayetlere göre de Büsr çocukları bulunca hemen öldürmemiş, Ubeydullah'ın çocukları için gelebileceği ümidiyle onları birkaç gün saklamıştır. Ancak Ubeydullah gelmeyince Büsr çocukları öldürmüştür. Ayrıca Büsr'ün bu küçük çocukları öldürürken hayvan doğrar gibi vahşice kestiği de rivayet edilmiştir.²⁷⁴ Babası, kardeşi ve iki oğlu gözlerinin önünde katledilen Ubeydullah'ın karısı Cüveyriye b. Kârız akli dengesini yitirmiştir.²⁷⁵ Cüveyriye, her sene çocuklarının katledildiği vakitte aynı yere gelip çocukları için ağlamış²⁷⁶ ve onların ardından şu mersiyei söylemiştir;

“Hey! Sedeften iki inci gibi parlayan

Yavrularımı kimler hisseder?

Hey! Benim iki yavrumu kimler hisseder?

Onlar benim yüreğimdi ama bugün yüreğimi alıp götürdüler

²⁷² Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1996, 3/213-214.

²⁷³ Taberî, *Târihu'r-Rusûl ve'l-Mülûk*, 1968, 5/140.

²⁷⁴ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1996, 3/214; İsfahânî, *el-Eğânî*, 16/181; Nemerî, *el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-ashâb*, 88; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, 1996, 3/517.

²⁷⁵ İsfahânî, *el-Eğânî*, 16/184.

²⁷⁶ İbn Asakir, *Târihu Dimaşk*, 1998, 37/477.

Hey! Yavrularımı kimler hisseder?

Onlar kemiğin içindeki iliğe benzerdi

Şimdi beynim ölümle karşı karşıya

Büsr'ü bana anlatmışlardı ama yalan çıktı anlatılanlar

Yaptıkları büyük bir yalan!

Yavrularım için, canlarım için yas tutuyorum

Ve ona karşı dolmuş olarak, böyle günah edinilir

Kekliğin yavrusu yarın çıktığında onu kim gösterecek?

Yavrusunu kaybetmiş ve onun için ağlayan bir kadına kaybolan çocuklarını?”²⁷⁷

Büsr b. Ebû Ertât'ın Hicaz ve Yemen'e saldırdığı haberleri Kûfe'ye ulaşınca Vâil b. Hucre el-Hadramî, Hz. Ali'den izin isteyerek Yemen'deki kargaşayı önlemek için Yemen'e gitmiştir. Ancak Vâil Yemen'e varınca Büsr'ün tarafına geçmiş ve Yemen saldırısında Hz. Ali ve taraftarlarına karşı Büsr'ün yanında yer almıştır.²⁷⁸ Bu haber Hz. Ali'ye gelince Hz. Ali minbere çıkarak Kûfelilere şu konuşmayı yapmıştır; “Biliniz ki ben sabah-akşam, açık-gizli sürekli tekrar tekrar sizleri çağırdım. Ancak benim bu çağrım yalnızca sizin kaçışınızı ve bana yüz çevirmenizi arttırdı. Hidayet ve iyiliğe çağrının hiç mi tesiri yok sizde? Vallahi sizi düzeltip ıslah edecek şeyi biliyorum ama sizi ıslah ederken nefsimin fesadına uymaktan korkuyorum. Ebû Süfyan'ın oğlu kötü olanlarınızı biat etmeye çağırdığında onlar olumlu yanıt verdiler. Ama siz onlardan daha iyi ve faziletli olmanıza rağmen ben sizi çağırdığımda kendi aranızda mücadelelere girişiyorsunuz. İşte bu, dininin helâkını ve sizin de zilletinizi gösteriyor.”²⁷⁹

Hz. Ali, Büsr b. Ebû Ertât'ın Yemen'deki taraftarlarının birçoğunu öldürdüğünü ve orada büyük katliamlar yaptığını öğrenmiştir. Bir rivayete göre Ubeydullah'ın iki küçük çocuğunun Büsr tarafından katledildiğini duyunca çok sinirlenen Hz. Ali, “Allah'ım sen onun dinini ondan al! Aklî gidinceye kadar onu bu

²⁷⁷ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1996, 3/214; İbn Asakir, *Târîhu Dimaşk*, 1998, 37/477.

²⁷⁸ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1996, 3/214-215.

²⁷⁹ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1996, 3/215.

dünyadan alma.” diyerek Büsr’e beddua etmiştir.²⁸⁰ Hz. Ali’nin bu şekilde beddua ettiği iddiaları abartı gibi görünmektedir. Ancak Büsr’ün yaptığı bu katliamların üzerine Hz. Ali, Cârîye b. Kudâme komutasında 2.000 ve Vehb b. Mes’ud komutasında 2.000 olmak üzere toplamda 4.000 kişilik bir ordu Yemen’e göndermiştir.²⁸¹ Cârîye Yemen’e vardığında buradaki Ümeyyeoğulları taraftarlarının bir kısmını öldürmüş ve Yemen’in bazı yerlerini yakıp yıkmıştır. Bu olaylar üzerine Büsr ve adamları Yemen’den kaçmıştır. Ancak Cârîye onu Mekke’ye kadar takip etmiş, Büsr’ü yakalayamasa da yolda yakaladığı adamlarını öldürmüştür.²⁸² Büsr’ün Yemen’den kaçışının ardından Ubeydullah b. Abbas Yemen’e geri dönmüş ve Hz. Ali’nin vefatına kadar buradaki görevini sürdürmüştür.²⁸³

2.2.2. Ubeydullah b. Abbas’ın Hac Emîrliği Görevi

Hac emîrliği²⁸⁴ görevi Hz. Peygamber zamanında, Mekke’nin fethinden sonra ortaya çıkan bir görevdir. Hz. Peygamber, Mekke fethinin gerçekleştirildiği sene herhangi bir hac emîri görevlendirmemiş ve o sene hac emîrliği görevini Hz. Peygamber’in Mekke’de vali olarak bıraktığı Attâb b. Esîd gerçekleştirmiştir.²⁸⁵ Ertesi sene Allah Resûlü hac emîri olarak Hz. Ebû Bekir’i görevlendirmiş ve Hz. Ebû Bekir, 300 kişilik bir kabileyle beraber hac görevini ifâ etmiştir. Hicretin 10. yılında ise Hz. Peygamber ilk ve son haccı olan Vedâ Haccı’nı gerçekleştirdiği için bizzat kendisi hac kabileleriyle gitmiş, o sene hac emîri görevlendirmemiştir.²⁸⁶

Hac emîrliği görevi, Hulefâ-yi Râşidîn döneminde de devam ettirilmiştir. Râşid halifelerin ilki olan Hz. Ebû Bekir, hicretin 11. yılında Hz. Ömer’i hac emîri olarak görevlendirmiş, ertesi sene ise bu görevi bizzat kendi üstlenmiştir.²⁸⁷ Hz. Ebû Bekir’in vefatından sonra hilâfeti devralan Hz. Ömer, hicretin 13. yılında Abdurrahman b. Avf’ı hac emîri olarak görevlendirmiştir. Sonrasında ise Hz. Ömer, hac emîrliği görevini

²⁸⁰ İsfahânî, *el-Eğâni*, 16/185.

²⁸¹ Taberî, *Târîhu’r-Rusûl ve’l-Mülûk*, 1968, 5/140; Cenedî, *es-Sülûk fî Tabakâti’l-Ulemâ ve’l-Mülûk*, 1/173.

²⁸² Belâzûrî, *Ensâbü’l-Eşrâf*, 1996, 3/215; Taberî, *Târîhu’r-Rusûl ve’l-Mülûk*, 1968, 5/140.

²⁸³ Nemerî, *el-İstî’âb fî ma’rifeti’l-ashâb*, 460; İbn Asakir, *Târîhu Dımaşk*, 1998, 37/477.

²⁸⁴ Hac emîri, hac ibadetini yerine getirecek olanları güvenli bir şekilde hacca götürüp hacın kurallarına uygun bir şekilde yapılmasını sağlamakla görevli olan kimsedir. Detaylı bilgi için bk. Münir Atalar, “Emîr-i Hac”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 13 Ekim 2023).

²⁸⁵ Atalar, “Emîr-i Hac”.

²⁸⁶ Ebû’l-Hasen Alî b. el-Hüseyn b. Alî Mes’ûdî, *Mürûcû’z-Zeheb* (Beyrut: Dâr el-Fikr, 1973), 2/297; Atalar, “Emîr-i Hac”.

²⁸⁷ İbn Sa’d, *Kitâbü’t-Tabakâti’l-Kebîr*, 2001, 3/171; Atalar, “Emîr-i Hac”.

bizzat kendisi üstlenmiş ve h. 14 senesinden vefat ettiği h. 23 senesine kadar bu görevi ifâ etmiştir.²⁸⁸ Hz. Ömer'den sonra halife olan Hz. Osman h. 24 senesinde Abdurrahman b. Avf'ı görevlendirmiş, ardından h. 25 yılından h. 34 yılına kadar bu görevi kendisi üstlenmiştir.²⁸⁹ Hz. Osman, hicretin 35. yılında ise Abdullah b. Abbas'ı görevlendirmiştir.²⁹⁰

Râşid halifelerin sonuncusu olan Hz. Ali de hac emîrliğini devam ettirmiş ve bu görev için bazı sahâbîleri görevlendirmiştir. Ancak Hz. Ali'nin görevlendirdiği hac emîrlerinin kimler olduğu konusunda kaynaklarda farklı bilgiler yer almaktadır. Hz. Ali, hicrî 36 yılında Ubeydullah'ı Yemen valiliğine getirdikten sonra o sene hac emîrliği görevini ona vermiştir.²⁹¹ Ubeydullah, Yemen'de bulunması hasebiyle hac kabilelerini Yemen'in San'a şehrinde topladıktan sonra Yemen-Mekke güzergâhı üzerinden götürmüştür. Hacı adayları veya Umre yapmak isteyenler daha önce de Yemen-Mekke yolunu kullanmışlardır ancak bu güzergâhın ilk defa bir hac emîri tarafından kullanılması Hz. Ali zamanında Ubeydullah b. Abbas tarafından gerçekleştirilmiştir.²⁹² Hicretin 37. senesinde Hz. Ali tekrar Ubeydullah'ı hac emîri tayin etmiş ve o sene Ubeydullah hac kabilelerine rehberlik etmiştir.²⁹³ Hicretin 38. ve 39. senelerine bakıldığında ise bu senelerdeki hac emîrleri hakkında kaynaklarda farklılıklar olduğu görülmektedir.²⁹⁴ Taberî(ö.310/923), Hz. Ali'nin hicrî 38 senesinde Kusem b. Abbas'ı hac emîri olarak görevlendirdiğini rivayet ederken²⁹⁵ İbn Abdülber en-Nemerî (ö.463/1071), 38 yılında Hz. Ali'nin Ubeydullah'ı hac emîri olarak görevlendirdiğini rivayet etmiştir.²⁹⁶ Ayrıca İbn Abdülber, o sene Muâviye'nin de Yezîd b. Şecere er-Rehavi'yi hac emîri olarak görevlendirdiğini, Yezîd b. Şecere ile

²⁸⁸ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, 2001, 3/264.

²⁸⁹ Mehmet Erkal, "Hac Emirliği (Yönetimi) ve Bunlarla İlgili Bazı Fıkhi Meseleler", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4 (2001), 149.

²⁹⁰ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, 2001, 6/337.

²⁹¹ Taberî, *Târihu'r-Rusûl ve'l-Mülûk*, 1968, 4/576; Nemerî, *el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-ashâb*, 460; Askalânî, *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*, 2008, 7/13; Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 7/20; İbn Kâni, *Mu'cemü's-sahâbe*, 10/661; İbn Asakir, *Târihu Dimaşk*, 1998, 37/474; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam fî Târihi'l-Mülûk ve'l-Ümem*, 5/302; Ziriklî, *el-A'lâm*, 4/194.

²⁹² Hacı Ataş, "Hz. Peygamber'den Emevîlerin Sonuna Kadar Hac Kabilelerinin Güzergâhları", *Din ve Bilim – Muş Alparslan Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 4/1 (2021), 35.

²⁹³ Taberî, *Târihu'r-Rusûl ve'l-Mülûk*, 1968, 5/92; Nemerî, *el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-ashâb*, 460; Askalânî, *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*, 2008, 7/13; İbn Kâni, *Mu'cemü's-sahâbe*, 10/661; Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 7/20; İbn Asakir, *Târihu Dimaşk*, 1998, 37/474; Ziriklî, *el-A'lâm*, 4/194.

²⁹⁴ İbn Kâni, *Mu'cemü's-sahâbe*, 10/661.

²⁹⁵ Taberî, *Târihu'r-Rusûl ve'l-Mülûk*, 1968, 5/132.

²⁹⁶ Nemerî, *el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-ashâb*, 460.

Ubeydullah arasında anlaşmazlık çıkınca halkın bir araya gelerek Şeybe b. Osman'ın kendilerine hac yaptırması konusunda görüş birliğine vardığını ve 38 yılında Şeybe b. Osman'ın hac emîrlığı yaptığını belirtmektedir.²⁹⁷ Taberî ise İbn Abdülber'in eserinde yer alan bu olayın 38 senesinde değil 39 senesinde yaşandığını rivayet etmiştir.²⁹⁸

Taberî'ye göre hicrî 39 yılında kimin hac yaptırdığı tartışmalıdır ve bu konuda görüş ayrılıkları vardır. Taberî, eserinde kimilerinin Ubeydullah b. Abbas'ın kimilerinin de Abdullah b. Abbas'ın bu sene hac yaptırdığını rivayet etmiştir. Ayrıca kimi rivayetlerde Hz. Ali'nin Abdullah'ı bu sene görevlendirirken Muâviye'nin de Yezîd b. Şecere er-Rehavi'yi hac için gönderdiği ifade edilmiştir. Kimi rivayetlerde ise Hz. Ali tarafından Kusem b. Abbas'ın, Muâviye tarafından ise Yezîd b. Şecere'nin gönderildiğini ancak aralarında anlaşmazlık çıkınca halkın Şeybe b. Osman üzerinde ittifak ettiği ve o sene hacı Şeybe'nin yaptırdığı belirtilmiştir.²⁹⁹

Vâkıdî ise 39 senesinde Hz. Ali'nin Ubeydullah'ı hac emîri olarak görevlendirdiğini, aynı anda Muâviye'nin de Yezîd b. Şecere'yi görevlendirdiğini, bu iki şahsın Mekke'de karşılaşınca aralarında anlaşmazlık çıktığını, iki tarafta inatla kendisine itaat edilmesini istediğini ifade etmiştir. Bu anlaşmazlık sonunda Şeybe b. Osman b. Ebî Talha üzerinde anlaştıkları ve o sene Şeybe'nin hac yaptırdığını belirtmiştir.³⁰⁰ Aynı şekilde İbn Sa'd da hicrî 39 yılında Ubeydullah'ın hac emîri olarak görevlendirildiğini belirtmiştir.³⁰¹

2.2.3. Hz. Ali'nin Vefatı

Hz. Osman'ın şehit edilmesinin ardından Hz. Ali, olaylı bir şekilde halifelîğe geçmiş ve hilâfeti boyunca pek çok iç çekişmeyle uğraşmak zorunda kalmıştır.³⁰² Hz. Ali'nin hilâfetine onu en çok uğraştıran şeylerden biri de Tahkim Olayı sonrasında ortaya çıkan Hâricîlerdir. Hâricîler, Hz. Ali'nin Tahkim'i kabul etmesiyle birlikte onun karşısında yer almış ve Hz. Ali'yi zor durumda bırakmışlardır.³⁰³ Hz. Ali onlarla pek çok kez konuşup anlaşmaya çalışsa da bir türlü kabul etmemişlerdir. Bunun üzerine

²⁹⁷ Nemerî, *el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-ashâb*, 460.

²⁹⁸ Taberî, *Târîhu'r-Rusûl ve'l-Mülûk*, 1968, 5/136.

²⁹⁹ Taberî, *Târîhu'r-Rusûl ve'l-Mülûk*, 1968, 5/136.

³⁰⁰ Taberî, *Târîhu'r-Rusûl ve'l-Mülûk*, 1968, 5/136.

³⁰¹ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, 2001, 6/349.

³⁰² İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, 2001, 3/29-30.

³⁰³ Taberî, *Târîhu'r-Rusûl ve'l-Mülûk*, 1968, 5/72.

Hiz. Ali, Nehrevan'da Hâricîlerle savaşmak durumunda kalarak pek çoğunu öldürmüştür. Nehrevan'dan kaçmayı başarabilen Hâricîler ise Hiz. Ali'ye karşı intikam duyguları beslemeye başlamıştır.³⁰⁴

Hicretin 39. yılına gelindiğinde Hiz. Ali, Ubeydullah b. Abbas'ı hac emîri olarak görevlendirmiştir. Muâviye ise buna karşılık Yezîd b. Şecere'yi hac yapması için göndermiştir. İki taraf arasında gerginlik çıkmış ve anlaşma sağlanamamıştı. Bunun üzerine halk iki tarafı da bırakıp Şeybe b. Osman'ı kendilerine hac emîri olarak seçmiş ve o sene kargaşaların gölgesinde Şeybe b. Osman tarafından hac emîrliği görevi yürütölmüştür. Bu durum Tahkim'den beri Hiz. Ali'ye kin besleyen Hâricîler için bardağı taşıran son damla olmuştur. Bu olaylara şahitlik eden bir grup Hâricî, Hiz. Ali ve Muâviye'nin Kâbe'ye hürmetsizlik ettiğini ve aralarından bazı kimselerin kendilerini feda edip bunları ortadan kaldırmaları gerektiğini söylemiştir. Bunun üzerine Abdurrahman b. Mülcem "Ben Ali'yi öldürürüm." demiştir. Bürek es-Sarîmî "Ben de Muâviye'yi öldürürüm." demiş ve Amr b. Bekir de "Ben de Amr b. As'ı öldürürüm. Çünkü Amr'ın onlardan eksik kalır yanı yoktur." demiş ve aralarında sözleşmişlerdir.³⁰⁵ Bu söz üzerine İbn Mülcem planlarını işlemek için Kûfe'ye gelmiştir. Kûfe'de planladığı işi gizli tutmuş ve geliş maksadını insanlara açıklamamıştır.³⁰⁶ Daha sonra İbn Mülcem Eşca' kabilesinden Şebîb b. Becere ile görüşmüş ve ondan Hiz. Ali'yi öldürme konusunda yardım talebinde bulunmuştur. Bu talep üzerine Şebîb, "Ali ilk Müslömanlardan ve Allah Resöl'ünün akrabası olmasına rağmen nasıl onu öldüreceğim?" diye sormuştur. İbn Mülcem, "O da bizim kardeşlerimizi öldürdü. Buna karşılık biz de onu öldüreceğiz." cevabını verince Şebîb onun bu talebine olumlu karşılık vermiştir.³⁰⁷

Hiz. Ali, Muâviye ve Amr b. As'a aynı anda suikast düzenlemek isteyen Hâricîler, Hicrî 40 yılının Ramazan ayındaki bir cuma gecesini suikast vakti olarak belirlemişlerdi. Belirlenen o gece geldiğinde İbn Mülcem, Şebîb b. Becere ile Hiz. Ali'nin sabah namazına çıkacağı yerde beklemiştir. Hiz. Ali namaz için kapıya çıktığında İbn Mülcem "Ey Ali! Hüküm yalnızca Allah'ındır, senin değildir." diyerek

³⁰⁴ Taberî, *Târîhu'r-Rusul ve'l-Mülûk*, 1968, 5/48-66.

³⁰⁵ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1996, 3/249.

³⁰⁶ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1996, 3/253.

³⁰⁷ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1996, 3/253.

kılıcını çıkarmış ve orada Hz. Ali'ye vurmuştur. İbn Mülcem'in darbesiyle kılıç Hz. Ali'nin başına isabet etmiş ve Hz. Ali yaralanmıştır. Aynı anda yanında bulunan Şebîb b. Becere de kılıcıyla Hz. Ali'ye vurmaya çalışmış ancak Şebîb'in kılıcı Hz. Ali'yi teğet geçerek kapıya isabet etmiştir. Hz. Ali'nin yaralanmasıyla insanlar İbn Mülcem'in üzerine üşüşüp onu yakalamışsa da Şebîb b. Becere kaçmayı başarmıştır. Şebîb, daha sonra Kûfe valisi Mugîre b. Şu'be tarafından yakalanıp öldürülmüştür.³⁰⁸ İbn Mülcem yakalanıp Hz. Ali'nin huzuruna getirilmiş ve Hz. Ali onun yedirilip düzgün bir yerde tutulmasını emretmiştir. Eğer olur da hayatta kalırsa yaralandığı için bunun kisasını kendi uygulamak istemiştir. Ancak ölürse ona kisas uygulanıp onu da kendisinin ardından gönderilmesini istemiştir. Hz. Ali, İbn Mülcem tarafından yaralandıktan sonra iki gün hayatta kalmış ardından pazar gecesi vefat etmiştir.³⁰⁹ Hz. Ali'yi çocukları Hasan, Hüseyin, İbnü'l-Hanefiyye ve yeğeni Abdullah b. Ca'fer yıkamıştır. Daha sonra Hz. Hasan babasının cenaze namazını kıldırmıştır. Hz. Ali'yi defnederken ehl-i beytten olanlar hazır bulunmuştur.³¹⁰ Halifelik yaptığı dönemde Hz. Ali'yi destekleyip her daim onunla olan Ubeydullah b. Abbas, Hz. Ali'nin vefatında ve yıkanıp defnedilişi esnasında da her daim yanında yer almıştır. Hatta Ubeydullah'ın Hz. Ali defnedilirken onu mezarına indirenlerden biri olduğu da rivayet edilmiştir.³¹¹

2.3. HZ. HASAN DÖNEMİ

2.3.1. Hz. Hasan'ın Hilâfete Geçişi

Hz. Ali, hicrî 40 senesinde Hâricî Abdurrahman b. Mülcem tarafından şehit edilmiştir.³¹² Hz. Ali'nin vefatının ardından Ubeydullah b. Abbas Kûfe halkının önüne çıkıp şu konuşmayı yapmıştır; “Müminlerin emîri Allah'ın rızasını kazanmış, adil, iyi ve müttakî biri olarak vefat etti. Peygamberi ve amca oğlunun sünnetini hep yerine getirdi. Peygamberinin ümmetini de adaletle yönetti. O, kendinden sonra çok kıymetli bir halef bıraktı. Eğer isterseniz o karşınıza çıkar ve siz de ona biat edersiniz. Ama istemezseniz hiç kimseyi bu konuda zorlamayacağız.” Ubeydullah'ın bu konuşmasının ardından Kûfeliler ağlamaya başlamış ve Hz. Hasan için “O, kendisine itaat edilen yüce bir kişi olarak çıksın.” demişlerdir. Bu söylem üzerine Hz. Hasan Kûfe halkının

³⁰⁸ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1996, 3/253-254.

³⁰⁹ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1996, 3/256.

³¹⁰ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1996, 3/257.

³¹¹ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1996, 4/79.

³¹² Taberî, *Târihu'r-Rusûl ve'l-Mülûk*, 1968, 5/143.

önüne çıkarak “Ey insanlar! Allah’tan korkun. Bizler artık sizin emiriniziz. Biz ehl-i beytiz. Vallahi akrabalık itibariyle Resûlullah’a benden daha yakın kimse yoktur.” demiş, ardından babası Hz. Ali’nin faziletlerinden bahsetmiştir. Bu konuşma üzerine Kûfe halkı ağlayarak Hz. Hasan’a biat etmiştir. Bu biatın ardından Hz. Hasan’ın uzunca bir süre herhangi bir savaş hazırlığı yapmadığı rivayet edilmektedir. Hatta Hz. Hasan’ın savaşa dair bir girişiminin olmadığını gören Abdullah b. Abbas, Hz. Hasan’a bir mektup yazarak Hz. Ali’nin vefat etmeden önce cihat çağrısı yaptığını ve düşmanlarına karşı herhangi bir zayıflık göstermek istemediğini bildirmiştir.³¹³

2.3.2. Hz. Hasan ile Muâviye b. Ebû Süfyan’ın Mektuplaşması ve Savaş Hazırlıkları

Hz. Hasan halktan biat aldıktan sonra Muâviye b. Ebû Süfyan’a bir mektup göndererek kendisine biat etmesini istemiştir. Muâviye ise ona cevaben kendisinin hilâfete daha layık olduğunu, insanları ancak kendisinin zapt ederek yönetebileceğini ve bu iş için daha ehil olduğunu söylemiştir. Ayrıca Muâviye, Hz. Hasan’a hilâfet davasından çekilmesi durumunda Irak beytûlmâlini ve istediği herhangi bir yerin haracını kendisine vereceğini vadetmiştir. Muâviye’nin kendisine biat etmeyi reddetmesine rağmen Hz. Hasan herhangi bir savaş girişiminde bulunmamıştır.³¹⁴ Ta ki Muâviye’nin Şam’dan çıkıp Menbic köprüsüne kadar geldiği haberini alana kadar. Bu haberin ardından Hz. Hasan ciddi manada harekete geçmiş ve sefer hazırlıklarına başlamıştır. Daha sonra Hz. Hasan, Kûfelileri cihadın faziletini ve önemini anlatarak savaşa teşvik etmiş ve onlara karargâha çıkmayı emretmiştir. Ancak Kûfelilerden karargâha çıkan tek bir kişi dahi olmamıştır. Bunun üzerine Kûfe’nin ileri gelenlerinden bazıları Hz. Hasan’ın yanına gelip onunla beraber olacaklarını bildirince halk da onlarla birlikte katılmıştır.³¹⁵

2.3.3. Ubeydullah b. Abbas’ın Ordu Komutanlığı

Hz. Hasan savaş hazırlıklarını tamamladıktan sonra karargâhında bulunan Ubeydullah b. Abbas’ı yanına çağırarak onun emrine 12.000 kişilik bir ordu

³¹³ Belâzürî, *Ensâbü’l-Eşrâf*, 1996, 3/278-280.

³¹⁴ Belâzürî, *Ensâbü’l-Eşrâf*, 1996, 3/280.

³¹⁵ Belâzürî, *Ensâbü’l-Eşrâf*, 1996, 3/280-281.

vermiştir.³¹⁶ Ubeydullah ile beraber Kays b. Sa'd b. Ubâde'yi de gönderen Hz. Hasan, Kays b. Sa'd'ın sert bir kişiliğe sahip olduğunu bildiği için ordunun başına Ubeydullah b. Abbas'ı koymuştur.³¹⁷

Bir rivayete göre Hz. Hasan halifeliğe geçtiği zaman Kays b. Sa'd'ın Azerbaycan valisi olduğu ve Kays'ın hizmetinde 40.000 kişilik bir ordusunun var olduğu söylenmektedir. Yine aynı rivayete göre bu ordu Muâviye'ye karşı Hz. Ali'ye ölüm pahasına biat etmiştir. Hz. Ali'nin vefatından sonra Kays, Muâviye ile savaşmak için Hz. Hasan'a çok ısrarcı olmuş ve onu bu konuda sıkıştırmıştır. Bu olay üzerine Hz. Hasan, Kays b. Sa'd'ı Azerbaycan valiliğinden azlederek yerine Ubeydullah b. Abbas'ı atamıştır. Bunun yanı sıra hazırladığı ordunun başına da yine Ubeydullah b. Abbas'ı koymuştur.³¹⁸

Ubeydullah'ı ordunun başına getiren Hz. Hasan, orduyu hareket ettirmeden önce ona şu konuşmayı yapmıştır; “Ey amcamın oğlu! Senin emrine Arap atlılarından ve Kûfe'nin ileri gelenlerinden oluşan 12.000 kişilik bir ordu veriyorum. Onları al, onlara karşı şefkatli ve güler yüzlü ol, onları çevrende tut. Ordunu Fırat'ın yamacından götür. Eğer Muâviye ile karşılaşırsan ben gelene kadar onu alıkoy ve beni haberdar et. Seninle beraber gelecek olan Kays b. Sa'd ve Sa'id b. Kays el-Hemdânî ile istişare et ve onlardan habersiz kararlar alma. Şayet ben yetişemedim Muâviye sana saldırırsa onunla savaş. Eğer vurulup şehit düşersen Kays b. Sa'd yerine geçsin. Eğer o da şehit edilirse Sa'id b. Kays başa geçsin.”³¹⁹ Bu konuşmanın ardından Ubeydullah, 12.000 kişilik ordusuyla beraber Muâviye'nin üzerine gitmiştir.³²⁰ Bazı rivayetlere göre ise Hz. Hasan 12.000 kişilik ordunun başına Ubeydullah b. Abbas'ı değil Kays b. Sa'd'ı koymuş ve Ubeydullah da onunla beraber gitmiştir.³²¹ Ancak Belâzürî ilk görüşün daha kuvvetli olduğu kanaatindedir.³²²

³¹⁶ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, 2001, 6/380; Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Ebî Ya'kûb İshâk b. Ca'fer b. Vehb b. Vâzih Ya'kûbî, *Târîhu'l-Ya'kûbî* (Beyrut: Şirketü'l-İlmiyyi'l-Metbûat, 2010), 2/121.

³¹⁷ Ya'kûbî, *Târîhu'l-Ya'kûbî*, 2/121.

³¹⁸ Ebü'l-Fidâ' İmâdüddin İsmâil b. Şihâbiddin Ömer b. Kesîr b. Dav' İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye* (Beyrut: Dâr İbn Kesîr, 2007), 7/616.

³¹⁹ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1996, 3/281.

³²⁰ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, 2001, 6/380.

³²¹ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, 2001, 6/380; Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1996, 3/281.

³²² Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1996, 3/281.

Ubeydullah b. Abbas, ordusuyla beraber yola çıktıktan sonra onun ardından Hz. Hasan da yanındaki ordusuyla yola çıkmıştır. Hz. Hasan Medâin şehrine yaklaştığında ise ordusundakilere şu konuşmayı yapmıştır; “Muhakkak ki ben halkı için en iyi nasihatlerde bulunan bir halife olmak istiyorum. Ben hiç kimseye karşı bir kin veya bir düşmanlık beslemiyorum. Ayrıca kimsenin kötülüğünü de istemiyorum. Bilin ki toplum içinde hoş karşılamadığınız bir şey yalnızken sevdiğiniz şeylerden daha hayırlı olabilir. Yine bilin ki ben sizden daha fazla sizin için hayır ve iyilik diliyorum. Şu hâlde bana karşı muhalefet etmeyin ve benim emirlerime menfî yanıtlar vermeyin. Yüce Allah hem bana hem sizlere mağfîret etsin.” Hz. Hasan’ın yaptığı bu konuşmadan sonra insanlar kendi aralarında “Vallahi Hasan korkuyor ve Muâviye ile anlaşma yapacak.” demiş ve Hz. Hasan’ın çadırına saldırmışlardır. Çadıra giren insanlar Hz. Hasan’ın üstündeki elbiselerini ve boynundaki şalını çıkarmış, altında bulunan namazlığını çekip almıştır. Bu olaydan sonra öylece kalakalan Hz. Hasan, kendine gelince olup bitenleri anlamak için atına binip karargâhının arasında gezinmeye başlamıştır. Bu gezinti sırasında insanların bazısı ona hakaretler ederken bazısı da onu korumaya çalışmıştır. Bu sırada Hâricî olduğu rivayet edilen Cerrâh b. Sinân el-Esedî adındaki bir adam Hz. Hasan’a “Sen de baban gibi şirke giriyorsun ey Hasan!” demiş ve onu kasığından bıçaklayarak yaralamıştır. Bu yaralanmanın ardından Hz. Hasan tedavi edilmesi için Medâin’e götürülmüştür.³²³ Başka bir rivayete göre ise Hz. Hasan Medâin yakınlarına gelince ordusunun içinden bir adam çıkıp Kays b. Sa’d’ın öldürüldüğü haberini yaymıştır. Bu haber üzerine Kûfeliler Hz. Hasan’ın çadırına saldırmış, çadırını yakıp yıkmış, Hz. Hasan’ın üstündeki kıyafetleri çekip almıştır. Bu esnada İbn Ukaysır adında bir adam zehirli bir hançerle Hz. Hasan’ı yaralamıştır. Hz. Hasan bu olanlardan sonra oradan ayrılmış ve ayrılırken de Kûfelilere, “Allah’ın laneti üzerinize olsun. Sizden bir hayır gelmeyeceğini bilmeliydim. Önce babamı şehit ettiniz şimdi de bana bunları reva görüyorsunuz.” demiştir.³²⁴

³²³ Belâzürî, *Ensâbü’l-Eşrâf*, 1996, 3/282-283; İsfahânî, *Mekatilü’t-Talibiyyin*, 71-72.

³²⁴ İbn Sa’d, *Kitâbü’t-Tabakâti’l-Kebîr*, 2001, 6/381.

2.3.4. Ubeydullah b. Abbas'ın Muâviye b. Ebû Süfyân ile Anlaşması

Ubeydullah b. Abbas, Hz. Hasan'ın emrine verdiği 12.000 kişilik ordusuyla birlikte Kûfe'den yola çıkmış, nihayetinde Enbâr ve Meskin çevresine varmıştır.³²⁵ Ubeydullah'ın ve Muâviye'nin orduları karşı karşıya geldikten sonra savaş karşılıklı olarak başlamış ve Ubeydullah, Muâviye'nin ordusunu karargâhlarına doğru püskürtene kadar savaştı. Ancak akşam olduğunda Muâviye, Ubeydullah'a gizlice bir mektup göndermiştir. Muâviye bu mektupta Hz. Hasan'ın kendisine mektup gönderdiğini, barışmak istediğini ve hatta Hz. Hasan'ın halifeliği kendisine bırakıp teslim olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Muâviye, Ubeydullah'ın da hemen teslim olması halinde yarısı peşin yarısı da Kûfe'ye gittikten sonra olmak üzere toplam 1 milyon dirhem kendisine vereceğini vadetmiştir. Mektubu alan Ubeydullah, gece gizlice karargâhından ayrılıp Muâviye'nin ordusuna katılmış ve Muâviye ona vadettiği parayı vermiştir.³²⁶ Başka bir rivayete göre ise Muâviye önce Kays b. Sa'd'a 1 milyon dirhem göndererek kendi tarafına geçmesini istemiştir. Kays ise "Sen beni dinim konusunda aldatıyorsun!" diyerek kendisine getirilen parayı Muâviye'ye geri göndermiştir. Kays b. Sa'd'dan umduğunu bulamayan Muâviye bu defa Ubeydullah b. Abbas'a yönelmiş ve Ubeydullah'a 1 milyon dirhem göndererek kendi tarafına geçmesini teklif etmiştir. Bu teklif üzerine Ubeydullah, 8.000 arkadaşıyla beraber Muâviye'nin tarafına geçmiştir.³²⁷

Ubeydullah'ın taraf değiştirdiği gecenin sabahında ordudaki askerler ordu komutanlarının gelip kendilerine namaz kıldırmasını beklemişlerdir. Ancak Ubeydullah'tan ses çıkmayınca onu aramaya koyulmuşlar ve kendisini bulamamışlardır. Bunun üzerine Kays b. Sa'd duruma el koymuş, askerlere namaz kıldırdıktan sonra Ubeydullah ile ilgili askerlerine şöyle seslenmiştir; "Ey insanlar! Bu dindar adamın³²⁸ yaptıkları sizi korkutmasın. Ne bu adam ne babası ne de kardeşi hiçbir iyi günde gelmediler zaten. Hz. Peygamber'in amcası olan babası, onunla savaşmak için Bedir'e geldi ama Ebû'l-Yusr Ka'b b. Amr el-Ensârî onu esir alıp Resûlullah'a getirdi. Resûlullah fidyasını alıp Müslümanlar arasında dağıttı. Kardeşini

³²⁵ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, 2001, 6/381.

³²⁶ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1996, 4/78-79.

³²⁷ Ya'kûbî, *Târihu'l-Ya'kûbî*, 2/121.

³²⁸ Kays b. Sa'd'ın burada "Bu korkak adam" ifadesini kullandığı da söylenmektedir. Bk. İsfahânî, *Mekatilü't-Talibiyyin*, 73.

de Mü'minlerin emiri Hz. Ali, Basra'ya atadı ama kardeşi orada hem Allah'ın hem de Müslümanların parasını çalıp o parayla kendine cariyeler satın aldı ve bu yaptıklarının kendine helal olduğunu iddia etti. Onu ise Hz. Ali Yemen'e atadı. Yemen'de Büsr b. Ebû Ertât ile savaşırken çocuklarını bırakıp kaçtı ve çocukları öldürüldü. Yani bu adam şimdi de yine yapacağını yaptı. Onu aramızdan çıkaran Allah'a hamdolsun, bizimle birlikte düşmanlara karşı kalkın, ona (Ubeydullah'a) karşı kalkın!"³²⁹

Ubeydullah b. Abbas ordusunu bırakıp Muâviye'nin tarafına geçmiş ve onun gidişiyle birlikte Kays b. Sa'd askerleri teskin etmeye çalışmıştır. Bu olaylar üzerine Muâviye'nin ordu komutanı Büsr b. Ebû Ertât 20.000 kişiyle Kûfelilerin karşısına çıkıp komutanları Ubeydullah b. Abbas'ın biat ettiğini ve Hz. Hasan'ın Muâviye ile barış yaptığını söylemiş ve onları da Muâviye'ye biat etmeye çağırmıştır. Bunun üzerine Kays b. Sa'd ordusuna dönüp "Ya imamsız bir şekilde savaşacaksınız ya da gidip delalete biat edeceksiniz. Seçin birini!" demiş, Kûfeliler "Biz imam olmadan da savaşırız." diyerek savaşmışlardır.³³⁰ Ancak Kays b. Sa'd ve kalan 4.000 kişilik ordusu da sonunda daha fazla direnemeyip Muâviye'ye istemeden de olsa biat etmek zorunda kalmışlardır.³³¹

2.3.4.1. Ubeydullah b. Abbas'ın Büsr b. Ebû Ertât ile Karşılaşması

Ubeydullah b. Abbas, Hz. Hasan'ı bırakıp Muâviye'nin tarafına gittikten sonra orada çocuklarının katili Büsr b. Ebû Ertât'ı görmüş ve ona "Benim çocuklarımı sen mi öldürdün efendi?" diye çıkmıştır. Büsr "Evet ben öldürdüm." diye cevap vermiştir. Ubeydullah ise "Allah'ım keşke toprak beni senin yanında bitiriverseydi." demiş ve Büsr, "Şu an yanımda bitiyorsun ya zaten." deyince Ubeydullah sinirlenerek "Kılıç yok mu?" diye bağırıştır. Büsr kılıcını atıp "İşte kılıç!" demiştir. Ubeydullah uzanıp kılıcı alacakken Muâviye engel olmuş ve kılıcı yerden almıştır. Daha sonra Büsr'e dönen Muâviye, "Allah seni kahretsin! Sen gerçekten aklını kaçırmışsın ve yaşlanmışsın. Çocuklarını katlettiğin Hâşimoğullarından birinin eline kılıcını mı veriyorsun? Şüphesiz sen Hâşimoğullarının kalplerini bilmeyen gafilin tekisin. Vallahi şu an onun elinde olsa senden önce beni öldürmekle başlar." demiştir. Buna karşılık

³²⁹ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1996, 4/78-79.

³³⁰ İsfahânî, *Mekatilü't-Talibiyyin*, 73.

³³¹ İsfahânî, *Mekatilü't-Talibiyyin*, 79-80.

olarak Ubeydullah da “Evet! Vallahi bunu yapabilseydim işte o zaman Allah’a şükrederdim.” demiştir.³³²

Bir başka rivayete göre Ubeydullah b. Abbas, Muâviye’nin yanına gidince Büsr b. Ebû Ertât’ın da orada olduğunu görmüş ve Muâviye’ye dönüp “Bu melun adama sen mi benim çocuklarımı öldürme emrini verdin?” diye çıkmıştır. Muâviye ise “Vallahi ben yapmadım. İki çocuğunun öldürülmesini ben istemedim.” demiştir. Bu söylem üzerine sinirlenen Büsr, kılıcını çıkarıp Muâviye’nin önüne atmış ve Muâviye’ye “Al benden bunu. Ama insanları bununla vurmamı sen bana emrettin ve ben de senin emirlerini yerine getirdim. Şimdi de bu adamın istediklerini söylüyorsun ona. Oysa o düne kadar senin düşmanıydı. Ama ben ondan önce senin dostun ve yardımcındım.” demiştir. Muâviye ise Büsr’e dönüp “Al kılıcını! Şayet çocuklarını öldürdüğün Hâşimoğullarından bir adamın yanında kılıcını bu şekilde yere atıyorsan şüphesiz sen aklı zayıf bir adamsın.” demiş ve Büsr attığı kılıcı yerden almıştır. Bunun üzerine Ubeydullah “Ben Büsr’ü çocuklarımdan birine karşılık öldürecek değilim elbette. Büsr buna değmeyecek kadar alçak bir adamdır. Vallahi ben intikamımı ancak Muâviye’nin çocukları Yezîd ve Abdullah’ı öldürürsem almış olacağım.” deyince Muâviye gülerek “Yezîd ve Abdullah’ın ne günahı var ki? Vallahi benim senin çocuklarının öldürülmesinden haberim yoktu, ben böyle bir emir vermedim.” diye karşılık vermiştir. Daha sonra orada bulunan Ubeydullah’ın oğullarından biri “Vallahi Yezîd ve Abdullah olmazsa içimiz soğumayacak!” demiş ve Muâviye “Anasız kalasın! Vallahi şayet babanın bendeki hatırı olmasa seni tutuklatırdım.” diye cevap vermiştir.³³³ Bu olanlardan sonra rivayet edildiğine göre Büsr bunalıma girerek aklı dengesini kaybetmiştir. Ayrıca Büsr’ün sürekli kılıcını sayıkladığı ve bu yüzden kendisine tahtadan bir kılıç yaptırıldığı da söylenmiştir.³³⁴ Diğer yandan Muâviye’nin, Ubeydullah’ın yüreği soğuyana kadar kendisine paralar vermeye devam ettiği de gelen rivayetler arasındadır.³³⁵

³³² İsfahânî, *el-Eğânî*, 16/185.

³³³ Belâzürî, *Ensâbü’l-Eşrâf*, 1996, 3/216.

³³⁴ Belâzürî, *Ensâbü’l-Eşrâf*, 1996, 3/216; İsfahânî, *el-Eğânî*, 16/185.

³³⁵ Belâzürî, *Ensâbü’l-Eşrâf*, 1996, 3/216.

2.3.5. Hz. Hasan'ın Muâviye b. Ebû Süfyân ile Barış Yapması

Hz. Hasan ile Muâviye'nin barışma süreci aralarındaki mektuplaşma ile başlamıştır. Ancak önce kimin mektup yazdığı konusu muammadır. Taberî'de yer alan bir rivayete göre Hz. Hasan bıçaklandıktan sonra Muâviye'ye bazı şartlar sunarak biat edeceğini söylemiştir. Muâviye de Hz. Hasan'a mühürlü boş bir sayfa göndererek istediklerini yazmasını ve ona hepsini vereceğine dair söz vermiştir. Hz. Hasan isteklerini yazıp Muâviye ile barış yaptıktan sonra ise rivayet edildiğine göre Muâviye sözünü tutmamış ve istediklerini Hz. Hasan'a vermemiştir.³³⁶ Ancak Muâviye gibi zeki bir insanın Hz. Hasan ve taraftarlarının nefretini üstüne çekmemek için böyle bir şey yapmayacağı açıktır.³³⁷ Diğer bir rivayete göre de Muâviye, Hz. Hasan'ın ordusunda Kays b. Sa'd'ın öldürüldüğüne dair yalan haber yayınca Kûfe halkı Hz. Hasan'ın çadırına saldırıp onu yaralamış ve Hz. Hasan da çaresizce Medain'e gidip Muâviye'ye barış mektubu göndermiştir. Muâviye'ye yazdığı mektupta Hz. Hasan, Kûfe beytülmalinden beş milyon dirhem alması şartıyla barışacağını bildirmiştir. Muâviye bu şartı kabul etmiş ve aralarında barış sağlanmıştır.³³⁸ Hicrî 41 yılına gelindiğinde ise Hz. Hasan hilâfeti resmi olarak Muâviye'ye bırakmıştır. Muâviye de Kûfe'ye girerek Kûfe halkından biat almıştır.³³⁹ Daha sonra Hz. Hasan ve kardeşi Hz. Hüseyin Kûfe'den ayrılarak Medine'ye dönmüşlerdir.³⁴⁰

2.3.6. Ubeydullah b. Abbas'ın Hz. Hasan'a İhaneti ile İlgili Tartışmalar

Ubeydullah b. Abbas'ın Muâviye ile anlaşarak taraf değiştirmesi tarihçiler tarafından tartışma konusu olmuş ve bu konuda birçok farklı görüş ortaya atılmıştır. Kimi tarihçiler Ubeydullah'ın para için Hz. Hasan'ı bırakıp Muâviye'nin yanına gittiğini rivayet etmiştir. Ubeydullah'ın Muâviye ile anlaştıktan sonra ondan bir milyon dirhem aldığı kaynaklarımızda yer almaktadır.³⁴¹ Ancak Ubeydullah'ın bu parayı aldıktan sonra cömert kişiliğiyle henüz Şam'dan ayrılmadan orada paranın hemen hepsini insanlara dağıttığı da gelen rivayetler arasındadır.³⁴² Ubeydullah'ın sırf

³³⁶ Taberî, *Târîhu 'r-Rusûl ve 'l-Mülûk*, 1968, 5/163.

³³⁷ Adnan Demircan, *İslâm Tarihinin İlk Asrında İktidar Mücadelesi* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2013), 47.

³³⁸ Taberî, *Târîhu 'r-Rusûl ve 'l-Mülûk*, 1968, 5/159.

³³⁹ Taberî, *Târîhu 'r-Rusûl ve 'l-Mülûk*, 1968, 5/162.

³⁴⁰ Taberî, *Târîhu 'r-Rusûl ve 'l-Mülûk*, 1968, 5/165.

³⁴¹ Ya'kûbî, *Târîhu 'l-Ya'kûbî*, 2/121.

³⁴² Belâzürî, *Ensâbü 'l-Eşrâf*, 1996, 4/78-79.

para için Muâviye ile anlaştığını söylemek, onun cömertliği ve insanları kendi nefesine tercih etmesiyle ilgili rivayetlerine, vefatına kadar Hz. Ali'yi hiç yalnız bırakmaması ve onun vefatından sonra oğlu Hz. Hasan için Kûfelilerden biat alması, Muâviye'den aldığı parayı orada insanlara dağıtması ile ilgili rivayetlere ters düşmektedir. Diğer taraftan kimi tarihçiler de Ubeydullah'ın, Hz. Hasan ile Muâviye arasında barış yapılacağını bildiği için Muâviye'nin tarafına geçtiğini söylemektedir. Hatta Hz. Hasan'ın baştan beri savaş yanlısı olmadığı, barış taraftarı olduğu rivayet edilmiştir. Ancak Şîî kaynaklara baktığımızda Hz. Hasan'ın barış taraftarı olduğunu kesin bir dille yalanlanarak aksine Hz. Hasan'ın baştan beri Muâviye ile savaşmak niyetinde olduğu belirtilmektedir.³⁴³ Rivayet edildiğine göre Hz. Hasan Muâviye ile mücadele etmek niyetinde olmasına rağmen kendisine Muâviye ile savaşmak şartıyla biat eden Kûfe halkı savaşa yanaşmamıştır.³⁴⁴ Bu yüzden Muâviye ile sonuna kadar savaşma taraftarı olan Hz. Hasan, Kûfelilerden beklediği desteği bulamayınca Muâviye ile sulh yapmak zorunda kalmıştır.³⁴⁵ Bu rivayete baktığımızda aslında tamamen Şîî bakış açısı ile yazıldığını ve Hz. Hasan'ın savaş yanlısı olduğunu göstermektedir. Oysa Hz. Hasan'ın baştan beri barış yanlısı olduğu, ayrıca onun mizacının barışçıl bir yapıya sahip olduğu ve mecbur kalmadıkça kan dökülmesinden yana olmadığı bilinmektedir.³⁴⁶ Hz. Hasan, hilâfet makamına geçtikten sonra Muâviye ona saldırmayana kadar hiçbir savaş hazırlığı yapmamıştır.³⁴⁷ Kûfeliler ise Hz. Hasan'a biat ederken Muâviye ile savaşması şartıyla ona biat etmişlerdir. Ancak Hz. Hasan, Kûfelilere yaptığı bir konuşmasında kendisinin kimseye karşı ne bir düşmanlık ne de bir kin gütmmediğini söylemiştir.³⁴⁸ Ayrıca Hz. Hasan, ne karar verirse versin Kûfelilerin kendisine muhalefet etmemelerini istemiş ve kendileri için en iyisini istediğini ifade etmiştir.³⁴⁹ Bu konuşmasından sonra Kûfelilerden bir grup Hz. Hasan'a tepki göstererek onun da babası Hz. Ali gibi küfre düştüğünü iddia etmişlerdir.³⁵⁰ Bunların yanı sıra Hz. Hasan'ın hilâfete geldikten sonra uzunca bir süre Muâviye'ye

³⁴³ Resul Caferiyan, *Masum İmamların Fikrî ve Siyasî Hayatı*, çev. Cafer Bayar (İstanbul: Kevser Yayıncılık, 1994), 51.

³⁴⁴ Caferiyan, *Masum İmamların Fikrî ve Siyasî Hayatı*, 52.

³⁴⁵ Caferiyan, *Masum İmamların Fikrî ve Siyasî Hayatı*, 52-53.

³⁴⁶ Demircan, *İslâm Tarihinin İlk Asrında İktidar Mücadelesi*, 56-57.

³⁴⁷ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1996, 3/280.

³⁴⁸ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1996, 3/282-283.

³⁴⁹ İsfahânî, *Mekatilü't-Talibiyyin*, 72; Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1996, 3/282-283.

³⁵⁰ İsfahânî, *Mekatilü't-Talibiyyin*, 71; Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1996, 3/282.

karşı hiçbir savaş hazırlığı yapmadığı da söylenmektedir.³⁵¹ Ayrıca Hz. Hasan'ın, Muâviye'ye karşı gönderdiği ordunun başına da Kays b. Sa'd yerine Ubeydullah'ı koymasının sebeplerinden biri de Kays'ın savaş yanlısı olup bu konuda sert bir tavır takınmasıdır.³⁵² Hatta Kays b. Sa'd, Hz. Hasan ile Muâviye barış yaptıktan çok sonra Muâviye'ye biat etmiştir. Yani Hz. Hasan, Ubeydullah'a daha kolay söz geçirebileceğini bildiği için ordunun başına onu koymuştur.³⁵³ Dolayısıyla Ubeydullah'ın sadece para için Muâviye'nin tarafına geçtiği söylemek zordur. Elbette ki para da bir sebeptir anca bunun yanı sıra Hz. Hasan'ın barış yanlısı olması³⁵⁴ ve Muâviye'nin ona yazdığı mektupta Hz. Hasan'ın barış istediğini söylemesi Ubeydullah'ın Muâviye'nin tarafına geçmesini sağlayan diğer etmenlerdendir.³⁵⁵

³⁵¹ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1996, 3/280.

³⁵² Taberî, *Târihu'r-Rusûl ve'l-Mülûk*, 1968, 5/158.

³⁵³ Ya'kübî, *Târihu'l-Ya'kübî*, 2/121.

³⁵⁴ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1996, 3/280.

³⁵⁵ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1996, 4/78-79.

SONUÇ

Ubeydullah b. Abbas, Hz. Peygamber'in amcası Hz. Abbas'ın oğlu olarak Mekke'de dünyaya gelmiştir. İslâm'ın ilk yaygınlaşmaya başladığı sıralarda Ubeydullah'ın annesi Ümmü'l-Fazl Müslüman olmuştur. Babası Hz. Abbas ise Müslüman olmasına rağmen kabilesinden çekindiği için bu durumu gizlemiştir. Ancak Hz. Abbas'ın Müslümanlığını gizlemesinin başka sebepleri de vardır. Onun İslâm'a girişini gizlemesinin en önemli sebebi Mekkeli müşriklerden edindiği istihbaratları Hz. Peygamber'e haber vermesidir. Hz. Abbas, Mekke'nin fethine kadar Müslümanlığını gizlemiştir. Mekke'nin fethinden sonra ise ailesi ile birlikte Mekke'den Medine'ye hicret etmiştir.

Ubeydullah b. Abbas, Hz. Peygamber zamanında doğup büyümüş ve çocukluğunda onunla vakit geçirme fırsatı yakalamıştır. Hz. Peygamber vefat ettiğinde henüz 12 yaşında genç bir sahâbî olan Ubeydullah, Allah Resûlü'nden hadis rivayetinde bulunmuştur.

Hz. Peygamber'in vefatından sonra Râşid Halifeler dönemi başlamıştır. İlk iki halife olan Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer dönemlerinde Ubeydullah ile ilgili bilgiler maalesef kaynaklarda mevcut değildir. Ancak Ubeydullah'ın özellikle Hz. Osman'ın vefatından sonra siyaset hayatına atıldığı bilinmektedir. Ubeydullah, Hz. Osman'ın vefatından sonra yeniden canlanan Emevî-Hâşimî çekişmesinde bir Hâşimî olarak Muâviye'ye karşı Hz. Ali'nin safında yer almıştır. Hz. Ali'nin hilâfetinde Yemen valiliği ve hac emîrliği gibi önemli görevler üstelenmiş, Muâviye'ye karşı Hz. Ali ile birlikte karşı koymuştur.

Ubeydullah b. Abbas, Hz. Ali'nin vefatının ardından oğlu Hz. Hasan'ı hilâfet konusunda desteklemiş ve Kûfe halkından Hz. Hasan adına biat almıştır. Muâviye ise Hz. Ali'den sonra hilâfet iddialarını sürdürmüş ve Hz. Hasan'a biat etmeyi reddetmiştir. Buna rağmen Hz. Hasan, kan dökülmemesi için uzunca bir müddet Muâviye'ye karşı herhangi bir saldırı hazırlığında bulunmamıştır. Muâviye ise büyük bir ordu toplayarak Hz. Hasan'a saldırmak amacıyla yola çıkmıştır. Hz. Hasan bu haber üzerine Kûfelilerden oluşan ordusunu toparlamıştır. Kûfeliler isteksizce orduya katılmış ve Hz. Hasan ordunun başına Ubeydullah'ı komutan olarak koymuştur. Ubeydullah, Muâviye'ye karşı ordusuyla birlikte yola çıkarken Muâviye de bir yandan

Haz. Hasan'ın emrindeki askerler arasında kargaşa çıkarmış, bir yandan da Ubeydullah'ı kendi safına çekmek amacıyla mektup göndermiştir. Muâviye, Ubeydullah'a gönderdiği mektubunda Haz. Hasan'ın kendisine barış teklifinde bulunduğunu söyleyerek bir milyon dirhem karşılığında onun da kendi tarafına geçmesini istemişti. Bu teklif üzerine Ubeydullah, ordusunu bırakarak Muâviye'nin tarafına geçmiştir. Haz. Hasan ise Kûfelilerin isteksiz tavırları, Muâviye'nin orduda çıkardığı kargaşalar ve en sonunda yaralanmasının ardından Muâviye ile barış yapmak durumunda kalmıştır. Haz. Hasan hicrî 41 yılında hilâfet haklarından feragat ederek halifelîği Muâviye'ye devretmiştir.

Cömertliğı ve yardımseverliğı ile Araplar arasında ünlenen Ubeydullah, hayatı boyunca babası Haz. Abbas'ı örnek alarak ihtiyaç sahiplerine yardımlarda bulunmuştur. O, her daim başkalarını kendine tercih etmiş, ticaret yaparak kazandığı malını ve parasını insanlarla paylaşmıştır. Yolda olanlara, düşkün olanlara, yardıma muhtaç olanlara yardım etmekten hiçbir zaman geri durmamıştır. Haz. Hasan'ı bırakıp Muâviye'nin tarafına geçtikten sonra Muâviye'nin kendisine vadettiğı parayı orada insanlara dağıtması onun sırf para için taraf değıştirdiğı iddialarına ters düşmektedir. Ubeydullah, Haz. Hasan'ın kan dökölmesinden yana olmadığını biliyordu. Bunun yanında Kûfelilerin savaşı gönülden yanaşmamaları, Haz. Hasan'a koşullu biat etmeleri gibi pek çok sebep Ubeydullah'ı Muâviye ile anlaşmaya iten sebepler olabilir.

Hayatı boyunca insanlara yardımını dokunan, Haz. Ali zamanında her daim onunla birlikte olan, Haz. Hasan'ı desteklerken onun barıştan yana olduğunu bilerek taraf değıştirip Muâviye'nin safına geçen Ubeydullah, hicrî 58 yılında geri döndüğü Medine'de vefat etmiştir.

KAYNAKÇA

- Aktan, Hamza. “İstîlâd”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 29 Ağustos 2024. <https://islamansiklopedisi.org.tr/istilad>
- Algül, Hüseyin. “Esved el-Ansî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 20 Ocak 2024. <https://islamansiklopedisi.org.tr/esved-el-ansi>
- Apak, Adem. “Hz. Osman ve Halifelik Dönemi”. *İslâm Tarihi*. ed. Eyüp Baş. Ankara: Grafiker Yayınları, 9. Basım, 2021.
- Askalânî, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed. *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*. 8 Cilt. Kahire: Arap ve İslam Araştırmaları Merkezi, 2008.
- Askalânî, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed. *Tehzîbü't-Tehzîb*. 7. Cilt. Kahire: Dâr el-Kitabu'l-İslâmî, ts.
- Atalar, Münir. “Emîr-i Hac”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 13 Ekim 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/emir-i-hac>
- Ataş, Hacı. “Hz. Peygamber'den Emevîlerin Sonuna Kadar Hac Kafilelerinin Güzergâhları”. *Din ve Bilim – Muş Alparslan Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 4/1 (2021), 20-44.
- Aycan, İrfan. *Saltanata Giden Yolda Muaviye bin Ebî Süfyan*. Ankara: Ankara Okulu, 4., 2014.
- Belâzürî, Ebü'l-Hasen Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvûd. *Ensâbü'l-Eşrâf*. 13 Cilt. Beyrut: Dâr el-Fikr, 1996.
- Belâzürî, Ebü'l-Hasen Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvûd. *Fütûhu'l-Büldân*. Beyrut: Dâr el-Hilâl, 1988.
- Bilge, Mustafa L. “San'a”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 21 Ocak 2024. <https://islamansiklopedisi.org.tr/sana>
- Bozkurt, Nebi. “Kaylûle”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 12 Ocak 2024. <https://islamansiklopedisi.org.tr/kaylule>
- Buhârî, Muhammed b. İsmâil. *el-Câmiu's-Sahîh*. Kahire: Matbaatu's-Selefi, 1980.
- Caferiyan, Resul. *Masum İmamların Fikrî ve Siyasî Hayatı*. çev. Cafer Bayar. İstanbul: Kevser Yayıncılık, 1., 1994.
- Cenedî, Ebü Abdillâh Bahâüddîn Muhammed b. Yûsuf b. Ya'kûb. *es-Sülûk fî Tabakâti'l-Ulemâ ve'l-Mülûk*. 2 Cilt. San'a: Mektebetü'l-İrşâd, 2. Basım, 1995.
- Demircan, Adnan. “Hz. Ali ve Halifelik Dönemi”. *İslâm Tarihi*. ed. Eyüp Baş. Ankara: Grafiker Yayınları, 9. Basım, 2021.

- Demircan, Adnan. “Hz. Hasan ve Halifeliği Muaviye’ye Devri”. *İslâm Tarihi*. ed. Eyüp Baş. Ankara: Grafiker Yayınları, 9. Basım, 2021.
- Demircan, Adnan. *İslâm Tarihinin İlk Asrında İktidar Mücadelesi*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2., 2013.
- Efendioğlu, Mehmet. “Sahâbe”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 13 Şubat 2024. <https://islamansiklopedisi.org.tr/sahabe>
- Erkal, Mehmet. “Hac Emirliği (Yönetimi) ve Bunlarla İlgili Bazı Fıkhi Meseleler”. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4 (2001), 145-161.
- Fayda, Mustafa. “Bâzân”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 19 Ocak 2024. <https://islamansiklopedisi.org.tr/bazan>
- Fayda, Mustafa. *Hulefâ-yı Râşidîn Dönemi*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 6. Basım, 2016.
- Fayda, Mustafa. “Hz. Ömer ve Halifelik Dönemi”. *İslâm Tarihi*. ed. Eyüp Baş. Ankara: Grafiker Yayınları, 9. Basım, 2021.
- Fayda, Mustafa. “Ridde”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 17 Şubat 2024. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ridde>
- Halife b.Hayyât, Ebû Amr. *et-Târîhu Halîfe b. Hayyât*. 2 Cilt. Necef: Al-Adab, 1967.
- Hamîdullah, Muhammed. “Îlâf”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 01 Eylül 2024. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ilaf>
- Hamîdullah, Muhammed. *İslâm Peygamberi*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2021.
- İbn Asakir, Ebü’l-Kasım. *Târîhu Dimaşk*. 74 Cilt. Beyrut: Dâr el-Fikr, 1998.
- İbn A’sem, Ebû Muhammed Ahmed. *Kitâbü’l-Fütûh*. 3 Cilt. Beyrut: Dârü’l-Edvâ, 1991.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik. *es-Sîretü’n-Nebeviyye*. 2 Cilt. Mısır: Şirketu Mektebe ve Matbaatu Mustafa el-Babî, 2. Basım, 1955.
- İbn İshâk, Ebû Abdillâh Muhammed. *es-Sîre ve’l-Meğâzî*. Beyrut: Dâr el-Fikr, 1978.
- İbn Kâni. *Mu’cemü’s-sahâbe*. 15 Cilt. Suudi Arabistan: Mektebetü Nizar Mustafa el-Baz, 1998.
- İbn Kesîr, Ebü’l-Fidâ’ İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav’. *el-Bidâye ve’n-Nihâye*. 8 Cilt. Beyrut: Dâr İbn Kesîr, 2007.
- İbn Sa’d, Ebû Abdillâh Muhammed. *Kitâbü’t-Tabakâtî’l-Kebîr*. 11 Cilt. Kahire: Mektebetü’l-Hancî, 2001.
- İbnü’l-Cevzî, Ebü’l Ferec. *el-Muntazam fî Târîhi’l-Mülûk ve’l-Ümem*. 19 Cilt. Beyrut:

Dâr el-Kutub el-İlmî, 1992.

İbnü'l-Esîr, İzzeddin. *Üsdü'l-Gabe Fî Ma'rifeti's-Sahâbe*. 7 Cilt. Beyrut: Dâr el-Kutub el-İlmî, ts.

İsfahânî, Ebü'l-Ferec Alî b. el-Hüseyn b. Muhammed b. Ahmed el-Kureşî. *el-Eğânî*. 25 Cilt. Beyrut: Dâr Sader, 3., 2008.

İsfahânî, Ebü'l-Ferec Alî b. el-Hüseyn b. Muhammed b. Ahmed el-Kureşî. *Mekatilü't-Talibiyyin*. Beyrut: el-A'lamî, 4., 2006.

Karahan, Abdullah. "Ubeydullah b. Abbas". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 10 Aralık 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ubeydullah-b-abbas>

Kavak, Fadime. "Arap Kültüründe Künyeleme Geleneği ve Çöl Faunası Üzerindeki Yansımaları". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22/2 (2013).

Kılıç, Ünal. "Vali". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 20 Ocak 2024. <https://islamansiklopedisi.org.tr/vali>

Kütükoğlu, Mübahat S. *Tarih Araştırmalarında Usul*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 6. Basım, 1998.

Mes'ûdî, Ebü'l-Hasen Alî b. el-Hüseyn b. Alî. *Mürûcü'z-Zeheb*. 2 Cilt. Beyrut: Dâr el-Fikr, 5. Basım, 1973.

Mizzî, Yûsuf b. Abdurrahman. *Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâ'ir-ricâl*. 35 Cilt. Beyrut: el-Resalah Vakfı, 1980.

Naskali, Esko. "Sâsânîler". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 07 Şubat 2024. <https://islamansiklopedisi.org.tr/sasaniler>

Nemerî, Ebü Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr. *el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-ashâb*. Ürdün: Dâru'l-A'lam, 1., 2002.

Nevevî, Ebü Zekerîyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî. *Tehzîbü'l-esmâ' ve'l-luğat*. 4 Cilt. Beyrut: Dâr el-Kutub el-İlmî, ts.

Ortakçı, Halil. *Câhiliye'den Emevîlerin Sonuna Kadar Yemen*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.

Öner, Abdulkerim. *Dört Halife Dönemi'nde Beytülmâl*. İstanbul: Siyer Yayınları, 2019.

Öner, Abdulkerim. *Hiz. Muhammed Neden Birden Fazla Evlilik Yaptı?* Ankara: İlahiyat Yayınları, 2024.

Öner, Abdulkerim. "Hz. Ömer Döneminde Yaşanan Amvâs Vebası". *Necmettin Erbakan Üniversitesi İSTEM Dergisi* 35 (2020), 145-168.

- Özkan, Halit. “Ya’lâ b. Ümeyye”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 12 Ocak 2024. <https://islamansiklopedisi.org.tr/yala-b-umeyye>
- Sarıçam, İbrahim. *İslâm Öncesinden Abbâsîlere Kadar Emevî-Hâşimî İlişkileri*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 4., 2015.
- Sarıçam, İbrahim - Öz, Mustafa. “Hâşim (Benî Hâşim)”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 19 Temmuz 2024. <https://islamansiklopedisi.org.tr/hasim-beni-hasim>
- Taberî, Ebû Ca’fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî. *Târîhu’r-Rusûl ve’l-Mülûk*. 11 Cilt. Kahire: Dâr el-Maarif, 4. Basım, 1968.
- Tomar, Cengiz. “Yemen”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 08 Mart 2024. <https://islamansiklopedisi.org.tr/yemen>
- Ya’kûbî, Ebû’l-Abbâs Ahmed b. Ebî Ya’kûb İshâk b. Ca’fer b. Vehb b. Vâzih. *Târîhu’l-Ya’kûbî*. 2 Cilt. Beyrut: Şirketü’l-İlmiyyi’l-Metbûat, 1., 2010.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân. *Siyeru A’lâmi’n-Nübelâ*. 16 Cilt. Beyrut: el-Resalah Vakfı, 11. Basım, 1996.
- Ziriklî, Ebû Gays Muhammed Hayrüddîn b. Mahmûd b. Muhammed b. Alî b. Fâris. *el-A’lâm*. 4. Cilt. Malezya: Dâr el-İlm, 15. Basım, 2002.